

KS. WITOLD KUJAWSKI – WŁOCŁAWEK

**REPERTORIUM KSIĄG WIZYTACYJNYCH
DIECEZJI KUJAWSKO-POMORSKIEJ
PRZECHOWYWANYCH W ARCHIWUM DIECEZJALNYM
WE WŁOCŁAWKU**

**CZEŚĆ 2: WIZYTACJE XVIII WIEKU
Zeszyt 3: Wizytacje drugiej połowy XVIII wieku¹**

WYKAZ SKRÓTÓW

ABKP	– Archiwum Biskupów Kujawsko-Pomorskich
ABMK	– „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”
ADWł	– Archiwum Diecezjalne we Włocławku
Ap.	– Apostoł, -ła -łów
arcbp	– arcybiskup
B.	– Biskup (odnosi się do świętych)
bp	– biskup
bpa	– biskupa
bpi	– biskupi
Dz.	– Dziewica (odnosi się do świętych)
E.	– Ewangelista
M.	– Męczennik, -nica
MHDWł.	– <i>Monumenta Historica Dioeceseos Wladislaviensis</i>
nlb.	– nie liczbowana
pol.	– polski, -a
pw.	– pod wezwaniem
sygn.	– sygnatura
W.	– Wyznawca
wiz.	– wizytacja

¹ Wcześniejsze repertoria ksiąg wizytacyjnych zob. ABMK t. 71 i 72.

OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 36.**

[2.; Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu służeńskiego.

Na karcie 3 jest obszerny zapis, który może być uważany za oryginalny tytuł księgi: *Visitatio decanatus Służeńskiego ex mandato Illustrissimi loci Ordinarii², juxta puncta pro dioecesi Vladislaviensi et Pomeraniae, data Varsaviae, die 8 mensis februarii anno Domini 1777, per Illustrem Admodum Reverendum Dominum Michaelem Majewski, decanum Służeńskiego, parochum Siniarzewiensem expedita.*

[3. Daty krańcowe] **1778.**

[4. Opis zewnętrzny] Łac., pol. 2° (3621 c.) Stan zachowania średni. Karty różnej wielkości. Pisany różnymi rękami. Niektóre fragmenty pisane kaligraficznie, inne w sposób bardziej niedbały, stąd wniosek, że w poszczególnych parafiach mogli spisywać je sami proboszczowie, pytani przez dziekana. Kart paginowanych 64, w tym kilka zestawień tabelarycznych. Wizytację przeprowadził dziekan służeński Michał Majewski i większość protokółów uwierzytelił swoją pieczęcią wyciskaną w opłatku. Za każdym razem poszczególne protokoły spisywała inna ręka. Księgę złożono i oprawiono później, ponieważ wizytacje nie były przeprowadzane chronologicznie, ale w różnych dniach. Chociaż stan zachowania samych pieczęci (jest to pieczęć parafii Siniarzewo, gdzie był proboszczem wizytator, dziekan służeński) jest niezły, to jednak są mało czytelne. Księga oprawiona w półpłótno. Karty puste: 11v. 34v,

[5. Uwagi] Jest to wizytacja także wewnętrzna, ponieważ z upoważnienia ordynariusza [Józef Ignacy Rybiński], pytano także o prowadzenie się moralne duchowieństwa dekanatu. Wizytacja miała miejsce w drugiej połowie 1778 roku. Protokoły wizytacji w poszczególnych parafiach spisywali najprawdopodobniej sami proboszczowie, może pod dyktando wizytatora. Wniosek taki płynie z faktu, że protokół wizytacji parafii Siniarzewo, której proboszczem był sam wizytator, jego ręką został spisany. Przy oprawie zniszczonego w pewnym stopniu rękopis, stosując paski wklejane w celu umożliwienia zszycia, zakryto część tekstu. Nieraz stanowiło to istotną niedogodność w odczytaniu tekstu.

² Biskupem był Józef Ignacy Rybiński w latach 1777-1806.

ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Dekrety reformacyjne dla parafii Siniarzewo, Podgórze, Służewo, Koneck, Łowiczek, Bądkowo, Słońsk, k. 1-2v.³

Tytuł wizytacji w brzmieniu podanym wyżej, k. 3⁴.

Zestawienie tabelaryczne dekanatu Służewskiego. Parafie szły w następującym porządku: Służewo, Grabie, Ostrowąs, Straszewo, Koneck, Łowiczek, Bądkowo, Siniarzewo, Chlewiska, klasztor Zakrzewo. Poszczególnych punktów, na które udzielono odpowiedzi w tabeli, było 31. Z nich, na pierwszym miejscu szło imię, nazwisko i rok urodzenia pracujących kapłanów. Nie podano tu jedynie imienia i nazwiska przeora z Zakrzewa i pozostałych pięciu zakonników. Dalej pytano o sprawy ich prowadzenia się moralnego i o spełnianie obowiązków: rekolekcji, składania egzaminów, dalej o sprawy materialne parafii, kolatorów itp. Najdokładniej spisano odpowiedzi na pierwsze pytania, k. 3v-11v.⁵

Służewo

Wizytacja kościoła służewskiego, pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela, z polecenia bpa Rybińskiego, została przeprowadzona przez miejscowego dziekana i proboszcza w Siniarzewie, Michała Majewskiego, według pytań ustalonych przez samego ordynariusza, zawartych w specjalnie opracowanej tabeli⁶, k. 12.

Opis kościoła w Służewie, fundowanego przez Jana Służewskiego, konsekrowanego w 1581 r. przez bpa Stanisława Karnkowskiego. Patronat należał do dziedziców ze Służewa i Przybranowa. Podano jego wyposażenie, wykaz ksiąg liturgicznych. Istniało bractwo św. Anny. Miejscowości parafialne: Miasto (oppidum) Służewo, Przybranowo, Ośno, Goszczewo, Białebłota z dodatkami zamieszkałymi przez Holendrów, Wólka i Starawieś. Całość tego zagadnienia ujęto w 33 odpowiedziach, k. 12-12v; 13-13v.⁷

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych około 700 osób. Odpowiedzi 34-49, k. 1-14v.

Opis uposażenia parafii. Odpowiedzi 50-67, k. 13v; 15-15v.

³ Te dwie karty zostały wklejone do księgi później.

⁴ Ksiądz Librowski wstawił obok tego zapisu datę: 1778.

⁵ W dalszej części księgi wyjął najważniejsze wiadomości w tabeli tej zawarte.

⁶ Ten wstęp będzie się powtarzał przy wszystkich protokółach wizytacyjnych tej księgi i jest zawsze traktowany jako odpowiedź nr 1.

⁷ Przy oprawie księgi pomyłono karty. Karta 13 powinna być przed kartą 12. O właściwym układzie można się zorientować według numerów odpowiedzi.

Proboszcz, Stanisław Czochoński (Czochoński), kanonik kruszewicki od 1757 r. Wikariusz, Szymon Kowalkowski. Obowiązki duszpasterskie wypełniali należycie. Obejmowały to odpowiedzi 68-69, k. 16.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Służewie dnia 21 października 1778 r. przez dziekana i egzaminatora prosynodalnego, Michała Majewskiego, uwierzytelniony pieczęcią parafii Siniarzewo⁸, k. 16-15v.

Bądkowo

Wizytacja kościoła w Bądkowie odbyta przez dziekana Majewskiego z polecenia bpa Rybińskiego, k. 17.

Bądkowo było wsią należącą do kapituły wrocławskiej. Kościół stary, konsekrowany, w dobrym stanie. Obraz św. Anny uchodził za łaskami słynący. Wyposażenie kościoła. Księgi liturgiczne, bractwa św. Anny oraz metryki. Bractwo św. Anny zaprowadzone przez jednego z proboszczów, Stanisława Nadgórskiego. Wsie parafialne: Bądkowo, Słupy, Wysocin, Wysocinek, Kałęczyn, Bachorka, Kalinowiec (wieś królewska), Gawrony i wieś opuszczona Toporzyszczewo. Odpowiedzi 1-33, k. 17-18.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych około 600 osób. Odpowiedzi 34-49, k. 18v.

Opis wyposażenia parafii. Odpowiedzi 50-67, k. 19-19v.

Proboszcz Józef Kanty ze Śmiałowa Rożnicki, kanonik kruszewicki, od 1759 r. Obowiązki swoje wypełniał należycie. Proboszcz wysunął propozycję, aby wsie Kałęczyn i Bachorka zostały przyłączone do parafii Wieniec, a Jarosław do Bądkowa, z uwagi na bliższą odległość. Odpowiedzi 68-90, k. 20.

Dekret reformacyjny wystawiony w Bądkowie, dnia 21 listopada 1778 r., przez dziekana służewskiego, Michała Majewskiego, uwierzytelniony pieczęcią, k. 20v.

Grabie

Wizytacja kościoła św. Wacława Króla, k. 21.

Grabie stanowiło wieś dziedziczną Stanisława hrabiego z Lubrańca Dąbskiego. Kościół był murowany. Patronat należał do dziedziców dóbr Grabie. Opis stanu i wyposażenie świątyni. Nie było bractwa. Kaplica w lesie, gdzie mieszkał pustelnik. Kaplica prywatna w dobrach Ośniszewo, posiadająca zezwolenie na sprawowanie nabożeństw. Szpital w dobrym stanie, posiadający własny dochód i 5 podopiecznych. Wsie parafialne: Grabie, Opoki, Wilkostowo, Opoczki, Ośniszewo, Kawęczyn, Starograbie, Maciejowo i karczmy zwane: Kuchnia, Wodki, Pieczonka, Brzecza. Odpowiedzi 1-33, k. 21-22.

⁸ Widać z tego, że dziekan nie posiadał pieczęci dziekańskiej, ale posługiwał się pieczęcią swojej parafii.

Sposób sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 600 osób. Odpowiedzi 34-49, k. 22v.

Uposażenie parafii. Odpowiedzi 50-67, k. 23-23v.

Proboszcz, Piotr z Markowic Markowski, od 1766 r. Obowiązki swoje wypełniał dobrze. W parafii, na dworze kolatora, mieszkał kapłan Dominik Wodziński, altarysta ołtarza św. Magdaleny w Poznaniu, który tu uczył dzieci kolatora. Odpowiedzi 68-89, k. 24-24v.

Dekret reformacyjny wystawiony w Grabii, dnia 17 października 1778 r., przez Michała Majewskiego, dziekana służewskiego, potwierdzony pieczęcią, k. 24v.

Kobielice⁹

Wizytacja kościoła pw. Wszystkich Świętych, k. 25.

Kościół drewniany, fundowany przez Andrzeja Ruskowskiego w 1647 r., konsekrowany przez bpa Piotra Mieszkowskiego w 1650 r. Prawo patronatu należało do dziedziców miejscowych. Opis wnętrza świątyni i jej wyposażenia. Nie było bractwa, ani kaplicy. Rolę przytułku spełniała mała chatka, w której przebywały dwie wdowy. Wsie należące do parafii: Kobielice, Michałowo. Wieś Konary leżała już w granicach państwa pruskiego. Odpowiedzi 1-33, k. 25-26.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 190 osób. Odpowiedzi 34-49, k. 26v.

Uposażenie parafii. Odpowiedzi 50-67, k. 27-27v.

Proboszcz, Ambroży Dzieżkiewicz, od 1771 r. Obowiązki swoje wypełniał. Odpowiedzi nr 68-89, k. 28-28v.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Kobielicach, dnia 16 września 1778 r. i podpisany przez Michała Majewskiego, dziekana służewskiego, potwierdzony pieczęcią, k. 28v.

Koneck

Wizytacja kościoła pw. św. Prokopa M. w Konecku, k. 29.

Wieś dziedziczna Stanisława hrabiego z Lubrańca Dąbskiego. Świątynia drewniana, po spaleniu odbudowana przez Helenę z Walewskich Zakrzewską i Józefa Grabskiego, jej syna z pierwszego małżeństwa, w 1728 r. Patronat należał do Stanisława Dąbskiego. Opis świątyni i jej wyposażenia bogatego i dokładnie spisane. Spis kilkunastu ksiąg, nie tylko liturgicznych. Było bractwo Aniołów Stróżów, ale nie posiadało dokumentu założenia. Nie było żadnych kaplic, ani przytułku. Wsie parafialne: Koneck, Chromowola, Święte, Kamieniec, Parochowo, Gęsin. Odpowiedzi 1-33, k. 29-32.

⁹ Tej parafialne nie umieszczono w wykazie tabelarycznym.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 455 osób. Odpowiedzi 34-49, k. 32.

Uposażenie parafii. Odpowiedzi 50-67, k. 32v-33.

Proboszcz, Kacper Melhior Sułkowski, od 1777 r., ale posiadał jeszcze parafię Głowno w diecezji poznańskiej, archidiaconacie warszawskim, dekanacie gąbińskim, gdzie rezydował. W Konecku był wikariusz, Stanisław Cichocki. Odpowiedzi 68-89, k. 33v-34.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Konecku, w rezydencji wikariuszowskiej, pewnie pod nieobecność proboszcza, dnia 19 listopada 1778 r., przez dziekana służewskiego Michała Majewskiego, uwierzytelniony pieczęcią, k. 34.

Łowiczek

Wizytacja kościoła pw. Świętego Krzyża i św. Idziego W., k. 35.

Kościół, po spaleniu, odbudowany, częściowo jako drewniany i częściowo murowany, z zachowaniem dawnej murowanej kaplicy i zakrystii, przez Chryzostoma Słubickiego, wówczas dziedzica dóbr Łowiczek, w 1711 r., konsekrowany przez bpa Franciszka Kanigowskiego, sufragana wrocławskiego, w 1757 r. Prawo patronatu należało aktualnie do Józefa Kanigowskiego. Opis wyglądu świątyni i jej wyposażenia. Wykaz ksiąg, także o treści teologicznej. Bractwo różańcowe zaprowadzone i uposażone w 1774 r. przez dominikanów z Torunia i Józefa Kanigowskiego. Nie było innych kaplic, szkoły i przytułku. Do parafii należały: wsie Łowiczek i Łowkowice. Odpowiedzi 1-33, k. 33.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 250 osób. Odpowiedzi 34-49, k. 38.

Uposażenie parafii. Odpowiedzi 34-67, k. 38-39v.

Proboszcz Andrzej Skomerski od 1764 r. Obowiązki swoje spełniał. Odpowiedzi 68-89, k. 40.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Łowiczku, dnia 20 listopada 1778 r., podpisany przez dziekana służewskiego, Michała Majewskiego i uwierzytelniony jego pieczęcią, k. 40-40v.

Ostrowąs

Wizytacja kościoła parafialnego w Ostrowąsie pw. Narodzenia NMP, k. 41.

Wieś dziedziczna norbertanek z Płocka. Kościół drewniany, fundowany przez Słupskiego, prepozyta kościoła norbertanek z Płocka, niewiadomego imienia, w 1631 r., konsekrowany w 22 niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego 1632 r., patronatu zakonnic z Płocka. Aktualnie świątynia była tak zniszczona, że wymagała odbudowy, a nie naprawy. Opis wnętrza świątyni i jej wyposażenia, w tym wykaz srebrnych wotów z opisem srebrnej sukienki przy obrazie Matki Bożej oraz ksiąg, także teologicznych i kaznodziejskich. Nie było żadnych kaplic, bractw, szpitala i szkoły. Wsie parafialne: Ostrowąs, Słomko-

wo, Brzeźno, Kruszynek, Kruszynek¹⁰, Zamyślin, Brudnowo, Osówek. Odpowiedzi 1-33, k. 41-42v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 350 osób. Odpowiedzi 34-49, k. 43.

Uposażenie parafii. Odpowiedzi 50-67, k. 43v-44.

Proboszcz, Maciej Górniewicz od 1768 r. Obowiązki swoje wypełniał. Odpowiedzi 68-89, k. 44v.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Ostrowąsie dnia 16 listopada 1778 r., podpisany przez Michała Majewskiego, dziekana służewskiego i uwierzytelniony jego pieczęcią, k. 44v.

Podgórze

Wizytacja kościoła pw. św. Anny w Podgórzu, k. 45.

Miasto Podgórz. Kościół ten był macierzystym dla kościoła w Orłowie. Gdy odbywała się wizytacja, Podgórze należało już do państwa pruskiego. Świątynia wybudowana staraniem proboszcza Piotra Zabłockiego, jego poprzednika Marcina Rudnickiego i innych dobrodziejów w 1713 r. Konsekwana przez bpa Ignacego Bardzińskiego, sufragana wrocławskiego, w 1715 r. Patronat królewski. Opis stanu świątyni i jej wyposażenia. Była dawniej kaplica św. Stanisława B. M., a przy niej szpital, teraz zupełnie zniszczone. Bractwo św. Anny i św. Barbary. Kaplic publicznych nie było, poza kościołem św. Mikołaja, dawniej parafialnym, z którego przeniesiono nabożeństwa do obecnej świątyni. Nie było przytułku, ani szkoły. Miejscowości parafialne: Miasto Podgórze, Nieszawka Wielka, Nieszawka Mała, Kozibór, Stawki, Rudak, Czerniewice, Dybów, Kępa zwana Bazie i inne wyspy na Wiśle, należące do starostwa dybowskiego oraz kilka osad młyńskich. Odpowiedzi 1-33, k. 45-47.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było ok. 500 osób. Odpowiedzi 34-49, k. 47.

Uposażenie parafii. Odpowiedzi 50-67, k. 47v-48.

Proboszcz Jan Gwoździkowski, od 1754 r., który rezydował w filialnym swoim kościele w Orłowie, a w Podgórzu utrzymywał wikariusza Szymona Cieńskiego. Ten wypełniał swoje obowiązki parafialne. W Podgórzu był konwent franciszkanów reformatów¹¹. Odpowiedzi 68-88, k. 48v-49.

Dekret reformacyjny przypomniał najpierw uwagi, jakie dał wizytator w 1763 r., gdzie wytknięto wiele zaniedbań ze strony proboszcza Jana Gwoździkowskiego, których do tej pory nie usunął. Protokół spisany w Podgórzu dnia 4 listopada 1778 r., podpisany przez dziekana służewskiego i proboszcza siniarzewskiego oraz uwierzytelniony pieczęcią jego parafii, Siniarzewo, k. 49-50.

¹⁰ Była też w parafii tej druga wieś o nazwie Kruszynek.

¹¹ Nie podano bliższych wiadomości o tym konwencie.

Sędzin

Wizytacja kościoła pw. św. Mateusza, Ap. i E., k. 51.

Kościół drewniany, wybudowany przed ok. 20 laty przez kapitułę plocką, do której należały dobra Sędzin, prawo patronatu też należało do właścicieli tej wsi. Opis stanu świątyni i jej wyposażenia. Bractwo różańcowe i Najśłodszego Imienia Jezus. Nie było przytułku, ani szkoły. Wsie parafialne: Sędzin, Kuczkowo, Wola Bachorna. Odpowiedzi 1-33, k. 51-52.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było ok. 300 osób. Odpowiedzi 34-49, k. 52v.

Uposażenie kościoła i parafii. Odpowiedzi 50-67, k. 53-53v.

Proboszcz Józef Zorawski, kanonik kapituły plockiej, od 1776., ale posiadał dyspensę na te dwa beneficja. W Sędzinie był wikariusz, Antoni Morawski. Obowiązki parafialne spełniał. Odpowiedzi 68-89, k. 54.

Dekret reformacyjny wystawiony w Sędzinie dnia 29 września 1778, k. 54-54v.

Siniarzewo

Wizytacja kościoła pw. św. Jakuba Większego A, k. 55.

Kościół drewniany, fundowany przez Jana Umińskiego, miejscowego dziedzica w 1642 r. Był to, jak twierdzą źródła, piąty kościół na tym miejscu. Konsekrowany przez Stanisława hrabiego z Lubrańca Dąbskiego, bpa chełmskiego¹². W 1646 r. prawo patronatu należało do miejscowych dziedziców, a ówczesnie do Ignacego Mirosławskiego, kanonika wrocławskiego¹³ i jego rodzonego brata Ksawerego. Stan świątyni średni. Opis wyglądu i wyposażenia. Przy obrazie Matki Boskiej srebrne wota. Bractwo Pocieszenia NMP. Nie było kaplic. Połowę drewnianego przytułku zajmował organista, a połowę ubodzy. Nie było szkoły, ale uczył organista. Wsie parafialne: Siniarzewo, Stawiec, Ujma Wielka, Świnki oraz dwie wsie opuszczone, a mianowicie Załuskowo i jedna, której nie można zidentyfikować¹⁴. Odpowiedzi 1-33, k. 55-56v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 350 osób. Odpowiedzi 34-49, k. 57.

Uposażenie parafii i kościoła. Odpowiedzi 50-67, k. 57v-58v.

Proboszcz Michał Majewski, dziekan służewski i egzaminator prosynodalny, od 1774 r. Miał tylko jedno beneficjum. Rezydował w parafii. Wikariusza nie miał. Obowiązki spełniał dobrze. Odpowiedzi 68-89, k. 59-59v.

Dekret reformacyjny – przytoczono tylko dekret z 1766 r. Protokół ten spisany został własnoręcznie przez wizytatora w Siniarzewie dnia 7 grudnia

¹² Był wówczas prałatem we Wrocławku. Biogram tego prałata zob. C h o d y Ń s k i: *Katalog*, s. 188.

¹³ Biogram tego kanonika a później kantora. zob. C h o d y Ń s k i: *Katalog*, s. 631-632.

¹⁴ Przy oprawie zakryto naklejką część tekstu, który jest niewidoczny i nie można go odczytać.

1778 r. i przez niego podpisany oraz pieczęcią parafialną uwierzytelniony, k. 59v.

Straszewo

Wizytacja kościoła w Straszewie pw. Św. Marcina, B. i W., k. 60.

Wieś Straszewo było dziedziczną wsią kapituły włocławskiej. Świątynia drewniana, nie wiadomo kiedy fundowana. Konsekrowana w 1689 r. Prawo patronatu należało do kapituły katedralnej włocławskiej. Stan świątyni wymagał nie remontu, ale odbudowy. Opis stanu świątyni i jej wyposażenia. Nie było bractw. Nie było kaplic publicznych, jedynie w dobrach Poczałkowo i Seroczki znajdowały się kaplice prywatne, ale z zezwoleniem na nabożeństwa. Organista, uczący dzieci. Nie było przytułku. Wsie należące do parafii: Straszewo, Seroczki, Poczałkowo, Przybranówko. Odpowiedzi 1-33, k. 60-62.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było ok. 500 osób. Odpowiedzi 34-49, k. 62-62v.

Uposażenie kościoła i parafii. Odpowiedzi 50-67, k. 62v-54.

Proboszcz Baltazar Zelski, od 1765 r. Nie posiadał innego beneficjum. W parafii rezydował. Obowiązki swoje spełniał. Odpowiedzi 68-89, k. 64-64v.

Dekret reformacyjny. Przytoczono też dekret z wizytacji 1763 r., gdzie mowa była o odbudowaniu świątyni, czego nie uczyniono. Wizytacja miała miejsce 13 listopada 1778 r. Podpisał i pieczęcią swoją zapis uwierzytelniał ks. Michał Majewski, proboszcz simiarzewski i dziekan służewski, k. 64v.

37

OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 37.**

[2. Tytuł oryginalny] *Visitatio Generalis decanatus Bobrownicensis sub felici regimine Illustrissimi, Excellentissimi et Reverendissimi Domini Josephi Rybiński, episcopi Wladislaviensis et Pomeraniae, per Perillustrem Reverendissimum Mathiam Nałęcz¹⁵, decanum Cathedralem Wladislaviensem, anno Domini 1779 expedita.*

[3. Daty krańcowe] **1779.**

[4. Opis zewnętrzny] Łac. pol. 2⁰. (35/22) Stan zachowania bardzo dobry. Pismo bardzo staranne z wyraźnie zaznaczonymi nagłówkami poszczególnych części protokółów wizytacyjnych. Oprawa nowa w półpłótno. Kart foliowanych

¹⁵ Biogram tego dziekana. zob. Chodyński: *Katalog*, s. 648-649.

113. Ponieważ księga ta powstała z podziału większej księgi, dlatego zachowała się dawna foliacja obejmująca karty 61-173. Przy oprawie księgi, niefortunnie wklejono wykazy tabelaryczne, w kilku miejscach zakrywając tekst zawierający nazwy miejscowości.

Karty puste: 1v. 6v., k. pusta nlb. po k. 19, 20v., dwie k. nlb. po k. 32, 46v., k. nlb. po k. 47, k. nlb. po k. 66, 69v., k. nlb. po k. 82, k. nlb. po k. 84, dwie k. nlb. po k. 108, k. nlb. po k. 111.

[5. Uwagi] Jest to wizytacja generalna, tak wewnętrzna, jak i zewnętrzna. Opisy świątyń i inwentarze robiono w języku polskim. We wszystkich parafiach był zwyczaj pochówku dzieci nie ochrzczonych przy figurach i krzyżach przydrożnych.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Tytuł, taki jak podano wyżej, k. 1.

Delegacja (odpis) wystawiona przez bpa Józefa Rybińskiego dla dziekana wrocławskiego Macieja Nałęcza, aby ten przeprowadził wizytację generalną dekanatu bobrownickiego, wystawiona w Wolborzu, dnia 15 VII 1779 r. Podpisana przez notariusza publicznego i regensa kancelarii dworu biskupiego, kanonika wolborskiego, Ignacego Czyżewskiego i uwierzytelniona pieczęcią bpa, k. 2-2v.

List wizytatora Macieja Nałęcza do duchowieństwa dekanatu bobrownickiego, zapowiadający wizytację i podający, jak mają się do niej przygotować proboszczowie, k. 3-4.

Wizytacja dekanatu bobrownickiego, ogólny opis. Położenie dekanatu w ziemi dobrzyńskiej, powiecie lipnowskim. Wyliczono wszystkie parafie: Ciechocin, Nowogród, Dobrzejewice, Złotoria, Bobrowniki, Szpetal, Chełmica, Zaduszniki, Ostrowite oraz kaplica w Młyńcu, należąca do parafii Ciechocin i kaplica w lesie, na terenie parafii Dobrzejewice. W dekanacie było siedmiu proboszczów i dwóch kapelanów (w Ostrowitem i w Młyńcu). Inne ogólne dane o dekanacie, k. 4-5v.

Tabela dekanatu bobrownickiego (ogólne dane ujęte w formę tabeli), k. 6.

Ciechocin

Wieś Ciechocin. Kościół św. Małgorzaty, D. i M., patronatu kościelnego, czyli bpa wrocławskiego. Położenie parafii. Sąsiednie parafie to: w diec. płockiej, parafia Działyń, w diec. chełmińskiej parafia Chełmonie i Wielkołąka, w diec. wrocławskiej Dobrzejewice i Nowogród. Do parafii należały miejscowości: Ciechocin, Elgiszewo (wówczas już położone w Prusach), Nowa Wieś, Miliszewy, Małszyce, Łążynek, Młyniec, Mierzynek, osady młyńskie Dolnik, Gapa, Jasionka oraz wsie opuszczone Lelitowo i Sęk. Z tych miejscowości,

z wyjątkiem wsi Młyniec, dawniej należącej do jezuitów z Torunia, a teraz w posiadaniu Kazimierza Ośmiałowskiego, pozostałe stanowią własność bpa włocławskiego. Wszystkich wiernych w parafii było 1017, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 816 osób. Innowiercy byli we wsi Elgiszewo w liczbie 8 osób oraz 7 Żydów w Młyńcu, k. 7-7v.

Opis stanu zewnętrznego i wewnętrznego murowanej świątyni. Murowaną zakrytą wystawił w 1757 r. bp Antoni Sebastian Dembowski¹⁶, k. 7v-8.

Wyposażenie świątyni w paramenty liturgiczne i opis ołtarzy i obrazów. Relikwii nie było. Odpusty. Nie było oddzielnych prebend i beneficjów, k. 8-9.

Bractwo Bożego Ciała, założone w 1771 r. Miało swoje statuty. Nie posiadało osobnego uposażenia. Opiekowało się ołtarzem wielkim, k. 9-9v.

Kaplica publiczna w Młyńcu, nie konsekrowana. Należała do Jezuitów z Torunia. Wieś posiadał ówczesnie Kazimierz Ośmiałowski. Kapelan Bartłomiej Sumowski, jezuita, k. 9v.

Przytułek był założony przez bpów włocławskich, dla starców, aby służyli świątyni. Teraz zniszczony. Nie miał własnego uposażenia, k. 9v-10.

Sposób sprawowania sakramentów. Metryki spisywano. Akuszerki były pouczone o udzielaniu chrztu w nagłych wypadkach. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązane były 894 osoby, k. 10-11v.

Proboszcz Franciszek Machajewski, dziekan bobrownicki, od 1763 r. Rezydował na miejscu i nie miał innego beneficjum. Sam sprawował duszpasterstwo. Pomagał mu wikariusz Bartłomiej Bedliński. Był organista, ale nie podano nazwiska. Kościelnym był jeden z podopiecznych przytułku, k. 11v-13v.

Nie było większych zastrzeżeń co do obyczajów parafian, k. 13v.

Uposażenie parafii, k. 13v-15.

Inwentarz kościoła w Ciechocinie dokładny, łącznie z gospodarczym. Opis plebanii i zabudowań gospodarczych, k. 15-17v.

Opis kaplicy w Młyńcu, wystawionej przed 162 laty, odbudowanej przed 28 laty, drewniana, pw. Św. Ignacego Lojoli. Inwentarz paramentów liturgicznych tej świątyni, k. 18-19v.

Protokół ten spisano w Ciechocinie, dnia 23 października 1779 r. Podpisał Maciej Nałęcz, dziekan włocławski i Tomasz Herstopski (Hersztopski) jako notariusz¹⁷, k. 19v.

Wykaz tabelaryczny parafii Ciechocin. Wiernych ogółem 1167 osób, do sakramentów wielkanocnych zobowiązane 894 osoby. Akatolików osób 8, Żydów osób 7, k. 20.¹⁸

Dekret reformacyjny, podpisany przez wizytatora, k. 21-22v.

¹⁶ Antoni Sebastian Dembowski, przedtem bp płocki, był bpem włocławskim w latach 1725-1762.

¹⁷ Sam protokół był jednak spisany inną ręką, niż Tomasza Herstopskiego.

¹⁸ Po karcie 19 następuje jedna karta pusta nie paginowana, a potem wykaz tabelaryczny, spisany na karcie dużej, złożonej, oznaczonej jako k. 20.

Nowogród

Wieś parafialna Nowogród z kościołem pw. Ścięcia św. Jana. Świątynia odbudowana z drewna przez bpa Bonawenturę Madalińskiego¹⁹ i przez niego konsekrowana 2 VIII 1682 r. Prawo patronatu należało do bpa wrocławskiego. Położenie parafii. Do parafii należały wsie: Nowogród, Pomorzany, Węgiersk, Macikowo, Rudaw, osada młyńska Bierzgieł, Zaręba, Dembowo, Kamienny Smug, Kolonia Słupno, Praczka, wieś opuszczona Miazgowo. Wsie te były własnością bpa wrocławskiego, k. 23-23v.

Opis stanu wewnętrznego i zewnętrznego świątyni, już znacznie zniszczonej. Potrzebny był osobny cmentarz dla grzebania zmarłych, ponieważ przykościelny okazał się zbyt mały, k. 23v.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Opis ołtarzy. Nie było relikwii. Nie było osobnych prebend ani beneficjów. Nie było bractw, kaplic publicznych, szkoły, ani przytułku, k. 24-25.

Sposób sprawowania sakramentów. Metryki spisywano. Nie podano wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, k. 25-26v.

Proboszcz Jan Leśnikowski, od 1759. Rezydował w parafii i sam sprawował duszpasterstwo, k. 26v-28v.

Nie było większych zastrzeżeń co do obyczajów parafian, k. 29.

Uposażenie parafii, k. 29-30v.

Inwentarz paramentów liturgicznych, inwentarz gospodarczy, opis zabudowań parafialnych, k. 30v-32.

Protokół spisano 27 października 1779 r. w Nowogrodzie. Podpisał wizytator Maciej Nałęcz i notariusz Tomasz Hersztopski, k. 32-32v.

Wykaz tabelaryczny parafii Nowogród. Wiernych było 592 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 500. Nie było akatolików, ani Żydów, k. 33.

Dekret reformacyjny podpisany przez wizytatora, k. 34-35.

Dobrzejewice

Wieś parafialna z kościołem pw. Św. Wawrzyńca. Kościół stary, drewniany, nie wiadomo kiedy i przez kogo zbudowany, nie konsekrowany. Prawo patronatu należało do bpa wrocławskiego. Położenie parafii. Do parafii należała wieś Dobrzejewice (własność bpa wrocławskiego) i Szembekowo (własność psalterzysty wrocławskiego), k. 36-36v.

Opis stanu zewnętrznego i wewnętrznego świątyni wymagającej remontu, k. 36v-37.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, opis ołtarzy i obrazów. Nie było relikwii, ani osobnych prebend czy beneficjów, nie było bractwa ani żadnych kaplic, nie było szkoły ani przytułku, k. 37-38.

¹⁹ Bonawentura Madaliński był bpem wrocławskim w latach 1681-1691.

Sposób sprawowania sakramentów. Metryki spisywano. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 298 osób, k. 38-39v.

Proboszcz Mikołaj Trzebkowski od 1773 r., rezydował w parafii i sam sprawował duszpasterstwo. Nie było innych kapłanów, k. 39v-41.

Nie było większych zastrzeżeń co do obyczajów parafian, k. 41-41v.

Uposażenie parafii, k. 41v-42v.

Inwentarz paramentów liturgicznych, inwentarz gospodarczy i zabudowania parafii, k. 43-44v.

Wykaz tabelaryczny. Wiernych ogółem 376 osób. Na terenie parafii, we wsi Holendry Brzozowiec, mieszkało 6 akatolików. Żydów nie było, k. 45.

Postulaty wysunięte przez proboszcza, aby powiększyć uposażenie parafii w ziemię, przyłączyć do parafii wieś Brzozowka, która ma tu bliżej, aniżeli do parafii Złotaria, k. 45v.

Protokół spisano w Dobrzejewicach 2 listopada 1779 r. Podpisał wizytator Maciej Nałęcz i sekretarz Tomasz Hersztopski, k. 45v-46.

Dekret reformacyjny podpisany przez wizytatora, k. 47-47v.

B o b r o w n i k i

Miasto (oppidum) z kościołem pw. św. Marcina. Położenie parafii. Nie ma wiadomości o początkach parafii. Świątynia obecna zbudowana w 1772 r., nie konsekrowana. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 48-48v.

Opis stanu wewnętrznego i zewnętrznego świątyni, k. 48v.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, opis ołtarzy i obrazów. Nie było relikwii, osobnych prebend czy beneficjów, bractwa, kaplic, szkoły ani przytułku, k. 48v-49v.

Sposób sprawowania sakramentów. Metryki spisywano. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych 399 osób, k. 50-51.

Proboszcz Tomasz Hersztopski od 1778 r., który rezydował na miejscu i sam sprawował duszpasterstwo. Nie było innych kapłanów, k. 51v-53.

Nie było większych zastrzeżeń do obyczajów parafian, k. 53.

Uposażenie parafii, z bardzo dokładnym opisem dawnych zapisów, k. 53v-64.

Opis świątyni wystawionej w 1772 r. Inwentarz paramentów liturgicznych
Opis zabudowań gospodarczych, k. 64-66.

Postulaty proboszcza, aby wsie Rybitwy i Mniszek, mające blisko do Bobrownik, a należące do parafii Nieszawa, położonej po drugiej stronie Wisły, przyłączyć do parafii w Bobrownikach, k. 66.

Protokół spisano w Bobrownikach, dnia 10 listopada 1779 r. Podpisał wizytator Maciej Nałęcz i sekretarz Tomasz Hersztopski, k. 66v.

Wykaz tabelaryczny. Miejscowości parafialne: Miasto Bobrowniki, wsie: Bógpomóż, Polichnowo, Gnojno, Brzustowa, Rzeczna, Mościska, Zawada, Zmyslin (lekcja niepewna), Celiny, Janne (lekcja niepewna), Rak, Borek, Osi-

ny, Gnojnica, Wąkole, Popiołkowo. Wiernych ogółem 448 osób, do sakramentów wielkanocnych 399 osób. Akatolików w Bobrownikach 16, we wsi Bógpomóż 140, w Brzustowie 1 osoba, Żydów w Bobrownikach 36 osób, k. 67.

Dekret reformacyjny podpisany przez wizytatora Macieja Nałęcza, k. 68-69,

Zaduszniki

Wieś parafialna z kościołem pw. Narodzenia NMP. Nie było wiadomości o początkach parafii. Świątynia drewniana, nie konsekrowana. Prawo patronatu należało do Jana Kuczkowskiego, wojskiego mniejszego ziemi dobrzyńskiej. Położenie parafii, k. 70-70v.

Opis stanu wewnętrznego i zewnętrznego świątyni, która była w stanie dosyć dobrym, k. 70v-71.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Opis ołtarzy i obrazów. Nie było relikwii, osobnych prebend czy beneficjów, nie było bractwa, kaplic, szkoły i przytułku, k. 71-72.

Sposób sprawowania sakramentów. Spisywano metryki. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 618 osób, k. 72-73v.

Proboszcz Marcin Wałędzicki od 1773 r. Rezydował na miejscu i nie miał innego beneficjum. Sam sprawował duszpasterstwo Nie było innych kapłanów, k. 73v-75v.

Nie było większych zastrzeżeń do stanu moralnego parafian, k. 75v.

Uposażenie parafii, k. 75v-77v.

Opis świątyni w Zadusznikach, inwentarz paramentów liturgicznych, inwentarz gospodarczy i opis zabudowań parafialnych, k. 78-82.

Protokół spisano w Zadusznikach 15 listopada 1779 r. Podpisał wizytator Maciej Nałęcz i sekretarz Tomasz Hersztowski, k. 82-82v.

Wykaz tabelaryczny. Wsie parafialne: Zaduszniki, Nasiegniewo, Krowiczyn (pewnie obecny Krojczyn), Szpiegowo, Oleszno, Złowody, Kurowo, Witkowo. Wiernych ogółem 763 osoby, do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 618 osób. Akatolików w Olesznie 8 osób, Żydów ogółem 35 osób, k. 83.

Dekret reformacyjny podpisany tylko przez wizytatora Macieja Nałęcza, k. 84-84v.

Ostrowite

Wieś parafialna Ostrowite [Lipnowskie] ze świątynią pw. Św. Mateusza, A. i E. Położenie parafii. Prawo patronatu należało do Gabriela Karwosieckiego, sędziego ziemskiego płockiego, k. 85-85v.

Opis zewnętrzny i wewnętrzny świątyni drewnianej, znajdującej się w dosyć dobrym stanie, ale wymagającej wystroju wnętrza. Opis ołtarzy i obrazów. Nie było relikwii. Nie było osobnych prebend czy beneficjów, nie było bractw, kaplic, szkoły ani przytułku, k. 85v-87.

Sposób sprawowania sakramentów. Metryki spisywano. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 153 osoby, k. 87-88v.

Proboszcza nie było, ale parafią zarządzał proboszcz z Zadusznik, Marcin Wałędzicki, od 1773 r. Kolator utrzymywał tu kapelana, Jana Nepomucena Starowicza z zakonu franciszkanów konwentualnych. Innych kapłanów nie było, k. 88v-89.

Nie było większych zastrzeżeń co do obyczajów parafian, k. 89-89v.

Uposażenie parafii, k. 89v-90.

Opis świątyni w Ostrowitem. Inwentarz paramentów liturgicznych; k. 90-93.

Postulat kolatora parafii, który chciał, w zamian za dotychczasową ziemię parafialną, dać inną, bliżej położoną. Powinna to rozpatrzyć komisja z Konsystorza Włocławskiego, k. 93-93v.

Protokół spisano w Ostrowitem dnia 24 listopada 1779 r. Podpisał wizytator Maciej Nałęcz i sekretarz Tomasz Hersztowski, k. 93v.

Wykaz tabelaryczny. Wsie parafialne: Ostrowite, Szczepanki, Grabiny, Barany, Ostrowitko, Grzembka, Rumunki pod Szczepankami, Bogusławy. Wiernych ogółem 1208 osób, do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 153 osoby. Akatolików ogółem 126 osób. Żydów nie było, k. 94.

Dekret reformacyjny podpisany przez samego wizytatora Macieja Nałęcza, k. 95-95v.

Szpetal Dolny

Wieś parafialna Szpetal Dolny ze świątynią drewnianą, pw. Św. Gotarda, fundowaną przez Tomasza Niemierza²⁰, archidiakona, włocławskiego. Prawo patronatu należało do Leona Rutkowskiego, sędziego ziemskiego dobrzyńskiego, na mocy ugody z archidiakonem włocławskim Sumińskim²¹ [Stefanem] z 1750 r., co zaaprobował bp włocławski Antoni Dembowski. Położenie parafii, k. 96-96v.

Opis świątyni, znajdującej się w stanie średnim, k. 96v-97.

Wyposażenie świątyni, opis ołtarzy i obrazów. Nie było relikwii, osobnych prebend czy beneficjów, bractw, kaplic, szkoły ani przytułku, k. 97-98v.

Sposób sprawowania sakramentów. Metryki spisywano, k. 98v-100.

Proboszcz Jakub Pilichowski od 1776 r. Rezydował w parafii i sam sprawował duszpasterstwo. Nie było na terenie parafii innych kapłanów, k. 100-102.

Nie było większych zastrzeżeń co do stanu moralnego parafian, k. 102-102v.

Uposażenie parafii, k. 102v-103v.

Opis świątyni w Szpetalu, inwentarz paramentów liturgicznych, inwentarz gospodarczy i opis zabudowań parafialnych, k. 104-106v.

²⁰ Biogram tego archidiakona włocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 655-667.

²¹ Biogram tego archidiakona włocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 894-895.

Protokół spisano w Szpetalu, dnia 21 listopada 1779 r. Podpisał wizytator Maciej Nałęcz i sekretarz Tomasz Hersztopski, k. 106v.

Wykaz tabelaryczny. Wsie parafialne: Szpetal Dolny, Walewskie, Grodzkie, Szpetal Górny, Bogucin, Fabianki, Luskowo, Chełmica Mała, Skurzno, Uniechowo, Zarzeczewo, Kulin z Kępą na Wiśle, Szuszyce, Witoszyn, Rachcin, Witowskie Holendry, osada młyńska Płaczek, Winduga Rachcińska. Wiernych ogółem 813 osoby, do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 539 osób. Innowiercy liczyli ogółem 88 osób, Żydów 11 osób, k. 107.

Dekret reformacyjny podpisany przez wizytatora Macieja Nałęcza, k. 108-108v.

Chełmica [Duża]

Parafia Chełmica [Duża] posiadała dawniej własnego proboszcza, ale aktualnie w czasie przeprowadzania niniejszej wizytacji była oddana w zarząd proboszcza ze Szpetala, Jakubowi Pilichowskiemu. Świątynia pw. św. Jakuba A., nie wiadomo kiedy została zbudowana, drewniana, nie konsekrowana. Prawo patronatu należało do braci Szymona i Jana Rutkowskich. Opis położenia parafii. Z powodu braku wystarczającego uposażenia nie miała wtedy własnego proboszcza, k. 109-109v.

Opis stanu zewnętrznego i wewnętrznego świątyni w Chełmicy, k. 109v-110.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 110-111.

Protokół spisany w Chełmicy, dnia 18 listopada 1779 r. Podpisany przez wizytatora Macieja Nałęcza i sekretarza Tomasza Hersztopskiego, k. 111-111v.

Wykaz tabelaryczny. Wsie parafialne: Chełmica Wielka, Łochocin, Lesk (pewnie obecny Lisek), Wichowo, Zbytkowo, Wołowce, Budy Chełmickie, Popowo, Zapusta, Nasiółowizna. Wiernych ogółem 368 osób, do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 267 osób. Nie było akatolików, ani Żydów, k. 112.

Dekret reformacyjny. Wspomniano w nim, że ostatnim proboszczem chełmickim był Jan Strykowski, który zmarł prawdopodobnie w 1776 r. Dekret podpisał wizytator Maciej Nałęcz, k. 113.

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 38.**

[2. Tytuł nadany] Brulion wizytacji dekanatów brzeskiego i radziejowskiego. z r. 1779.

[3. Daty krańcowe] 1779.²²

[4. Opis zewnętrzny] Łac., pol. 2° większa. (38/25 c). Stan zachowania dosyć dobry. Księga ta powstała w następstwie opracowania protokołów pisanych na kartach różnego formatu i różną ręką. Dlatego niektóre protokoły pisane starym, niemal kaligraficznie, inne jakby w pośpiechu. Różnej jakości jest także papier i atrament użyty przy ich pisaniu. Cała księga foliowana.

Karty puste: 2v, 41v, 65 (dwie k. z jednym numerem), 71v, 89v. Cztery k. nlb, po k. 92, 108v, 125, 126v, 127v, 141v, jedna k. po k. 143, 156v, 172v, 191v, 207v, jedna k. nlb. po k. 26, 41v, 46v, k. 65 i jedna k. nlb następująca po niej, k. 89v, 92v, pięć k. pustych po k. 92, k. 93v, 108v, 120v, k. 123v, 141v, k. nlb. po k. 143, 148v, 172v, 173v, 182v, 191v, 192v, 200v, dwie k. puste po k. 200, 204v

[5. Uwagi] Jest to wizytacja generalna, przeprowadzona z polecenia i według dokładnej instrukcji biskupa ordynariusza diecezji kujawsko-pomorskiej. Ponadto była to też częściowo wizytacja wewnętrzna, ponieważ dotyczyła sposobu pracy proboszczów, chociaż nie pytano o sprawy czysto osobiste. Prawdopodobnie przeprowadzili ją dziekani miejscowi, ale nigdzie nie zostali wymienieni. Protokoły spisywane różną ręką. Możliwe iż nieraz rolę sekretarza pełnił sam proboszcz parafii. Zanotowano wiele wiadomości z biografii proboszczów. Często podawano także właścicieli poszczególnych wsi. Należało odpowiedzieć na około 328 pytań. Samych pytań nie podawano w protokółach, ale poprzestano na samych odpowiedziach. Dałoby się je odtworzyć na podstawie odpowiedzi, ale to przekracza zakres repertorium. Postanowiono nie podawać numerów pytań, informując tylko o ważniejszej treści zawartych w protokółach. Także w tym dekanacie dzieci zmarłe bez chrztu, chowano przy krzyżach i figurach przydrożnych.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Odpowiedzi na pytania dotyczące całego dekanatu brzesko-kujawskiego. Zawierają odpowiedzi o położeniu dekanatu, wyliczają należące doń parafie oraz znajdujące się tam kaplice publiczne i prywatne. Dziekanem był Józef Jakub Golemowski, proboszcz w parafii Kłobnia, od 1758 r. Wyliczono proboszczów i innych kapłanów. Dalsze pytania dotyczyły sposobu wypełniania urzędu dziekańskiego. Ogółem postawiono 34 pytania dotyczące ogólnych spraw dekanatu. Samych pytań jednak w protokole nie podawano. Na pytania prawdopodobnie odpowiadał sam dziekan, k. 1-2.

²² Niektórzy sugerują, że może to być wizytacja z 1780 r.

Kłobía

Wieś królewska Kłobía. Wsie parafialne: Kłobía z młynem, Gołębin folwark, Kaniewo, Jerzmanowo, Mikołajki, inaczej Mikołajewice, wieś opuszczo na Paruszkí, Otmianowo, folwark Świątńniki, dawniej zwany Popowiczki. Wiernych różnej płci i lat ok. 350 osób. Akatolików nie było. Jedna rodzina żydowska mieszkała w Mikołajewicach. Świątynia drewniana, konsekrowana 31 VII 1636 r. przez bpa sufragana, Krzysztofa Charbickiego. Jest pw. św. Wojciecha. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 3-3v.

Opis świątyni znajdującej się w średnim stanie. Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Opis ołtarzy i obrazów. Obraz Matki Bożej Bolesnej uchodzi u wiernych za łaskami słynący. Nie było relikwii, nie było osobnych prebend ani beneficjów. Nie było bractw. W Otmianowie, w dobrach Glińskich, kaplica prywatna, mająca indult na odprawianie nabożeństw, ale nie w dni świąteczne i niedzielne. Stałego kapelana nie było, ale niekiedy przyjeżdżał zakonnik z Włocławka. Nie było szkoły ani przytułku, k. 3v-6.

Sposób sprawowania sakramentów. Metryki spisywano. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było ok. 250 osób, k. 6-8.

Proboszcz (rektor) Józef Jakub Golemowski, dziekan brzesko-kujawski, od 1755 r., po dobrowolnej rezygnacji poprzedniego proboszcza, Kacpra Sokołowskiego, kanonika włocławskiego. Rezydował przy parafii i nie posiadał innego beneficjum. Duszpasterstwo sam sprawował. Był gorliwy. Organista, którego nazwiska nie podano, sprawował swój urząd od ponad trzydziestu lat, k. 8-10v

Nie było większych zastrzeżeń co do stanu moralnego parafian. Jedna tylko osoba żyła w separacji ze współmałżonkiem bez wyroku sądu kościelnego, k. 10v-11.

Uposażenie parafii dokładnie opisane, z powołaniem się na zapisy w dawnych wizytacjach. Podano jakie należały się dziesięciny i jakie były zapisy na rzecz parafii. Przytoczono także dokumenty dotyczące uposażenia. W tych dokumentach wspomniano proboszcza Tomasza Czarnkowskiego, duchownego niższych święceń z czasów bpa Hieronima Rozrażewskiego²³. Miał on wikariusza imieniem Maciej. Ok. 1634 r. proboszczem był Stanisław ze Szpetala który dochodził praw parafii do należnego jej uposażenia. W czasie przeprowadzania wizytacji, sam proboszcz korzystał z uposażenia parafii. Nie był osobnego uposażenia dla ewentualnego wikariusza. Plebania w stanie średnim. Inne zabudowania parafialne [pewnie gospodarcze] odbudował obecny proboszcz. Nie było innych zabudowań dla wikariuszy, mansjonarzy, prebendarzy czy organisty, ani dla nich specjalnego uposażenia, k. 11-18v.

²³ Hieronim Rozrażewski (Rozdrazewski) był biskupem włocławskim w latach 1581-1600.

Kruszyn

Wieś królewska Kruszyn. Wsie parafialne: Kruszyn, Kruszynek, Chumlin, Koszanowo, Sokołowo, Sykuła, Smólsk, Górki, Nowawieś, Osada młyńska i karczma Utrata, Łagiewniki, osada młyńska Diabełek, Nakonowo, Łopatki, Lijewo, Poddębice, Dębice. Położenie geograficzno-administracyjne parafii i jej rozległość. Wiernych około 1200. Akatolików nie było. Żydów było 5 osób. Świątynia murowana, solidna, budowana przez ówczesnego proboszcza (niepodanego imienia) Dąbskiego, kanonika krakowskiego i scholastyka kieleckiego, przed około 130 laty. Konsekrowana przez bpa włocławskiego Kazimierza Czartoryskiego (1654-1674), pw. Świętego Krzyża. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 19.

Opis świątyni znajdującej się w dobrym stanie. Cmentarz przy świątyni, wystarczająco duży. Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Opis ołtarzy i obrazów. Żaden obraz nie był uważany za łaskami słynący. Były relikwie Krzyża Świętego, które, chociaż nie posiadały dokumentu autentyczności, były uważane za prawdziwe. Nie było osobnych prebend, ani beneficjów. Nie było żadnego bractwa. Była kaplica publiczna przy młynie zwanym Diabełek, zbudowana z drewna, na wzór świątyni, pw. św. Marka. W święto patrona udawała się tam procesja z Kruszyna, była wówczas msza śpiewana i kazanie. Dwie kaplice prywatne: w dobrach Dębice, należących do Stefana Radoszewskiego, i we dobrach Smólsk, należących do Marianny Sokołowskiej, należycie urządzone, osobno od zabudowań świeckich. Posiadały indulty na odprawianie nabożeństw, z zachowaniem prawa kościoła parafialnego. W Dębicach był kapelan Teofil Tworowski, reformat (pewnie z Włocławka), w Smólsku natomiast tylko okazjonalnie zapraszano jakiegoś kapłana. Nie było aktualnie szkoły, ani przytułku parafialnego, k. 19-21.

Sposób sprawowania sakramentów. Metryki spisywano. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 1159 osób, k. 21-22.

Proboszcz (raz nazywany komen., raz proboszczem), Jan Wiconowski, będący także egzaminatorem prosynodalnym. W parafii od 1759 r. Nie posiadał innego beneficjum i osobiście sprawował duszpasterstwo. Był organista, który urząd swój miał od 1771 r., ale nie podano jego nazwiska, k. 22-23.

Stan moralny parafian był różny, chociaż publicznych grzeszników nie było, k. 23-23v.

Uposażenie parafii – bogate. Przytoczono odpowiednie dokumenty dotyczące uposażenia parafii. Plebania była nowa i podano jej opis. Nie było innych mieszkań dla wikariuszy, miansjonarzy, czy prebendarzy, ponieważ nie było takich uposażeń. Nie było mieszkania dla organisty i przytułku, k. 23-26.

Lubraniec

Miasto (oppidum). Do parafii należały: Lubraniec miasto i wsie: Korzeszynek, Wielki Redecz, Kalny Redecz, Krowi Redecz, Kazanie, Siarcice, Ossowo,

Biernacice, Lubrańczyk. Właścicielem Lubrańca i większości wsi był Paweł Dąbski, wojewoda brzesko-kujawski, właścicielem Korzeszynka była kapituła włocławska, Krowi Redecz należał do Ignacego Borowskiego, Ossowo zaś do Morzyckiego. Wiernych w parafii było około 650 osób. Żydów było około 700 osób, a akatolików nieco ponad 50 osób. Kościół murowany, fundowany w 1490 r. przez Jana Lubrańskiego, bpa poznańskiego jego brata Grzegorza, podkanclerzego,²⁴ konsekrowany przez Krzesława z Kurozwęk, bpa włocławskiego²⁵. Świątynia pw. św. Jana Chrzciciela. Prawo patronatu zostało przeniesione przez fundatorów na zakon kanoników regularnych laterańskich, którzy byli przy tej świątyni, k. 27-27v.

Opis świątyni, wewnątrz niedawno przez obecnego prepozyta naprawianej. Stan dobry. Trzy murowane grobowce. Zmarłych, także dzieci, chowa się też przy kaplicy św. Anny, za miastem. Wyposażenie w paramenty liturgiczne wystarczająco bogate. W świątyni znajdowało się siedem ołtarzy, w tym wielki pw. Męki Pańskiej, boczne zaś pw. Matki Bożej, św. Anny, św. Józefa, Chrystusa Ukrzyżowanego, Matki Bożej Bolesnej i św. Antoniego. Nie było obrazu słynącego łaskami. Znajdowały się liczne relikwie, złożone w kaplicy św. Antoniego. Świątynia miała też przywileje odpustowe. Nie było jednak osobnych prebend i beneficjów, k. 27v.

Bractwa Szkaplerza św., św. Józefa i św. Anny, wprowadzone za aprobatą Stolicy Apostolskiej. Miały swoje księgi. Nie było specjalnego uposażenia. Promotorem, wspólnym dla wszystkich bractw, był, wyznaczany przez superiora (proboszcza), jeden z zakonników, kanoników regularnych, k. 29.

Innowiercy nie mieli swojej świątyni. Chrzt i sakrament małżeństwa przyjmowali w kościele parafialnym katolickim. Żydzi posiadali swoją synagogę, cmentarz i szkołę, k. 29.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 680 osób,²⁶ k. 29v-30v.

Proboszcz „kolegiaty lubrańskiejskiej”²⁷, Stanisław Wandkowski, kanonik regularny laterański, rezydujący na miejscu. Posiadał jeszcze parafię w Zgłowiączce i Bytoniu, zgodnie z zezwoleniem Stolicy Apostolskiej i miejscowego ordynariusza. Nabożeństwa sprawowano zgodnie z rytuałem rzymskim. Opis sposobu sprawowania duszpasterstwa. Metryki spisywano. Dokumenty parafialne należycie były przechowywane. Nie było w parafii innych kapłanów, jedynie członkowie konwentu lubrańskiejskiego, k. 30v-32.

²⁴ Przedtem bp płocki w latach 1497-1498, a bp poznański w latach 1498-1520. Zatem fundacja miała miejsce, zanim Jan został bpem.

²⁵ Był bpem włocławskim w latach 1494-1503.

²⁶ Nie zgadzałoby się to z wyżej podaną wiadomością, że wiernych wszystkich miało być 650.

²⁷ Użyto tego określenia zapewne z uwagi, że był tu konwent kanoników regularnych.

Uposażenie parafii. Należała do niej także wieś Borek. Zabudowania konwentu wymagały naprawy. Szpital, staraniem zakonników, niedawno odbudowany. Było pięć aniwersarzy za ofiarodawców, k. 32-33v.

Wieniec

Wieś Wieniec należąca do dóbr stołowych bpa wrocławskiego. Do parafii Wieniec, obok wsi parafialnej należały wsie: Brzezie, Jarnowo, Jarnówek, Rumunki Dziubielewskie, Wolica, Połowa Karczma, Nowy Młyn, Kąty, Siedlimin z mieszkańcami w Rumunku, Zawada Młyn i Mazurowo, gdzie mieszkał jeden owczarz. Wymieniono dalej wsie należące do bpa i wsie należące do świeckich właścicieli. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 691 osób. Nie było innowierców, tylko jeden Żyd mieszkający we wsi Jarnówek, k. 34-34v.

Opis świątyni drewnianej, w 1733 r. od nowa wystawionej przez bpa Krzysztofa Szembeka²⁸, konsekrowanej w 1763 r. przez bpa Jana Dembowskiego²⁹, sufragana wrocławskiego, pw. św. Mikołaja B.M. Stan świątyni dobry, jedynie przyciesie w nawie wymagały wymiany. Nie było w świątyni grobów. Dach z dachówki. Opis wyposażenia w paramenty liturgiczne. Były trzy ołtarze, a mianowicie wielki pw. św. Mikołaja i boczne pw. Narodzenia Pańskiego i Przemienienia Pańskiego. Nie było obrazu łaskami słynącego. Był relikwiarz z relikwiami Krzyża Świętego, ale bez odpowiedniego dokumentu autentyczności. Nie było osobnych prebend, beneficjów, ani kaplic. Nie było szkoły, szpital zaś spalił się. Jako mieszkanie dla ubogich wykorzystywano organistówkę. Szpital miał własny ogród, na którym Andrzej Lasota, ówczesny zarządca parafii, w 1779 r. wybudował stodołę, która, po jego odejściu, miała przejść na własność szpitala. Mieszkał w nim jeden dziad z żoną i trzy inne kobiety, k. 34v-37.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 37v-39v.

Proboszcz Ignacy Mirosławski, dr teologii, kanonik wrocławski, od 1768 r., rezydował we Włocławku, k. 39v.

Opis zabudowań parafii, k. 40-41.³⁰

Opis nabożeństw i sposobu sprawowania duszpasterstwa. Wikariuszem był Andrzej Lasota. Był organista i dziad kościelny, k. 42-44.

Uposażenie parafii, k. 44v-46.

Osieciny

Wieś Leona Gąsiorowskiego. Parafia liczyła 468 wiernych. Nie było innowierców, tylko jeden Żyd w Starych Jarantowicach. Kościół drewniany, wybu-

²⁸ Krzysztof Antoni Szembek był bpem poznańskim, potem bpem wrocławskim w 1720-1739, a następnie przeszedł do Gniezna.

²⁹ Jan Dembowski był sufraganiem wrocławski w latach 1759-1788.

³⁰ Opis ten, sporządzony w języku polskim, na osobnych dwóch kartach, dołączony do księgi.

dowany przez dziedzica w 1763 r (22 września ?), nie konsekrowany, pw. św. Prokopa, patronatu miejscowego dziedzica, k. 47.

Opis świątyni wymagającej już naprawy. Był w niej jeden grobowiec, ale jest on zrujnowany. Nie było jeszcze osobnego cmentarza do chowania zmarłych. Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej, ołtarze boczne. pw. Aniołów Stróżów i św. Wojciecha, k. 47-47v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 488 osób, k. 47v-48.

Proboszcz Józef Osieński, od 12 VIII 1768 r. Nie miał innego beneficjum i rezydował na miejscu. Opis sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa, k. 48-48v.

Uposażenie parafii, k. 47v.

Dąbie [Kujawskie]

Do parafii należały wsie: Dąbie, Dąbek, Redecz Krukowy, Stok, Wola Konkowa, Borucin. Wszystkie były prywatnej własności. Wiernych było około 500 osób. Świątynia drewniana i stara, nie konsekrowana. Prawo patronatu należało do Ignacego Zagajewskiego, właściciela Dąbia, k. 49-49v.

Opis drewnianej świątyni, krytej dachówką, wymagającej naprawy. Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Ołtarz wielki pw. Świętej Trójcy, ołtarze boczne pw. Matki Boskiej Częstochowskiej i św. Rocha. Nie było obrazu słynącego łaskami. Nie było bractw. Nie było osobnych kaplic, k. 50-53v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 53v-56v.

Proboszcz Andrzej Józef Gerałtowski od 23 XI 1739. Rezydował na miejscu i osobiście sprawował duszpasterstwo. Opis nabożeństw i sposobu sprawowania duszpasterstwa. Metryki spisywano. Nie było większych zgorzeń wśród parafian, k. 56v-61v.

Uposażenie parafii, k. 61-64v.

Kościelna Wieś

Dawniej parafia ta nazywała się Kościół lub Kościół Wieś. Należały do niej wsie: Kościelna Wieś, Bodzanowo, albo Bodzanówek, Pocieryn, wieś opuszczona Durałewo, Bilno, Ujma Mała, Roszki, Krotoszyn, Bartłomiejewice, Zakowice, Zagajewice, Lekarzewice, Konary, Osłomki, i opuszczone wsie Zagajewka, Osówka i Pniewy. Z tych, Ujma jest własnością kapituły gnieźnieńskiej, Osłomki zaś należą do kapituły włocławskiej. Katolików w parafii było 723 osoby. Na terenie parafii nie było innowierców i Żydów. Kościół murowany, przypisywany Piotrowi Duninowi, pw. św. Wawrzyńca. Patronat należał do Franciszka Ksawerego Kanigowskiego, k. 66.

Opis wyglądu świątyni. Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Ołtarz wielki pw. Matki Bożej, boczne zaś pw. św. Michała, Jana Nepomucena, w którym był też obraz patrona św. Wawrzyńca i czwarty św. Antoniego Padewskiego.

Nie było obrazu słynącego łaskami, ani relikwii. We wsi Ruszki była kaplica publiczna. Nie było szkoły, ani szpitala, k. 66-66v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 66v-67.

Proboszcz Józef Szczygielski od 27 II 1756 r. Rezydował w parafii i sam prowadził duszpasterstwo, k. 67-67v.

Uposażenie parafii, k. 67v.

Opis stanu kościoła w Ruszkach³¹, odbudowanego przez Kazimierza Umińskiego na starych fundamentach poprzedniego, który z kolei był fundowany przez ówczesnego dziedzica ruszkowskiego, Trzebuchowskiego. Odbudowany w 1743 r., poświęcony za zezwoleniem bpa włocławskiego, Walentego Czapskiego, przez kanonika włocławskiego Andrzeja Sienieńskiego. Opis nabożeństw. Opis wyglądu świątyni. Ołtarz wielki pw. Świętej Trójcy, koronującej Matkę Bożą, ołtarze boczne zaś pw. św. Marii Magdaleny i św. Teresy. Opis wyposażenia kościoła w sprzęty kościelne i liturgiczne. Był zapis fundatora 2000 [florenów], zabezpieczony na synagodze w Brześciu, k. 68-69v.

Ciąg dalszy opisu uposażenia parafii Kościelna Wieś. Przytoczono niektóre dokumenty dotyczące uposażenia. Wykaz inwentarza. Odpis fragmentu wizytacji Borzysławskiego z 1771 r., dotyczący uposażenia parafii, k. 70-70v.

Włocławek parafia św. Jana Chrzciciela

Wizytacja przeprowadzona przez Józefa Glińskiego³², kanclerza włocławskiego Miasto (civitas) Włocławek, należące do bpa włocławskiego. Do parafii należały, obok miasta Włocławka wsie: Korabniki, czyli Holendry, Zazamcze, młyny Poraza, Ruda, Świech, Kapitułka, Mikołajek, Żur, Słodowy, ale z nich kilka było opuszczonych: Papieżka, Łęg, Modzerowo i Wistka Królewska³³. Wiernych ogółem było około 2000 osób. Nie było Żydów. W Korabnikach jeden akatolik, kowal z rodziną i kilku innych akatolików, czasowo przebywających na terenie parafii. Świątynia murowana, konsekrowana, pw. św. Jana Chrzciciela, prawo patronatu należało do kolegium wikariuszy katedry włocławskiej, k. 72-73.

Opis stanu świątyni i jej wyposażenia oraz opis ołtarzy, których było dziewięć³⁴. Świątynia posiadała relikwie, należycie przechowywane. Nie było osobnych prebend. Kaplica Matki Bożej i kaplica Pięciu Ran Pana Jezusa, zwana „kokoszyńską”. Kaplice te miały własne uposażenie, k. 73-76v.

³¹ Opis ten, spisany na dwóch kartach, wszyto do księgi jako karty 68-69.

³² Biogram tego kanclerza zob. Chodźński, *Katalog*, s. 262-264.

³³ Zapis ten nie jest ścisły, ponieważ do parafii była wówczas inkorporowana parafia Wistka Szlachecka, do której należała wieś Wistka Królewska i inne wioski, tu nie wymienione.

³⁴ Ponieważ opisy świątyni św. Jana Chrzciciela we Włocławku są zawarte w *Monografii Włocławka* Michała Morawskiego, dlatego tu się ich nie przytacza.

Bractwa Świątej Trójcy, św. Anny, Aniołów Stróżów, bractwo filadelficzne i św. Szkaplerza. Ponadto przy świątyni tej było siedem cechów. Tak bractwa, jak cechy, posiadały swoje uposażenie, k. 76v-82.

Nie było żadnych osobnych kaplic. Nie było szkoły parafialnej, ale na terenie parafii, przy katedrze wrocławskiej, była szkoła. Przy parafii był szpital, ale bez własnej kaplicy. Posiadał on własne uposażenie k. 82-84v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 1759 osób, oprócz czasowo tu przebywających, k. 84-85v.

Proboszcz, Paweł Kurowski, od 1776 r., z grona wikariuszy katedralnych się wywodzący, rezydujący na miejscu. Poprzednikiem był, zmarły już, Wojciech Wierszucki. Opis nabożeństw w kościele parafialnym, z uwzględnieniem bractw i cechów oraz sposobu sprawowania duszpasterstwa. Metryki spisywano. Przechowywano wszelkie dokumenty dotyczące parafii, które zamknięte były w szafie stojącej w kaplicy Matki Bożej. Przy kościele był altarzysta ołtarza św. Mikołaja, Mikołaj Sapoliński, psalterzysta katedralny, ale był on sparaliżowany, dlatego zastępowali go inni kapłani. Był też altarzysta ołtarza Pięciu Ran Pana Jezusa, Marcin Paszkiewicz, ale ten od dwóch lat był nieobecny i nie wiadomo gdzie się znajdował, a jego obowiązki spełniał wikariusz Właściwym wikariuszem był Franciszek Torliński, liczący 26 lat. Parafia miała organistę i kantora, ale nie podano ich nazwisk. Wszystkim, łącznie z wikariuszem, proboszcz wypłacał pensję, k. 85v-88v.

Na przedmieściu był klasztor reformatów, k. 88v.

Wśród parafian było wielu ludzi podejrzanego prowadzenia się, k. 88v-89.

Uposażenie parafii, opis zabudowań parafii, k. 90-92.

Opis prebendy i kościoła św. Wojciecha na przedmieściu wrocławskim, fundowanego przez Wojciecha Romatowskiego w 1639 r. Opis świątyni, przy której chowano ludzi ubogich. Spis wyposażenia w paramenty liturgiczne. Ołtarz wielki pw. św. Wojciecha i ołtarze boczne pw. św. Doroty i św. Walentego. Relikwie św. Wojciecha w pacyfikale. Nie sprawowano tu sakramentów, ani duszpasterstwa. Przy kościele był prebendarz Józef Torzewski od 1775 r., który miał też, za dyspensą papieską, parafię w Kaczewie. Uposażenie tego kościoła i zabudowań dla kapłana, k. 93, 94-98v.

Boniewo

Wieś Boniewo. Do parafii należały wsie: Boniewo, Łąkie Zwiastowe, Łąkie Duże, Osiecz Duży, Wółka Paruszowska, Jarciszewo, i część miejscowości zwanej Wymysłowo. Parafia liczyła ogółem 255 osób. Nie było Żydów, ani akatolików. Świątynia drewniana. Poprzednia, z 1694 r., wystawiona przez Sebastiana Jarnowkiego, została od podstaw wybudowana przez Pawła Lesikowskiego, proboszcza boniewskiego. Nie konsekrowana, pw. Nawiedzenia NMP. Patronem, czyli kolatorem, był sam proboszcz, k. 99-99v.

Opis drewnianej świątyni znajdującej się w dobrym jeszcze stanie. Wypośażenie w paramenty liturgiczne. Ołtarz wielki pw. Nawiedzenia NMP, ołtarze boczne pw. św. Rocha, którego obraz uważano za łaskami słynący i św. Jana Nepomucena, św. Barbary i św. Rozalii. Nie było bractw, ani kaplic, szkoły czy przytułku, k. 99v-101v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 229 osób, k. 101v-109.

Dokumenty kościoła boniewskiego, k. 103-108³⁵.

Proboszcz, Paweł Lesikowski od 1749 r., zawsze tu rezydujący³⁶. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Metryki spisywał, k. 109-111v.

Uposażenie parafii, k. 11v-112v.

Zgłowiączka

Wieś. Wsie należące do parafii: Zgłowiączka, Borek, Skowronkowo, Kwilno, Koniec, Smogorzewo, Grójec, Grójczyk, Sułkowo, Siemnowek, Milżyn, Janiszewo z młynem Wola, Siemnowo, Jutkowo, Janiszewko, Żydowo, Żydówko. Część tych wsi należała do konwentu kanoników regularnych laterańskich z Lubrańca. Wiernych ogółem 846 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych, było 661 osób. Innowiercy w liczbie ponad 50 osób byli w Grójczyku, w Końcu zaś kilku Żydów, k. 113-113v.

Świątynia murowana, fundowana w 1490 r. przez Jana Lubrańskiego³⁷, bpa poznańskiego i Grzegorza Lubrańskiego, podkanclerzego, konsekrowana, pw. Narodzenia NMP. Parafia afiliowana konwentowi z Lubrańca, który miał z tego tytułu i z nadania fundatorów, prawo patronatu nad nią. Opis świątyni i jej wyposażenia. Wewnątrz cztery ołtarze, bliżej nie opisane. Nie było relikwii, k. 113v-115.

W Grójcu kaplica pw. Świętego Krzyża, fundowana przez miejscowego dziedzica Teofila Sikorskiego. Na uroczystość Znalezienia i Podwyższenia Świętego Krzyża był przywilej odpustowy i zbierało się tu dużo wiernych, k. 115-115v.

Nie było bractwa, k. 115v.

Luteranie, sprowadzeni przez dziedzica Teofila Sikorskiego do Grójczyka, nie posiadali swojej kaplicy, a tylko w domu prywatnym módlili się. Nie mieli także własnego cmentarza, k. 115v.

Nie było szkoły, ani przytułku k. 116.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 116-117v.

³⁵ Do księgi wszyto, jeszcze przed oprawą i paginacją, dlatego są na k. 103-108, odpisy kilku dokumentów dotyczących parafii.

³⁶ Ten proboszcz wybudował świątynię i musiało to być wkrótce po objęciu przezeń parafii.

³⁷ Jan Lubrański był najpierw bpem płockim, a w latach 1498-1520 bpem poznańskim. Zatem świątynię tę fundował zanim został bpem.

Duszpasterstwo sprawuje kanonik regularny z Lubrańca, Józef Grundig. Opis nabożeństw i duszpasterstwa. Metryki spisywano, k. 117v-119v.

Uposażenie parafii. Wszystkie dokumenty tego dotyczące, znajdowały się w Lubrańcu. Zabudowania parafialne w dobrym stanie, k. 119v-120³⁸.

[Dekanat radziejowski]

Odpowiedzi dotyczące ogólnych pytań odnoszących się do dekanatu radziejowskiego. Obejmował on dziesięć parafii: Krzywosądz, Buczyna, Witowo, Bytoń, Kaczewo, Piotrków [Kujawski], Połajewo, Radziejów, Broniewo i Broniszewo. Na terenie dekanatu znajdowała się kaplica prywatna w miejscowości Dobre, kaplica publiczna w Świeszcu oraz klasztor franciszkanów konwentualnych w Radziejowie. Powinny należeć jeszcze parafie: Piaski, Chełmce, Ostrowo i Rzeczyca, ale z uwagi, że znalazły się już w państwie pruskim, zostały przyłączone do dekanatu kruszwickiego. Dziekanem od 1777 r. był proboszcz z Bronisławia, Bartłomiej Bożykowicz. Podano tu wykaz imienny dziewięciu proboszczów oraz wikariuszy jemu podległych. Sekretarzem dekanalnym był wikariusz z Kaczewa, Franciszek Morzycki. Podano też główne zagadnienia, o które będą pytani proboszczowie, k. 121-122v.

Uwaga ogólna. Protokoły wizytacyjne tego dekanatu były staranniejsze spiswane, aniżeli w dekanacie brzesko-kujawskim.

Radziejów

Karta tytułowa z napisem: *Visitatio Generalis ecclesiae parochialis Radzieioviensis anno domini 1770*³⁹, k. 123.

Radziejów miasto (*civitas*). Kiedyś miały tu być cztery świątynie. Pierwsza to świątynia parafialna, druga, drewniana, św. Jana, z tyłu kościoła parafialnego, od południa, na pagórku położona, przez arian spalona, trzecia, także drewniana, szpitalna Świętego Ducha, położona za miastem, na pagórku, zniszczona i spalona przez Szwedów i czwarta, a obecnie druga, murowana, klasztorna franciszkanów konwentualnych, a przy niej klasztor drewniany. Do miasta należały ponadto osiedla Wójtostwo i Obory. Miejscowości parafialne: Radziejów miasto i wsie: Stary Radziejów, Opatowice, Skibin, Rokitki, Biskupice, Czołowo i Czołówek. Radziejów dzielił się na część królewską i część szlachecką, należącą do niejakiego Rakowskiego. Podano też jaka była własność poszczególnych wsi. Uszkodzony tekst uniemożliwia odczytanie ilu było ogółem parafian. Nie było akatolików. Był jeden Żyd. Kościół pw. Wniebowzięcia NMP. Prawo patronatu dawniej należało do monarchy, teraz zaś, z przywileju królewskiego, potwierdzonego przez władzę duchowną, przeszło na zgromadzenie Braci Szkół Pobożnych, k. 124-124v.

³⁸ Na tym zapisie kończą się protokoły wizytacyjne dekanatu brzesko-kujawskiego.

³⁹ Tak uroczystie rozpoczęto protokoły wizytacji dekanatu radziejowskiego.

Opis wyglądu świątyni i jej wyposażenia. Ołtarz wielki, fundowany przez Zygmunta Ruskowskiego (ukończony jednak dopiero w 1768 r.), pw. Wniebowzięcia NMP i Matki Boskiej Różańcowej. Ołtarze boczne: pw. Świętej Trójcy, fundowane przez mieszczanina Walentego Kwiatkowskiego w 1770 r., św. Anny, fundowany przez pijara Chryzologa Słubickiego w 1741 r., Chrystusa Ukrzyżowanego, fundowany w 1753 r. przez pijara Kazimierza Woźniakiewicza, św. Józefa Kalasantego, fundowany przez księży pijarów w 1770 r., k. 124v, 128.

Tabela wydatków i przychodów kościoła radziejowskiego, k. 127 v⁴⁰.

Ciąg dalszy opisu świątyni. Nie było relikwii, ale były przywileje odpustowe i to udzielone przez Stolicę Apostolską, k. 128.

Bractwa: Różańca świętego, Świętej Trójcy⁴¹ i św. Anny. Posiadały swoje statuty, osobne księgi i swoje ołtarze odpowiednio do wezwania. Na śpiewanie codzienne Różańca był specjalny zapis, k. 128-128v.

Kaplica publiczna w Starym Radziejowie, bardzo zniszczona i nie wiadomo z jakiego czasu pochodziła. Nie podano wiadomości o synagodze, czy świątyniach innowierców. Szkoła publiczna w Radziejowie prowadzona przez pijarów. Profesorami byli: Wawrzyniec Kraszkiewicz, Adam Truczborski, Mikołaj Twarowski. Było 130 uczniów. Szkoły parafialnej jako takiej nie było. Przytułek był, ale jego świątynia już nie istniała, a na jej miejscu stała figura Chrystusa i dzwonnica do dzwonienia na Anioł Pański. W przytułku było sześć osób. Nosił on wezwania Świętego Ducha, a prepozytem był proboszcz parafii, k. 128v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 846 osób, k. 28v-129.

Proboszczem był superior konwentu radziejowskiego, Karol Locci od 1777 r. Zanotowano, że pijarzy przyszli tu w 1729 r. sprowadzeni przez ówczesnego proboszcza radziejowskiego, Zygmunta Ruskowskiego. Zgodę na to dał w 1728 r. bp włocławski Krzysztof Szembek (1720-1738, później arcbp gnieźnieński) oraz w 1730 kapituła katedralna włocławska. Sposób odprawiania nabożeństw w świątyni parafialnej i duszpasterstwo. Prowadzono księgi parafialne i metryki. Wspomniano o bibliotece księży pijarów, ale nie podano ilości, ani spisu ksiąg. Organistą był Kazimierz Szczerbik, zakrystianinem Tomasz Zuberkiewicz, dzwonnikiem zaś Wojciech Pauper⁴². Kolegium księży pijarów liczyło dziewięć osób, ale poza proboszczem i profesorami, imion ich nie znamy, k. 129-130v.

Na terenie parafii był konwent pijarów, który prowadził parafię i klasztor franciszkanów konwentualnych. Zakonników w klasztorze franciszkanów było

⁴⁰ Wykaz ten sporządzono zapewne z okazji przekazania parafii zgromadzeniu księży pijarów.

⁴¹ Tekst w tym miejscu uszkodzony, stąd lekcja prawdopodobna.

⁴² Czy było to nazwisko, czy przezwisko, trudno powiedzieć.

12. Trzech z nich przebywało poza klasztorem, a mianowicie jeden, jako kapelan w Świeszu, przy kaplicy Gąsiorowskich, drugi, przy kaplicy Wodzińskich w Broniewie, a trzeci pomagał proboszczowi w Piaskach. Franciszkanie nie prowadzili duszpasterstwa i do spraw parafialnych się nie mieszała. Nie było większych wykroczeń wśród parafian, ani publicznych grzeszników, k. 130v-131.

Dokładny opis uposażenia parafii, zapisów na nią i należnych dziesięcin oraz płynących z tego tytułu zobowiązań, k. 131-135v.

W 1778 r. było 38 chrztów, 13 ślubów, 43 pogrzeby i 842 osoby przystąpiły do sakramentów wielkanocnych, k. 135v.

Piotrków [Kujawski]

Wieś. Do parafii należały: Piotrków⁴³, Wąsewo, Świesz, Lubsin, Gradowo z karczmą zwaną Spie, Wójcin, Szewce, Jurkowo, Dembowa Łąka, Palczewo. Wiernych ogółem było 1266, akatolików było 47, Żydów zaś 470. Kościół murowany⁴⁴, konsekrowany, Nosił tytuł Bożego Ciała, a patronem był św. Jakub. Prawo patronatu należało do dziedziców Piotrkowa i Lubcina, k. 136-136v.

Opis wyglądu świątyni i jej wyposażenia w paramenty liturgiczne. Cztery ołtarze: ołtarz wielki z obrazem Matki Boskiej Bolesnej⁴⁵, przyozdobiony bogatą szatą i koronami srebrnymi i złotymi. Były tu wota. Ołtarze boczne: z obrazem św. Mikołaja i św. Jakuba; Św. Rozalii i św. Rocha; św. Józefa. Nie było relikwii. Nie było bractw. Kaplic katolickich nie było. W Lubinie, gdzie byli innowiercy, swoje nabożeństwa odprawiali w domu prywatnym oraz mieli własny cmentarz. Żydzi mieli w Piotrkowie własną szkołę i cmentarz. Nie było szkoły parafialnej ani przytułku, k. 136v-138v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 1040 osób, k. 138v-139v.

Proboszcz Michał Lenczowski, kanonik wrocławski⁴⁶ od 1762 r. Rezydował na miejscu, a podczas nieobecności zastępował go wikariusz. Miał dyspensę do kumulowania dwóch beneficjów. Opis nabożeństw i duszpasterstwa. Metryki i inne księgi parafialne prowadzono. Wikariuszem był Jan Drabikowski. Na terenie parafii nie było zakonników. Nie było większych wykroczeń ze strony parafian, k. 139v-140v.

Spis wydatków na wybudowanie zakrystii i remont wewnętrzny i zewnętrzny kościoła w Piotrkowie w 1774 r. Przeprowadzono także remont wieży, k. 141.

Opis uposażenia parafii, k. 142-143v.

⁴³ Wliczono tu także właścicieli poszczególnych wsi.

⁴⁴ Powtórzono tu, za dawną wizytacją z czasów bpa Rozrażewskiego, podanie o rzekomym powstaniu parafii w 980 r. z fundacji bpa kruszwickiego, Lucidusa.

⁴⁵ Napisano wyraźnie „obraz”, a nie rzeźba.

⁴⁶ Biogram tego kanonika wrocław. zob. S. Chodyński: *Katalog*, s. 487, 489.

Byczyna

Wieś Byczyna. Do parafii należały: Byczyna, wieś opuszczona Pilichowo z Broniszewkiem, Kwilno, Kłonówko Kłonowo, Szczebłotowo, Nagórki, Szalunki, Ułomie, Bodzanowo, Bieganowo, Piołunowo⁴⁷. Wiernych zobowiązanych, do sakramentów wielkanocnych było 660 osób. Kościół drewniany, fundowany w 1603 r. przez niejakiego Krzysztofa, pw. św. Aleksego i św. Jadwigi. Prawo patronatu należało do mansjonarzy wrocławskich, k. 144-144v.

Opis stanu świątyni i jej wyposażenia. Cztery ołtarze: ołtarz wielki Matki Bożej, ołtarze boczne pw. św. Aleksego, św. Jadwigi, św. Mikołaja. Obraz Matki Bożej w ołtarzu wielkim uważano za łaskami słynący. Nie było relikwii, bractw, szkoły i szpitala, k. 144v-147.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 660 osób, k. 147-149.

Szczegóły do opisu wyglądu wewnętrznego świątyni w Byczynie,⁴⁸ k. 148.

Proboszcz, Florian Pajerski, scholastyk kruszwicki, od 1755 r. Rezydował w Byczynie. Opis nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Nie było wykroczeń ze strony parafian, k. 149-151v.

Uposażenie parafii z dokładnym spisem dochodów z gospodarstwa i inwentarza. Na końcu, pewnie sam proboszcz wyraził swoje dezyderaty, a w nich potrzebę budowy nowej świątyni, k. 151v-159v.

Odpisy czterech dokumentów dotyczących parafii w Byczynie, k. 153-156⁴⁹.

Kaczewo

Wieś. Do parafii należały: wieś Kaczewo, Zagorzyce, Rogalin, Pendolino⁵⁰, Czarnotki, Świątniki i część wsi Wąsewo. Parafia liczyła 374 wiernych. Kościół drewniany, w 1721 r. fundowany i konsekrowany przez bpa sufragana wrocławskiego Bardzińskiego⁵¹, pw. św. Wawrzyńca, a jego patronem był św. Marcin. Prawo patronatu należało do bpa wrocławskiego, k. 160-161.

Opis stanu świątyni i jej wyposażenia. Ołtarz wielki z obrazem Matki Bożej trzymającej Dzieciątka, ołtarze boczne Jezusa Ukrzyżowanego i św. Wawrzyńca. Nie było relikwii. Były natomiast przywileje odpustowe. Nie było prebend, kaplic, szkoły i przytułku, k. 161-163v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych były zobowiązane 354 osoby, k. 163v-165v.

Proboszcz, Józef Thorzewski od 1775 r., wprowadzony na urząd przez scholastyk kruszwickiego, Pajerskiego. Był on kapelanem bpa sufragana wrocławskiego i przy jego boku we Włocławku przebywał. Miał tu także prebendę

⁴⁷ Wyliczono także właścicieli.

⁴⁸ Jest to uszkodzona karta, pisana inną ręką, pewnie włączona do tej księgi przy jej sprawie.

⁴⁹ Dokumenty te, pisane inną ręką, włączono do księgi przy jej sprawie.

⁵⁰ Miejsowość nie została zidentyfikowana.

⁵¹ Wojciech Ignacy bardziński był bpem sufraganiem wrocławskim w latach 1707-1723.

św. Wojciecha. W Kaczewie zastępował go wikariusz Franciszek Morzycki. Opis nabożeństw i sprawowanego duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono, k. 165v-170v.

Umowa pomiędzy proboszczem piotrkowskim, Michałem Lenczowskim, a proboszczem kaczewskim, Józefem Thorzewskim, z dnia 9 września 1779 r, k. 167⁵².

Uposażenie parafii, inwentarz i zabudowania parafii, k. 170v-172.

Bronisław

Wieś. Do parafii należały także wsie Koszczały, Papros i Skotniki, ale te dwie ostatnie znalazły się ostatnio już w państwie pruskim i przeniesiono je do innego dekanatu. Wiernych było około 440 osób. Kościół drewniany, fundowany przez prepozyta konwentu [norbertanek] z Płocka w 1747 r., tylko poświęcony, pw. św. Bartłomieja. Prawo patronatu należało do prepozyta tego konwentu z Płocka, Konstantego Wolickiego, k. 173-174v.

Opis stanu świątyni i jej wyposażenia. Ołtarz wielki Zwiastowania NMP, ołtarze boczne pw. św. Bartłomieja i Wniebowzięcia NMP. Nie było relikwii, kaplic czy osobnych prebend, nie było bractwa, szkoły, ani przytułku dla ubogich, k. 174v-176.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 360 osób, k. 176-177v.

Proboszcz, Bartłomiej Bożykowicz, dziekan radziejowski, rezydował w parafii. Opis nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono, k. 177v-180.

Uposażenie parafii i inwentarz. Protokół spisany przez samego proboszcza i dziekana Bartłomieja Bożykowicza, k. 180-181v.

Odpis wizytacji parafii Bronisław z czasów bpa Hieronima Rozrażewskiego, k. 182-184v.

Krzywosądz

Wieś nazywano „Krzywosądza” lub „Krzywosądz”. Należały do parafii wsie: Krzywosądza, Dobre, Czapin i Smarlin. Wiernych ogółem było 483 osoby. Nie było akatolików i Żydów. Kościół drewniany, nie konsekrowany i nie znano wówczas wiadomości przez kogo i kiedy był fundowany. Nosił wezwanie Wniebowzięcia NMP i był patronatu Wincentego Modlińskiego, miejscowego dziedzica, podkomorzego brzesko-kujawskiego, k. 195-195v.

Opis stanu świątyni i jej wyposażenia. Ołtarz wielki Wniebowzięcia NMP. Ołtarze boczne pw. św. Apolonii i św. Antoniego. Nie było relikwii. Odpust na św. Apolonię i św. Antoniego. Nie było osobnych prebend i beneficjów, nie

⁵² Karta, pisana inną ręką, włączona do księgi przy jej oprawie.

było bractwa. Kaplica prywatna w miejscowości Nepomucena Dąbskiego Dobre, ale nie miała wówczas indultu na sprawowanie tam nabożeństw. Nie było szkoły, ani przytułku, k. 185v-186v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 423 osoby, k. 186v-187v.

Proboszcz, Mikołaj Osiński od 1774 r. Opis sprawowanych nabożeństw i duszpasterstwa. Na terenie parafii nie było innych kapłanów ani zakonników. Stan moralny parafian średni. Publicznych grzeszników nie było, k. 187v-189v.

Uposażenie parafii i inwentarz, k. 189v-191.

Uwagi i życzenia proboszcza Osińskiego, aby kolator wybudował nową świątynię. Protokół podpisał Mikołaj Osiński, proboszcz parafii Krzywosądzka, k. 191.

Połajewo

Wieś Połajewo. Do parafii należały: Połajewo, Połajewko, Ruck Wielki, Nowa Wieś i Przewóz Mały. Liczba wiernych wynosiła 394 osoby. Jak wieść nosła, świątynia drewniana miała być fundowana przez Łukasza Jarnowskiego, właściciela Połajewa i Połajewka w 1652 r., ale dokumentu na to nie było. Świątynia pw. Świętej Trójcy. Prawo patronatu należało do Walentego Mchowskiego, właściciela Połajewa i Połajewka, k. 193.

Opis stanu świątyni i jej wyposażenia. Ołtarz wielki Trójcy Świętej i ołtarze boczne pw. św. Jana Nepomucena, Przemienienia Pańskiego. Nie było relikwii, ani osobnych prebend, czy beneficjów. Bractwo św. Jana Nepomucena zaaprobowane przez władzę diecezjalną w 1795 r. Nie było szkoły ani przytułku, k. 193-195.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych były zobowiązane 293 osoby, k. 195-196.

Proboszcz, Andrzej Jaroszewski od 1752 r. Opis nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Nie było większych trudności z parafianami, k. 196-197v.

Uposażenie parafii, k. 199v-200.

Odpis wypisu autentycznego z „księgi erekcji” z 1653 r., dotyczący uposażenia kościoła parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Połajewie, sporządzony we Włocławku 6 XI 1760 r. na prośbę proboszcza Andrzeja Jaroszewskiego, k. 1198-198v⁵³.

⁵³ Odpis ten, sporządzony na osobnej karcie, został dołączony do księgi jeszcze przed jej oprawieniem. Zawiera wiele szczegółów dotyczących parafii z tamtego czasu.

Witowo

Wieś należąca do Seminarium Duchownego we Włocławku z nadania bpa Stanisława Karnkowskiego⁵⁴ z 1569 r. Do parafii należały wsie: Pścinnno Duże, Pścinnno Małe, czyli Pścinniek, wieś opuszczona Paszkowo, wieś opuszczona Drwalewo, Czarnocie, Zazdrość (był to młyn), Faliszewo, dawniej pisane Falszewo, Sadług, dawniej pisany Sabług Duży, Sadłużek, dawniej Sabłużek Mały, Torzewo, Powałkowice, dawniej Powałkowice, Samszyce oraz Płowce i Latkowo z racji zarządu nad tamtejszą parafią. Wiernych w parafii było 840 osób. Nie było Żydów ani akatolików. Kościół drewniany, pw. św. Andrzeja. Prawo patronatu, od czasu bpa Konstantego Felicjana Szaniawskiego⁵⁵, należało do zakonników misjonarzy św. Wincentego Paulo, którzy prowadzili Seminarium Duchowne we Włocławku, k. 201-201v.

Opis stanu świątyni i jej wyposażenia. Ołtarz wielki pw. św. Andrzeja i ołtarze boczne pw. św. Wincentego a Paulo, Matki Bożej, św. Walentego. Były relikwie św. Wincentego Paulo z dokumentem autentyczności. Wykaz przywilejów odpustowych. Nie było osobnych prebend czy beneficjów. Bractwo Świętej Trójcy. We wsi Płowce, należącej do Jana Biesiekierskiego była kaplica posiadająca indult na odprawianie nabożeństw, ale nie było osobnego kapelana, tylko specjalnie zapraszani kapłani odprawiali msze w dni dozwolone. Nie było szkoły publicznej czy parafialnej. Nie było przytułku, k. 201v-103.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 800 osób, k. 203-205.

Opis parafii Płowce. Wieś Płowce, dawniej własność królewska, teraz Jana Biesiekierskiego, dawniej posiadała świątynię parafialną pw. św. Macieja, teraz zupełnie zniszczoną, tak iż parafia została przeniesiona pod zarząd parafii w Witowie. Opis dawnego uposażenia tej parafii. Z winy Leszczyńskiego przeszła w ręce akatolików. Przywrócona katolikom przez wdowę Leszczyńską z Opalińskich. Do parafii, oprócz wsi parafialnej, należała tylko wieś Latkowo, k. 204.

Proboszcz, Augustyn Wasilewicz z zakonu Misjonarzy św. Wincentego a Paulo od 1778 r. Miał w zarządzie także parafie Płowce. Opis nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Wikariuszem był Kazimierz Murliński, kapłan diecezjalny. Był organista. Nie było większych zgorszeń wśród parafian, k. 205-206v.

Uposażenie parafii, k. 206v-207.

Odpisy dokumentów dotyczących parafii Witowo, w tym wizytacji z 1884 r. k. 208-213v.

⁵⁴ Stanisław Karnkowski był bpem włocławskim w latach 1567-1581, później zaś był arcbpem gnieźnieńskim

⁵⁵ Felicjan Konstanty Szaniawski był bpem włocławskim w latach 1707-1720, później był bpem krakowskim.

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 39(89).**

[2. Tytuł oryginalny] *Visitatio generalis ecclesiarum decanatus Brestensis et Radzieiowiensis ab Illustrissimo Excellentissimo et Reverendissimo Josepho Rybiński, episcopo Wladislaviensi et Pomeraniae, ordinum aquilae albae sancti Stanislai equite instituta, per Perillustrem Reverendissimum Josephum Gliński, ecclesiarum cathedralium Wladislaviensis cancellarium, Plocensis et Pultoviensis canonicum, ad eandem perficiendam specialiter delegatum, expedita anno domini 1779.*

[3. Daty krańcowe] **1779.**

[4. Opis zewnętrzny] Łac., pol. 2° (36,5/22 c.). Stan zachowania dobry. Karty jednej wielkości. Pisana bardzo starannie i czytelnie, chociaż nie jedną ręką. Protokoły dekanatu brzeskiego spisywał zasadniczo sekretarz tego dekanatu, Jan Wiconowski, proboszcz z Kruszyna, dekanatu radziejowskiego zaś różne osoby, najczęściej sekretarz własny wizytatora, Ignacy Szynczakowski z Seminarium Włocławskiego. Dekrety reformacyjne pisane jedną ręką, ale imienia pisarza nie znamy.

Karty puste: Odwrocie nlb. k. tytułowej, k.3, 3v, 30v, 43, 43v, 65, 65v, 86, 86v, 122, 122v, 136, 136v, 148v, 149, 149v, 168v, 200v, 228v, 245v, 248, 248v, 257v, 258v.

[5. Uwagi] Jest to także wizytacja wewnętrzna, ponieważ zapisywano uwagi o życiu duchowieństwa. Jest dużo wiadomości do biografii proboszczów i wikariuszy.

Zachodzi duże podobieństwo pomiędzy tą wizytacją [Wiz. 39(89)], a wizytacją poprzednią (Wiz. 38), ale ustalenie wzajemnej zależności jest dosyć trudne. Wyglądałoby na to, że poprzednia stanowi brulion protokółów wizytacyjnych, a obecnie omawiana jest czystopisem uzupełnionym przez dodanie dekretów reformacyjnych. Są jednak podejrzenia, że Wiz. 38 mogła być w roku następnym, to jest w 1780.

Podawano zawsze położenie administracyjne państwowe i kościelne parafii z uwzględnieniem odległości od Włocławka, Wolborza (jako rezydencji bpa), Gdańska i siedziby dekanatu. Ponadto wyliczono sąsiednie parafie.

Z uwagi na to, że dekrety reformacyjne wystawiano w dniu wizytacji i że same protokoły zostały podpisane własnoręcznie [przez wizytatora i sekretarza], można wnioskować, że protokoły tej wizytacji były pisane przez nieznanego nam sekretarza na czysto w dniu wizytacji, jednak księgę ułożono później, ponieważ nie jest zachowana chronologia.

Opisy świątyń oraz wykazy paramentów kościelnych sporządzane były za zwyczaj w języku polskim i to często bardzo dokładne, tak iż mogą służyć także historykom sztuki. Ponieważ omawiając poprzednią wizytację, podano wezwania ołtarzy, z uwagi iż chodzi o ten sam rok, przy sporządzaniu repertorium niniejszej wizytacji, wezwań tych nie notowano.

Dużym ułatwieniem w korzystaniu z tej księgi są wykazy tabelaryczne dekanatu i poszczególnych parafii, ukazujące ich statystykę. Ponieważ przy paginacji księgi tabele pominięto, dlatego dano im oznaczenie poprzedniej karty z litera „a”. Podawano w tych wykazach także właścicieli poszczególnych wsi.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Pismo bpa włocławskiego Józefa Rybińskiego, datowane w Wolborzu, dnia 15 lipca 1790 r., delegujące Józefa Glińskiego, kanclerza włocławskiego⁵⁶ wizytatorem dekanatu brzeskiego i radziejowskiego, k. 1-1v.

Pismo Jana Nepomucena Glińskiego, kanclerza włocławskiego, datowane we Włocławku dnia 3 IX 1779 r., do dekanatu brzeskiego i radziejowskiego. Gliński zawiadamiał duchowieństwo dekanatu, że zgodnie ze zleconym mu zadaniem, najpierw będzie wizytował dekanat brzeski, a potem radziejowski. Wizytator przypomniał, żeby podczas wizytacji, o terminie której każdy proboszcz będzie powiadomiony, byli obecni w parafii, aby dziekani byli także obecni, proboszczowie mają zadbać, aby kolatorowie i inne osoby, które będą chciały coś przekazać wizytatorowi, byli powiadomieni, aby przygotować do przeglądu wszelkie księgi parafialne, zgodnie z zarządzeniem bpa z dnia 20 I 1779 r., wreszcie aby wierni zostali powiadomieni o mającej się odbyć wizytacji przez odczytanie tego listu i wywieszenie go na drzwiach kościelnych, k. 2-2v.

Wykaz tabelaryczny dekanatu brzesko-kujawskiego zawierający wykaz parafii, kościołów filialnych i kaplic, klasztorów, położenie wg podziału administracyjnego, odległość parafii od siedziby dekanatu, imię i nazwisko proboszcza, zarządcy lub wikariusza oraz ogólne zestawienie ilości kapłanów i zakonników, k. 4a.

Kłob i a

Wieś z kościołem parafialnym św. Wojciecha. Świątynia zbudowana przed 1630 r., skoro była konsekrowana 31 VIII 1636 r. przez bpa Krzysztofa Charbickiego⁵⁷, sufragana włocławskiego. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 4.

⁵⁶ Biogram tego prał. zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 262-264.

⁵⁷ Krzysztof Charbicki był bpem sufraganiem włocławskim w latach 1635-1638

Nie było relikwii, bractwa, osobnych beneficjów czy prebend, nie było kaplic publicznych szkoły i przytułku. W dobrach Gliškich w Otmianowie była kaplica prywatna, posiadająca indult bpa na odprawianie nabożeństw. Biedni żyli z jałmużny, k. 5.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 5v-6v.

Wykaz tabelaryczny parafii Kłobia: Wsie: Kłobia z młynem, folwark Gołębin, Paniewo, Jerzmanowo, Mikołajki i Mikołajewice, wieś opuszczona Paruszki, Odmianowi i folwark Świątniki. Wiernych ogółem 536 osób. Do sakramentów wielkanocnych były zobowiązane 429 osoby, akatolików nie było, Żydów 8 osób, dwóch w Kłobii i sześciu w Mikołajkach, k. 5a.

Proboszcz, Józef Jakub Poraj Golemowski od 26 VI 1755 r., po rezygnacji poprzedniego proboszcza, Kacpra Sokołowskiego⁵⁸. Rezydował na miejscu. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne spisywano. Na terenie parafii nie było zakonników. Parafianie pod względem moralnym nie budzili zastrzeżeń, k. 7-8v.

Uposażenie parafii, k. 8v-10.

Opis wyglądu świątyni, ołtarze, wyposażenie oraz bardzo ogólny wykaz ksiąg kościelnych, k. 10-12v.

Opis zabudowań parafialnych i inwentarz gruntowy, k. 12v-13v.

Wizytacja odbyła się 17 X 1779 r. Protokół spisał Jan Wiconowski, proboszcz z Kruszyna, jako sekretarz i podpisał wizytator Jan Gliški, uwierzytelniając go ponadto pieczęcią wyciśniętą w czerwonym laku, k. 13c.

Dekret reformacyjny, wystawiony przez wizytatora, datowany 17 X 1779 r. i podpisany przezeń własnoręcznie, k. 14-15v.

L u b o m i n⁵⁹

Wieś. Kościół drewniany, pw. Świętej Trójcy. Prawo patronatu należało do bpów sufraganów włocławskich. Parafia składała się tylko z wsi parafialnej. Wiernych było ogółem 93 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 70, k. 16-16v.

Nie było relikwii, prebend, bractwa, ani osobnych beneficjów. Nie było szkoły parafialnej, ani przytułku, k. 16v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 16v-17v.

Proboszcz, Andrzej Ossowski od 1766 r., rezydował na miejscu. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadził. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Parafianie nie sprawiali żadnych kłopotów natury moralnej, k. 17v-18v.

⁵⁸ Wydaje się, że był to kanonik włocławski. Biogram tego kanonika zob. Chodyński, *Katalog*, s. 859-862.

⁵⁹ Dla tej parafii, pewnie dlatego, że z jednej tylko wsi się składała, nie sporządzono wykazu tabelarycznego.

Uposażenie parafii, k. 18v.

Opis świątyni i jej wyposażenie, k. 18v-20.

Zabudowania parafialne, k. 20v.

Wizytacja przeprowadzona była 14 X 1779 r. Protokół został podpisany przez wizytatora Jana Glińskiego i sekretarza Jana Wiconowskiego i uwierzytelniony pieczęcią, k. 20v.

Dekret reformacyjny wystawiony 14 X 1779 r. i podpisany przez wizytatora Jana Glińskiego, k. 21-22.

Boniewo

Wieś. Kościół drewniany pw. Nawiedzenia NMP, wybudowany w 1694 r. przez Sebastiana Jarnowskiego, teraz, przez proboszcza boniewskiego Pawła Lesikowskiego, odbudowany. Prawo patronatu należało do dziedziczki Anny z Obidowskich Glińskiej, podczaszyny przedeckiej, k. 23.

Nie było relikwii, osobnych prebend i beneficjów, bractwa, kaplic, szkoły, ani przytulku, k. 23v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 23-24v.

Wykaz tabelaryczny parafii Boniewo. Wsie: Boniewo, Łąkie Zwiastowe, Łąkie Wielkie, Osiecz Duży z „chatą zwaną Wymysłowo”, Wólka Paruszevska i opuszczone wsie Janiszewo i Długoszowe oraz wieś Jarciszewo (obecne Arciszewo). Wiernych ogółem 287 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 254 osoby. Nie było Żydów, ani innowierców, k. 23a.

Proboszcz Paweł Lesikowski od 1749 r., rezydujący na miejscu. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadził. Na terenie parafii nie było innych kapłanów, czy zakonników. Nie było większych problemów z poziomem życia moralnego parafian, k. 24v-25v.

Uposażenie parafii, k. 25v-26v.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 26v-27v.

Zabudowania parafialne, k. 28.

Wizytacja odbyła się 15 X 1779 r., podpisana została przez wizytatora Glińskiego i sekretarza Wiconowskiego oraz uwierzytelniona pieczęcią, k. 28.

Dekret reformacyjny z dnia 15 X 1779 r., podpisany przez wizytatora Glińskiego, k. 29-30.

Lubraniec⁶⁰

Miasto (oppidum). Kościół murowany, pw. św. Jana Chrzciciela, fundowany przez Jana [Lubrańskiego], bpa poznańskiego i jego brata Grzegorza [Lubrańskiego], podkanclerzego w 1490 r., jak to wynikało z dokumentu erekcyj-

⁶⁰ Trudno powiedzieć dlaczego nie zachował się wykaz tabelaryczny. Jak wynika z samego tekstu protokołu, wykaz taki był. Możliwe, iż jakiś nieuczciwy kwerendzista go wykradł. Brak tej tabeli bardzo zuboża wiadomości o parafii.

nego, zatwierdzonego w 1497 r. przez papieża Aleksandra VI, konsekrowany przez bpa Krzesława [Kurozwęckiego]⁶¹. Prawo patronatu należało do kanoników regularnych [Laterańskich]. Wyliczono tylko wsie, które były położone za rzeką Zgłowiączką, a więc Lubrańczyk, Ossowo, Turowo, Biernatki i Siarczyce. Wszystkie wsie, z podaniem liczby wiernych, były wyliczone w tabeli, która się nie zachowała, k. 31-31v.

Kościół posiadał relikwie Świętego Krzyża oraz niektórych świętych, z dokumentami autentyczności. Były także przywileje odpustowe. Bractwa: Matki Bożej Szkaplerznej, św. Józefa i św. Anny. Na terenie parafii była kaplica św. Anny, ale już bardzo zniszczona. Żydzi mieli swoją szkołę i synagogę z własnym rabinem. Nie było szkoły parafialnej, ponieważ było mało katolików. Jeden z kanoników regularnych uczył czworo chłopców, aby umieli służyć do mszy. Dawny szpital uległ zniszczeniu. Nowy zaś, bez żadnego uposażenia, daje schronienie trzem ubogim, k. 32-33.

Sposób sprawowania sakr, k. 33-33v.

Proboszcz, z tytułem prepozyta, Stanisław Wandkowski, kanonik regularny, z klasztoru w Trzemesznie, od 1774 r. Rezydował na miejscu. Posiadał jeszcze parafię w Zgłowiączce, afiliowaną Lubrańcowi w 1514 r. i parafię w Bytoniu, afiliowaną w 1516 r. Duszpasterstwo sprawował przez swoich konfratrów zakonnych. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Prowadzono księgi parafialne. Ogółem w Lubrańcu było pięciu zakonników kapłanów, szósty od lat chorował, siódmy zaś przebywał w Trzemesznie, gdzie studiował teologię oraz trzech kleryków. Parafianie nie sprawiali kłopotów natury moralnej, k. 33v-35v.

Uposażenie parafii, k. 35v-36v.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 37-39v.

Wizytacja odbyła się 18 X 1779 r. Protokół podpisali i pieczęcią uwierzytelnili: wizytator Gliński i sekretarz Wiconowski, k. 39v.

Dekret reformacyjny z dnia 18 X 1779 r., podpisany przez Glińskiego, k. 40-41.

Dekret reformacyjny dla parafii Zgłowiączka⁶², z dnia 21 X 1779 r., podpisany przez Glińskiego, k. 41-42v.

Z g ł o w i ą c z k a

Wieś. Kościół murowany, pw. Narodzenia NMP, fundowany Jana [Lubrańskiego], bpa poznańskiego i Grzegorza [Lubrańskiego], podkanclerzego w 1490 r., konsekrowany, jak na to wskazywały znaki. Parafia inkorporowana do konwentu kanoników regularnych z Lubrańca, k. 44.

⁶¹ Krzesław Kurozwęcki był bpem włocławek w latach 1494-1503.

⁶² Widać z powyższego, że dekryty te pisano razem, może po zakończonej wizytacji parafii Zgłowiączka, w dniu 21 X 1779 r.

Nie było relikwii, nie było osobnych prebend czy beneficjów, nie było bractwa ani kaplic prywatnych. W Grójcu kaplica publiczna Świętego Krzyża, k. 44-44v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 44v-45.

Wykaz tabelaryczny parafii Zgłowiączka. Wsie parafialne: Zgłowiączka, Borek, Skowronkowo, Kwilno, Koniec, Smogorzewo, Grójec, Grójczyk. Sułkówek, Siemnowek, Milżyn, Janiszewo z młynem, Wola, Siemnowo, Sułkowo, Janiszewek, Żydowo, Żydówek. Wiernych ogółem 846 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 661 osób. Żydów było 8 w Końcu oraz 50 innowierców w Grójczyku, k. 44a.

Proboszcz ten sam co w Lubrańcu [Stanisław Wandkowski], który miał tu wikariusza Józefa Grndig, rezydował w parafii i sprawującego tu nabożeństwa i duszpasterstwo. Poprzednim proboszczem był niejaki Franciszek Mierkiewicz, który dokonał reperacji świątyni w Zgłowiączce. Innych kapłanów, ani zakonników na terenie parafii nie było. Parafianie nie sprawiali kłopotów natury moralnej, k. 45-46v.

Uposażenie parafii, k. 46v-47.

Opis świątyni i jej wyposażenia w paramenty kościelne, k. 47v-48v.

Opis drewnianej kaplicy św. Krzyża w Grójcu, z jednym ołtarzem Świętego Krzyża. W kaplicy odprawiano w dni i święta, wg indultu bpa wrocławskiego. Kapłan do odprawiania bywa zapraszany stosownie do potrzeby. Przy kaplicy mieszkał pustelnik, mając na to zezwolenie bpa. Kaplica posiadała swoje paramenty, chociaż tu ich nie wyliczono, k. 48v.

Wizytacja miała miejsce 21 X 1779 r. Podpisali: wizytator Gliński, który przystawił pieczęć oraz sekretarz Wiconowski. Zrobiono tu dopisek, że dekret reformacyjny jest razem z dekretem odnoszącym się do parafii w Lubrańcu, k. 48v.

Dąbie [Kujawskie]

Wieś. Kościół drewniany, pw. Wszystkich Świętych, nie konsekrowany. Kolator Ignacy Zagajewski, k. 49.

Nie było relikwii. Odpust na Wszystkich Świętych. Nie było szkoły, przytułku, bractwa, osobnych prebend czy beneficjów, k. 49-49v.

Sposób sprawowania sakramentów, 49v-50v.

Wykaz tabelaryczny parafii Dąbie [Kujawskie]. Wsie parafialne: Dąbie, Dąbek, Redecz Krukowy, Stok, Kąkowa Wola, Borucin. Wiernych ogółem było 480, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązane 342 osoby. Nie było Żydów, ani innowierców, s. 49a.

Proboszcz, Andrzej Geraltowski, od 1739 r. Rezydował na miejscu i sam odprawiał nabożeństwa i sprawował duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Nie było żadnych innych kapłanów czy zakonników. Nie było większych kłopotów z obyczajami parafian, k. 50v-51v.

Uposażenie parafii, k. 51v-52v.

Opis stanu świątyni i jej wyposażenia, k. 53-54v.

Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 54v-55v.

Wizytacja odbyła się 22 X 1779 r. Protokół opatrzony pieczęcią i podpisany przez wizytatora Glińskiego i sekretarza Wiconowskiego, k. 55v.

Dekret reformacyjny z dnia 22 X 1779 r., podpisany przez wizytatora, k. 56-57v.

Osięciny

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Prokopa, fundowany w 1763 r. przez Leona Gąsiorowskiego, miejscowego dziedzica i kolatora, k. 58.

Nie było relikwii ani specjalnych przywilejów odpustowych. Nie było osobnych beneficjów, prebend, bractwa, szkoły i przytułku, k. 58-58v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 58v-59.

Wykaz tabelaryczny parafii Osięciny. Wsie parafialne: Osięciny, Wola Skarbkowa, Zbłąg, Borucinek, Jarantowice, Belszewo, Wygnanowo (obecnie nie istnieje). Wiernych ogółem było 554 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 472. Żydów 9 osób w Jarantowicach. Akatolików nie było. k. 58a.

Proboszcz, Jan Józef Osiński od 1768 r. Rezydował i sam sprawował duszpasterstwo i odprawiał nabożeństwa. Metryki były spisywane. Na terenie parafii nie było innych kapłanów, ani zakonników. Nie było większych problemów z obyczajami parafian, k. 59-60.

Uposażenie parafii, k. 60-61.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 61-63.

Zabudowania parafialne, k. 63-63v.

Wizytacja odbyła się dnia 25 X 1779 r. Protokół opatrzony pieczęcią i podpisany przez wizytatora Glińskiego i sekretarza Wiconowskiego, k. 63v.

Dekret reformacyjny z dnia 25 X 1779 r., podpisany przez wizytatora Glińskiego, k. 64-64v.

Kościelna Wieś

Wieś. Kościół murowany, pw. św. Wawrzyńca, konsekrowany, ale nie wiadano wówczas przez kogo i kiedy fundowany. Prawo patronatu posiadał Franciszek Ksawery Kanigowski, dziedzic dóbr Kościelna Wieś, k. 66.

Nie było osobnych relikwii. Odpust na święto św. Wawrzyńca i kilka innych dni. Nie było osobnych beneficjów, prebend, bractwa, szkoły i przytułku. We wsi Ruszki była kaplica publiczna, k. 66v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 66v-67v.

Wykaz tabelaryczny parafii Kościelna Wieś. Wsie parafialne: Kościelna Wieś, Ruszki, Dunaj, Pocieryn, Krotoszyn, Bodzanówek, Bilno, Ujma Mała, Bartłomiejewice, Zagajewice, Żakowice, Lekarzewice, Konary, Osłomki.

Wiernych ogółem 807, z czego do sakramentów wielkanocnych 684 osoby. Nie było Żydów, ani akatolików, k. 66a.

Proboszcz, Józef Szczygielski od 1758 r. W parafii rezydował i sam prowadził duszpasterstwo i sprawował nabożeństwa. Metryki spisywał. Parafianie nie sprawiali większych problemów natury moralnej, k. 67v-68v.

Uposażenie parafii, k. 68v-70.

Opis świątyni i jej wyposażenia w paramenty liturgiczne, k. 70-72.

Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 72-72 v.

Opis kaplicy publicznej w Ruszkach, drewnianej, pw. Świętej Trójcy. Obecna świątynia, na dawnych fundamentach, wystawiona w 1743 r. przez Kazimierza Umińskiego i jego małżonkę, Teresę z Biesiekierskich. Posiadała indult na odprawianie nabożeństw. Posiadała własne uposażenie i wystarczające wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 72v-74v.

Wizytacja parafii Kościelna Wieś odbyła się 26 X 1779 r. Protokół opatrzonego pieczęcią i podpisał wizytator Gliński i sekretarz Wiconowski, k. 74v.

Dekret reformacyjny z dnia 26 X 1779 r., podpisany przez wizytatora Glińskiego, k. 75-76v.

Wieniec

Wieś. Kościół drewniany, fundowany w 1733 r. przez bpa wrocławskiego Krzysztofa Antoniego Szembeka (1720-1738), konsekrowany w 1763 r. przez bpa sufragana wrocławskiego Jana Dembowskiego, pw. św. Mikołaja. Prawo patronatu należało do bpów wrocławskich, ale bp Stanisław Karnkowski dał je jako prebendę kanonikowi kaznodziei w kapitule wrocławskiej, k. 77.

Relikwie Krzyża Świętego, ale bez dokumentu autentyczności. Były przywileje odpustowe. Nie było osobnych prebend ani beneficjów, nie było bractw, szkoły i przytułku. Kilku ubogich, za wiedzą proboszcza mieszkał w połowie domu organisty, k. 77v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 77v-78v.

Wykaz tabelaryczny parafii Wieniec. Wsie parafialne: Wieniec, Wolica, Kąty, Siedlimin z Rumunkiem i młynem Zawada, osada młyńska Nowy Młyn, Polowy Gościniec (może obecna Polówka), Mazurowo (Mazury), Brzezcie, Jaranówek, Dziubielewski Rumunek, Jaranowo. Ogółem parafia liczyła 847 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych, było zobowiązanych 691 osób. Nie było akatolików. W Jarnówku mieszkała rodzina żydowska składająca się z 5 osób, k. 77a.

Proboszcz był Ignacy Józef Mirosławski⁶³, kanonik wrocławski STD od 1768 r. Rezydował we Wrocławku, a w Wieniu był wikariusz, stale tu rezydujący i odprawiający nabożeństwa oraz prowadzący duszpasterstwo. Był nim

⁶³ Biogram tego kanonika, a potem prałata kantora wrocławskiego, zob. Chodźński, *Katalog*, s. 631-631.

niejaki Andrzej Lassota. Ponadto proboszcz, utrzymywał organistę i dziada kościelnego. Innych kapłanów, ani zakonników na terenie parafii nie było. Parafianie nie przysparzali większych kłopotów, k. 78v-80.

Uposażenie parafii, k. 80-81.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 81v-83v.

Zabudowania parafialne, k. 83v-84.

Wizytacja odbyła się 28 X 1779 r. Protokół opieczętowano i podpisali wizytator Gliński i sekretarz Wiconowski, k. 84-84v.

Dekret reformacyjny z dnia 28 X 1779 r., podpisany przez wizytatora Glińskiego, k. 85-85v.

Kruszyn

Wieś. Kościół murowany, pw. Znalezienia Świętego Krzyża, fundowany przez proboszcza kruszyńskiego, kanonika kruszwickiego i scholastyka kieleckiego niewiadomego imienia Dąbskiego, a konsekrowany, przez bpa włocławskiego [Kazimierza Floriana] Czartoryskiego⁶⁴, k. 87.

Były relikwie Krzyża Świętego, ale nie było dokumentu autentyczności. Odpusty związane z uroczystością Znalezienia i Podwyższenia Krzyża Świętego i Narodzenia Matki Bożej. Nie było osobnych prebend, czy beneficjów, nie było bractwa, szkoły i przytułku, k. 87v.

Kaplica publiczna pw. św. Marcy w pobliżu młyna zwanego Diabełek, zbudowana z drewna na wzór kościoła. W uroczystość św. Marcy przychodziła tu procesja z Kruszyna, była msza i kazanie. Kaplica była naprawiana przez Stanisława Zboińskiego, starostę kowalskiego i poświęcona przez obecnego proboszcza przed około piętnastoma laty. Nie posiadała swojego wyposażenia, ale w razie potrzeby przywożono je z Kruszyna. Kaplica prywatna w dobrach Stefana Radoszewskiego w Dębicach oraz w Smółsku, w dobrach Marianny Sokołowskiej. Kaplice te dobrze utrzymane, posiadały indulty na sprawowanie nabożeństw. W Dębicach był od 1763 r. kapelan Teofil Tworowski, reformat (pewnie z Włocławka), do Smółska zaś, w razie potrzeby zapraszano zakonnik z klasztoru dominikanów w Brześciu lub franciszkanów reformatów z Włocławka. Kapelan z Dębic, w niedziele i święta, udawał się do Kruszyna i pomagał proboszczowi, k. 87v-88.

Wykaz tabelaryczny parafii Kruszyń. Wsie parafialne: Kruszyń, Kruszynek, Poddębice, Dębice, osada młyńska Diabełek, Łagiewniki, Chumlin (obecnie pisze się Humlin), Koszanowo, Sokołowo, Sykuła, Smółsk z wsią Górki, Gróbce, Nowa Wieś, osada młyńska Utrata z karczmą, Łopatki, Lijewo, Nakonowo, Świętosław. Ogółem było 1224 wiernych, z czego do sakramentów wielkanoc-

⁶⁴ Kazimierz Florian Czartoryski był bpem włocławskim w latach 1654-1774, a później arcbpem gnieźnieńskim.

nych było zobowiązanych, 928 osób. Nie było akatolików, jedynie w Świętosławiu było 5 Żydów, k. 87a.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 88-89.

Proboszcz, Jan Wiconowski od 1759 r. W parafii rezydował i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Był też egzaminatorem prosynodalnym. Nie spełniono dawnego polecenia, aby proboszcz wziął do pomocy wikariusza, co w tej wizytacji przypomniano. Metryki spisywano. Na terenie parafii nie było zakonników. Nie było problemów z obyczajami parafian, k. 89-90v.

Uposażenie parafii, k. 90v-92v.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 92v-95v.

Zabudowania parafialne, k. 95v.

Wizytacja miała miejsce 1 XI 1779 r. Protokół uwierzytelniono pieczęcią i podpisali: wizytator Gliński i jako sekretarz Józef Szybicki⁶⁵, k. 95v.

Dekret reformacyjny z dnia 1 X 1779 r. podpisany przez wizytatora Glińskiego, k. 96-97.

Włocławek kościół parafialny św. Jana Chrzciciela⁶⁶

Miasto (civitas). Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela. Dane historyczne dotyczące świątyni św. Jana Chrzciciela, tu przytoczone, są błędne, dlatego je opuszczono w niniejszym repertorium, k. 98-98v.

Wykaz relikwii i odpustów w kościele parafialnym. Nie było osobnych prebend, ale były dwie kaplice, złączone ze świątynią, a mianowicie Matki Bożej i Pięciu Ran Pana Jezusa, które miały własne uposażenie dla kapelanów. Wykaz zapisów na nabożeństwa w tych kaplicach, k. 98v-100v.

Było pięć bractw: Świętej Trójcy, św. Anny, Aniołów Stróżów, bractwo Filadelficzne (dla nabożeństw za dusze zmarłych), Szkaplerza. Wykaz zapisów na te bractwa, k. 100v-104.

Wykaz cechów rzemieślniczych w mieście Włocławku z podaniem ich nabożeństw w kościele parafialnym i uposażenia, k. 104-107v.

Kaplica publiczna (filialna) była w Dobiegniewie. Nie było żadnych świątyń innowierczych, ponieważ, poza jednym innowiercą kowalem, takich nie było, k. 107v.

Nie było szkoły parafialnej. Przy katedrze była szkoła publiczna (katedralna), k. 107v.

Przytułek (szpital) parafialny, położony za kościołem od strony prezbiterium. Wyliczono liczne zapisy na jego utrzymanie, k. 107v-108.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 108v-110.

⁶⁵ Ponieważ była to wizytacja parafii należącej do sekretarza, Jana Wiconowskiego, wypadało wziąć innego sekretarza. Nie wiemy jednak kim był ów Szybicki.

⁶⁶ Także ta parafia nie ma zachowanego wykazu tabelarycznego.

Proboszcz Andrzej Paweł Kurowski, egzaminator prosynodalny, wikariusz katedralny po śmierci dotychczasowego proboszcza, Wojciecha Wierszuckiego, od 1776 r. ustanowiony tu proboszczem. Sam prowadził duszpasterstwo i sprawował nabożeństwa, korzystając tylko z pomocy innych kapłanów. Opis nabożeństw. Wikariusz i altarzysta ołtarza św. Mikołaja, Mikołaj Sapoliński, także psalterzysta katedry wrocławskiej, który będąc sparaliżowanym, był zastępowany przez innych kapłanów. Marcin Paszkiewicz, altarzysta ołtarza Pięciu Ran Pana Jezusa, który od dwóch lat był nieobecny, a jego obowiązki spełniał wikariusz, Franciszek Jarliński, k. 110-112.

Klasztor reformatów franciszkanów na przedmieściu Włocławka, w którym było 21 zakonników, k. 112-112v.

Opis stanu moralnego parafian, k. 112v.

Uposażenie parafii, k. 112v-114v.

Opis stanu świątyni i jej wyposażenia, ale bez wymieniania własności bractw, ponieważ te posiadają własne spisy paramentów liturgicznych, k. 115-117v.

Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 117v-118v.

Opis kościoła św. Stanisława B. i M. Świątynia drewniana, po spaleniu jej przez Szwedów, wystawiona w 1683 r. od nowa przez Aleksandra Magnuskiego, kanonika wrocławskiego⁶⁷. Byli przy nim przez czas pewien zakonnicy reformaci, zanim otrzymali własny klasztor, a potem świątynię tę oddano psalterzyscie wrocławskiemu. Był zapis na jej utrzymanie. Opis wyglądu tej świątyni, jej ołtarzy i wyposażenia, k. 119-121v.

Opis kościoła św. Wojciecha, B. i M., na przedmieściu Włocławka. Wiadomości historyczne o tej świątyni fundowanej przez Wojciecha Romatowskiego w 1639 r., konsekrowanej w 1695 r. przez sufragana wrocławskiego bpa Andrzeja Albinowskiego⁶⁸. Prebendę tę posiadał aktualnie Józef Thorzewski, mający także parafię Kaczewo. Prawo patronatu należało do bpa wrocławskiego. Było specjalne uposażenie na utrzymanie świątyni i kapłana przy niej zatrudnionego. Opis wyglądu świątyni i paramentów kościelnych w niej się znajdujących, opis ołtarzy i zabudowań księdza prebendarza, k. 123-126.

Opis kościoła filialnego w Dobiegniewie, który został zbudowany po spaleniu przez Szwedów kościoła parafialnego w Wistce Szlacheckiej, dla wygody tamtejszych parafian⁶⁹. Kaplica ta była tylko poświęcona. Kazimierz z Lubrańca Dąbski, starosta kłodawski i posiadacz dóbr Dobiegniewo, w 1760 r. dał proboszczowi wrocławskiemu, Wojciechowi Wierszuckiemu na jej utrzymanie pewną sumę pieniędzy, ale później darowiźnie tej zaprzeczono, dlatego kaplica

⁶⁷ Biogram tego kanonika wrocławskiego, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 579-582.

⁶⁸ Andrzej Albinowski był bpem sufraganem wrocławskim w latach 1695-1706.

⁶⁹ Parafia Wistka Szlachecka nie została nigdy zniesiona, ale prawie lat 200 pozostawała w zarządzie proboszcza z Włocławka.

ta w czasie wizytacji była już znacznie zniszczona. Niekiedy tylko przyjeżdżał tam jeden z zakonników franciszkanów z Dobrzynia, ale bez zgody władzy diecezjalnej z Włocławka. W Dobięgniewie było więcej akatolików niż katolików. Do sakramentów wielkanocnych udawali się katolicy do kościoła parafialnego we Włocławku. Uposażenie parafii Wistka Szlachecka, o jakim mówią dawne wizytacje, zostało zawłaszczzone częściowo przez dwór. Kaplica w Dobięgniewie była aktualnie w złym stanie. Nie posiadała własnych paramentów. Był tylko jeden ołtarz pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, k. 126-126v.

Wizytacja tej parafii odbyła się 30 X 1779 r. Protokół uwierzytelniony pieczęcią i podpisany przez wizytatora Glińskiego i sekretarza Wiconowskiego, k. 126v.

Dekret reformacyjny z dnia 30 X 1779 r., podpisany przez wizytatora Glińskiego, k. 127-129v.

Brześć Kujawski⁷⁰

Miasto (civitas). Kościół parafialny, murowany, pw. św. Stanisława, B. i M. Od 1619 r. prawo patronatu przeszło na kapitułę włocławską, gdy i sama parafia jej została inkorporowana. Kościół stary, jak to wynikało pośrednio z dokumentów dotyczących kościoła Świętego Ducha na przedmieściu miasta Brześcia. Sama świątynia była już w ruinie po pożarze, ale restaurowana z ofiar różnych ofiarodawców, k. 131-131v.

Były relikwie św. Stanisława z dokumentem autentyczności. Odpusty na święto św. Stanisława i św. Anny. Była prebenda przy zamku brzeskim, ale po zniszczeniu zamku w najeździe szwedzkim, przeniesiono ją do kościoła. Prebendę tę miał aktualnie, od 1758 r., Wojciech Suliński⁷¹, kanonik włocławski i kruszewicki, ale w obowiązkach z tego wypływających zastępował go wikariusz z Brześcia, Kapuściński. Opis uposażenie tej prebendy. Druga prebenda była przy ołtarzu Wszystkich świętych, potem przeniesiona do ołtarza św. Rocha, a następnie do ołtarza św. Apolonii. Odnosiła się ona do kaznodziei. Z dochodu aktualnie korzystał proboszcz, czyli wikariusz stały. Opis uposażenie tej prebendy. Trzecia prebenda pw. Błogosławionej Dziewicy Maryi była z fundacji niejakiego Klemensa, kanonika włocławskiego⁷² i proboszcza z Brześcia oraz rycerza Krystyna, dziedzica dóbr Smólsk (inna nazwa tej miejscowości – Dzierzbier)⁷³, a było to około 1477 r. Ponadto były jeszcze trzy prebendy, a mianowicie przy ołtarzu wielkim św. Stanisława, przy ołtarzu św. Doroty, Katarzyny, Małgorzaty i Barbary oraz przy ołtarzu św. Marii Magdaleny. Te

⁷⁰ Nie zachował się wykaz tabelaryczny, co stanowi znaczne uszczuplenie wiadomości o tej parafii.

⁷¹ Biogram tego kanonika, a potem kustosa włocławskiego zob., Chodyński, *Katalog*, s. 890-892.

⁷² Trudno powiedzieć, o jakiego Klemensa chodzi.

⁷³ Nie podano kto miał dochody z tej prebendy.

prebendy już nie istniały, ponieważ wygasły fundacje. Przy kościele było dwóch mansjonarzy, którzy aktualnie pełnili funkcje wikariuszy. Opis zapisów na mansjonarię w Brześciu, k. 131v-133.

Bractwo św. Anny, starożytne, k. 133-133v.

Nie było kaplic prywatnych, ale była synagoga żydowska (Żydów było zdaje się 144 osoby). Nie było szkoły parafialnej, ale organista, lub jeden z wikariuszy uczyli dzieci, głównie w tym celu, aby miał kto służyć do mszy. Był szpital fundowany w 1294 r., przez Jana z Gostynina, prepozyta przy kościele św. Ducha, za zgodą księcia Władysława (Łokietka). Uposażenie tego szpitala, k. 133v-134v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 134v-135v.

Proboszcz, czyli wikariusz stały, Franciszek Małowieski, archidiacon płocki, od 1742 r. Najczęściej przebywał w Płocku. Duszpasterstwo sprawował przez wikariusza. Opis nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Wikariusz Piotr Kapuściński i Jan Kulaszewicz. Na terenie parafii był klasztor dominikanów, a w nim 11 zakonników: Kajetan Czyszkowski, przeor, Henryk Krykenl, superior, Dominik Głębocki, Władysław Modliński, Dominik Turski, Alariusz Radzimiński, Walenty Szutowicz, Tomasz Bleks, Damian Szatkowski Ludwik Urzędowski i brat Bartłomiej Boczkowski. Nie było większych zgorzeń wśród parafian, k. 136-138v.

Uposażenie parafii, k. 138v-141.

Opis (doładny) kościoła parafialnego, jego ołtarza, wyposażenia w paramenty liturgiczne, w tym też tych, które należały do bractwa św. Anny, k. 141v-145.

Opis kościoła św. Ducha, położonego na przedmieściu krakowskim, blisko bramy. Opis stanu tej świątyni i jej wyposażenia, k. 145-145v.

Zabudowania proboszczowskie, wikariuszowskie i te, które znajdowały się przy kościele św. Ducha oraz inwentarz gospodarski, k. 145v.

Wizytacja odbyła się 3 XI 1779 r. Po przyłożeniu pieczęci, podpisał ją wizytator Gliński i sekretarz Wiconowski, k. 146v.⁷⁴

Dekret reformacyjny, z dnia 3 XI 1779 r., podpisany przez wizytatora Glińskiego, k. 147.

Wizytacja dekanatu radziejowskiego. Krótki opis dekanatu i wykaz tabelaryczny zawierający zestawienie danych o dekanacie, k. 150-150v, 150a.

Bronisław

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Bartłomieja A. Fundowany przez Mateusza Kamińskiego, prepozyta norbertanek z Płocka „extra muros” w 1747 r. Kolatorem aktualnie był Konstanty Wolicki, prepozyta tego klasztoru, k. 151-151v.

⁷⁴ Protokół tej parafii miano przed oczami, gdy w 1819 r. dokonywano spisu dochodów kościoła brzeskiego.

Nie było relikwii, osobnych beneficjów, prebend, nie było bractwa. W domu, zwanym przytułkiem nie mieszka żaden ubogi. Tam uczył dzieci nauczyciel opłacany przez proboszcza, k. 151v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 151v-152v.

Wykaz tabelaryczny parafii Bronisław. Wsie parafialne: Bronisław, Koszczały oraz Papros i Skotniki, należące obecnie do Prus [i przyłączone do innego dekanatu]. Wiernych ogółem 435 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 360 osób. Nie było Żydów, ani innowierców, k. 151a.

Proboszcz Bartłomiej Bożykowicz, dziekan radziejowski, od 1768 r., rezydujący na miejscu i osobiście sprawujący tu nabożeństwa i duszpasterstwo. Opis nabożeństw. Księgi parafialne prowadzono. Nie było innych kapłanów czy zakonników. Parafianie nie sprawiali większych problemów natury moralnej, k. 152v-153.

Uposażenie parafii, k. 154-155.

Opis stanu świątyni, ołtarzy i jej wyposażenia, k. 155v-156v.

Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 156v-157v.

Wizytacja odbyła się 24 XI 1779 r. Uwierzytelniono ją pieczęcią i podpisali wizytator Gliński i Ignacy Szynczakowski, jako sekretarz.

Dekret reformacyjny z dnia 24 IX 1779 r., podpisany przez Glińskiego, k. 158-159v.

Krzywosądz

Wieś. Kościół drewniany, pw. Wniebowzięcia NMP., stary i nie wiadomo kiedy i przez kogo fundowany. Znaki wskazują, że był konsekrowany. Prawo patronatu należało do Wincentego Modlińskiego, k. 160.

Nie było relikwii. Odpusty na św. Apolonie i św. Antoniego. Nie było osobnych prebend, beneficjów, szkoły i przytułku. Kaplica prywatna we wsi Dobre, k. 160v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 160v-161.

Wykaz tabelaryczny parafii Krzywosądz. Wsie parafialne: Krzywosądz, Dobre⁷⁵, Czapin (pewnie obecny Czołpin), Smarlin. Ogółem było wiernych 4583 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązane było 423 osoby. Nie było Żydów, ani innowierców, k. 160a.

Proboszcz, Mikołaj Osiński, od 1774, rezydował na miejscu i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Metryki spisywano. Nie było w parafii innych kapłanów, czy zakonników. Stan moralny parafian nie odbiegał od normy, k. 161v-162v.

Uposażenie parafii, k. 162v-163v.

Opis stanu świątyni, ołtarzy i jej wyposażenia, k. 163v-1165 v.

⁷⁵ Dobre stanowi obecnie ośrodek osobnej parafii.

Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 165v-166.

Opis kaplicy we wsi Dobrze, należącej do Jana Nepomucena Dąmbskiego, posiadająca indult do odprawiania tam nabożeństw. Kaplica w stanie dobrym, znajdująca się w pałacu właściciela, k. 166-166v.

Wizytacja miała miejsce 26 IX 1779 r. Opatrzona pieczęcią i podpisami Glišńskiego i Bartłomieja Bożykowicza, dziekana radziejowskiego, jako sekretarza, k. 166v.

Dekret reformacyjny, podpisany przez wizytatora, k. 167-168.

Byczyna

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Aleksego i św. Jadwigi [Śląskiej], inkorporowany do mansjonarii włocławskiej. Po spaleniu pierwotnej świątyni, obecną wystawił około 1684 r. bp włocławski⁷⁶, co wynika z tradycji i zapisów w księgach metrykalnych. Niektórzy ponadto twierdzą, że kościół ten przeniesiono tu z Włocławka, k. 169.

Nie było osobnych prebend, beneficjów, bractwa, szkoły. Ubodzy mieszkali w małym domku i żyli z jałmużny, k. 169v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 169v-170.

Wykaz tabelaryczny parafii Byczyna. Wsie parafialne: Byczyna, Pilichowo z opuszczoną wsią Broniszewki, Kwilno, Kłonowo, Kłonówek, Szczebłotowo, Nagórki, Szalonki, Ułomie, Bodzanowo, Bieganowo, Piołunowo. Ogółem wiernych było 780 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 695 osób. Nie było Żydów, ani innowierców, k. 169a.

Proboszcz, Franciszek Pajerski od 1755 r. i zawsze przy tym beneficjum rezydował. Sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Parafianie nie stwarzali większych problemów, k. 170-171v.

Uposażenie parafii, k. 171v-173.

Opis stanu świątyni, ołtarzy i wyposażenia, k. 173-175.

Zabudowania parafialne, inwentarz gospodarski, k. 175-176v.

Wizytacja była dnia 27 IX 1779 r. Protokół opatrzono pieczęcią i podpisami wizytatora Glišńskiego i sekretarza Bożykowskiego, k. 176v.

Dekret reformacyjny z dnia 28 IX 1779 r., podpisany przez wizytatora Glišńskiego, k. 177-178.

Radziejów

Miasto (oppidum). Kościół murowany pw. Wniebowzięcia NMP., inkorporowany Pijarom, fundowany przez bpa krakowskiego Jana Grota w 1331 r., k. 179.

Nie było relikwii, natomiast były przywileje odpustowe. Prebend i beneficjów osobnych nie było. Bractwa: św. Anny, różańcowe i Świętej Trójcy, po-

⁷⁶ Byłby to bp Bonawentura Madaliński (1681-1691).

siadające własne statuty i uposażenie. Kaplica publiczna we wsi Stary Radziejów, stara i zniszczona, bez uposażenia. Szkoła prowadzona przez pijarów, którzy też w niej uczyli. Prefektem szkoły był Wawrzyniec Kraskiewicz, profesor retoryki i poezji Adam Truczborski, profesor gramatyki Mikołaj Twarowski. Uczniów było około 130. Codziennie uczestniczyli we mszy. Szpital, który dawniej miał własną świątynię, a w nim sześciu podopiecznych. Miał on własne uposażenie, które częściowo upadło, częściowo przeszło w ręce mieszczan, k. 179v-180v.

Wykaz tabelaryczny parafii Radziejów. Miejscowości parafialne: Miasto (oppidum) Radziejów, i wsie: Stary Radziejów, Opatowice, Rokitki, Skibin, Biskupice, Czołowo, Czołówek. Wiernych ogółem 923 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane, 783 osoby. Nie było innowierców, Żydów w mieście Radziejowie było 5 osób, k. 179a.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 180v-181v.

Proboszcz, superior Kolegium Pijarów, Karol Locci od 1777 r., który osobiście, lub przez swoich podwładnych, sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Opis nabożeństw. Księgi parafialne prowadzono. W charakterze wikariuszy pracowali spośród pijarów wicesuperior i kaznodzieja. Ponadto był organista, zakrystian i chłopiec do dzwonięcia. Na terenie parafii był klasztor franciszkanów reformatów, a w nim 12 zakonników, 9 kapłanów i 3 braci, a mianowicie: kapłani: Gwardian Roch Szymański, przewodniczący konwentu Dominik Pawlikowski, kaznodzieja Józef a Copertino Kośmider, Antoni Chojnacki, Paweł Tychnowski, Piotr Duczmański, Paweł Pruski, Wojciech Morzycki i niejaki Ludwik. Nie było większych problemów z poziomem moralnym parafian, k. 181v-184.

Uposażenie parafii, z wyliczeniem fundacji altarii Matki Bożej, św. Anny, prepozytury i szpitala św. Ducha. Dokładne wyliczenie zapisanych gruntów, ogrodów, dziesięcin. Opis zabudowań. Wykaz zobowiązań z tytułu aniwersarzy i mszy wieczystych. Wykaz zapisów na dobrach mieszczan radziejowskich oraz zestawienie dochodów. Wszystko to wyjątkowo dokładnie opisane, k. 184-193v.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia, k. 194-196.

Wizytacja była dnia 29 IX 1779 r. Została uwierzytelniona pieczęcią i podpisana przez wizytatora Glińskiego i sekretarza Bartłomieja Bożykowicza. k. 196-198v.

Dekret reformacyjny z dnia 29 IX 1779 r., podpisany przez wizytatora, k. 197-200.

Broniewo

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Wojciecha, fundowany w 1624 r. przez Wojciecha Zakrzewskiego, a konsekrowany w 1635 r. przez bpa sufragana wrocławskiego Krzysztofa Charbickiego. Kolatorem był Józef Sokołowski, dziedzic z Broniewa, k. 201.

Nie było relikwii, przywilejów odpustowych, osobnych beneficjów i prebend, ani szkoły. Nie było osobnego szpitala z własną kaplicą, jednak był dom, w którym dwa pomieszczenia zajmowali ubodzy, w jednym mieszkał organista, zaś jedno zostało pozostawione dla wikariusza, k. 201-201v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 201v-202.

Wykaz tabelaryczny parafii Broniewo. Wsie parafialne: Broniewo, Szostka i Broniewek. Wiernych ogółem 375 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 303 osoby. Nie było akatolików, a tylko 6 Żydów mieszkało w Broniewie, k. 201a.

Proboszcz, Szymon Świętosław, herbu Róża Zapolski, kanonik gnieźnieński, od 1747 r. W parafii nie rezydował, ponieważ stale przebywał w Gnieźnie. Obowiązki duszpasterskie spełniał przy pomocy zakonników franciszkanów z Radziejowa. Nie podano porządku nabożeństw i jak wyglądało duszpasterstwo. Metryki spisywano. Nie było innych kapłanów ani zakonników, poza sprawującymi zastępstwo. O poziomie życia parafian, obecny w momencie wizytacji zakonnik, jako że był tu pierwszy raz, nic powiedzieć nie umiał, k. 202-202v.

Uposażenie parafii z zestawem dochodów, k. 202v-204.

Opis stany świątyni, ołtarze i wyposażenie, k. 204-206v.

Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 206v-207v.

Wizytacja była dnia 30 IX 1779 r. Przyłożono pieczęć i podpisali wizytator Gliński i sekretarz Bożykowicz, k. 207v.

Dekret reformacyjny, z dnia 30 IX 1779 r., podpisany przez wizytatora, k. 208-209v.

Witowo

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Andrzeja A. Parafia inkorporowana do Seminarium Duchownego we Włocławku, stąd proboszczem był prefekt Seminarium, lub jeden z misjonarzy św. Wincentego a Paulo, którzy, od bpa 1718 r., z ustanowienia bpa Konstantego Szaniawskiego, kierowali tym Seminarium. Zatem prawo patronatu należało do prefekta Seminarium Włocławskiego, k. 210.

Były relikwie św. Wincentego Paulo oraz odpusty z racji kilku świąt. Nie było osobnych beneficjów, ani prebend. Nie było kaplic prywatnych, ani szkoły. Bractwo Świętej Trójcy. O kaplicy w Płowcach będzie na swoim miejscu. Był przytułek dla ubogich, k. 210v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 210v-211v.

Wykaz tabelaryczny parafii Witowo. Wsie parafialne: Witowo, Pścinnno, Pścinniek, Drwalewo, Czarnocice, Sadłużek z karczmą i młynem, zwanymi Zazdrość, Powalkowice, Samszyce, Sadłóg, czyli Sabłóg, Torzewo i Rowina. Wiernych było ogółem 823 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 710 osób. Nie było Żydów i innowierców, k. 210a.

Proboszcz, Augustyn Wasilewicz, prefekt Seminarium, od 1778 r. Rezydował we Włocławku. W parafii zastępował go wikariusz. Opis nabożeństw i duszpasterstwa. Metryki spisywano. Wikariuszem był Kazimierz Muśliński. Parafianie nie stwarzali większych problemów. Nie było innych kapłanów, ani zakonników, k. 211v-212v.

Uposażenie parafii, k. 212v-213v.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 213v-216v.

Opis zabudowań parafialnych, w tym także i szpitala, k. 216v,

Opis kościoła w Płowcach, dawniej parafialnego, a teraz w ruinie, a właściwie tylko plac z małą dzwonnica. Kościół pw. św. Macieja A., dawniej kołotorem był monarcha, a obecnie Jan Biesiekierski. Parafia dawniej miała wystarczające uposażenie. Potem przeszła w ręce innowierców z winy Leszczyńskiego, starosty radziejowskiego. Przywrócony Kościołowi Katolickiemu przez Leszczyńską, z domu Opalińska, która sprawiła też potrzebne paramenty. Do parafii, oprócz Płowiec, należało Łatkowo i Piolunowo. We dworze była kaplica prywatna, posiadająca indult na odprawianie nabożeństw, k. 217-217v.

Wizytacja odbyła się 2 X 1779 r. uwierzytelniona pieczęcią i podpisami Glińskiego i Bożykowskiego, k. 217v.

Dekret reformacyjny z dnia 2 X 1779 r. podpisany przez wizytatora, k. 218-219v.

Połajewo

Wieś. Kościół drewniany. Obecny fundowany w 1652 r. przez Łukasza Jarnowskiego, nie konsekrowany. Prawo patronatu należało do Walentego Mchowskiego, miejscowego dziedzica, k. 220.

Relikwii, oprócz znajdujących się w relikwiarzu o kształcie krzyża, św. Optatusa, nie było. Odpust przywiązany do bractwa św. Jana Nepomucena. Bractwo to zaprowadzone w 1759 r. Nie było osobnych prebend, beneficjów. Nie było kaplic, szkoły, ani przytułku, k. 220v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 220v-221v.

Wykaz tabelaryczny parafii Połajewo. Wsie należące do parafii: Połajewo, Połajewek, Nowa Wieś, Ruck Wielki, Przewóz Mały. Wiernych ogółem 395 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 313 osób. Nie było innowierców. W Nowej Wsi było 4 Żydów, k. 220a.

Proboszcz, Andrzej Jaroszewski, od 1752 r. Rezydował w Połajewie i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne, w tym metryki, prowadził. Nie było innych kapłanów, czy zakonników. Parafianie nie sprawiali żadnych problemów, k. 221v-222v. Uposażenie parafii, k. 223-223v.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne, k. 224-226.

Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 226.

Wizytacja odbyła się dnia 5 X 1779 r. Protokół uwierzytelniono pieczęcią i podpisem wizytatora Glińskiego i sekretarza Bożykowskiego, k. 226v-227.

Dekret reformacyjny z dnia 5 X 1779 r., podpisany przez wizytatora Glinńskiego, k. 227-228.

Piotrków [Kujawski]

Wieś. Kościół murowany pw. Bożego Ciała. Powtórzono podanie o rzekomej fundacji tej świątyni w 980 r. przez bpa kruszwickiego Lucidusa⁷⁷ i że wówczas Jakub Piotrkowski miał dać na uposażenie parafii wieś Piotrków, zaś Jakub Lubiński wieś Palczewo i że każdy z nich prezentował swojego proboszcza. Prawo patronatu należało do dziedzica Piotrkowa i do dziedzica Lubsina, którzy wspólnie prezentowali kandydata na proboszcza. Jak wynikało ze znaków na ścianach, kościół był konsekrowany, k. 229-229v.

Nie było relikwii. Odpusty z okazji święta Bożego Ciała, Siedmiu Boleści Matki Bożej, św. Rozalii, św. Mikołaja, św. Jakuba. Nie było osobnych prebend, beneficjów, bractwa, kaplic, szkoły i szpitala. We wsi Lubsin, luteranie, którzy tam osiedli za zgodą Leona Gąsiorowskiego, mieli swój dom modlitwy oraz własny cmentarz. Żydzi w Piotrkowie posiadali własną szkołę, synagogę, czyli bożnicę oraz cmentarz, k. 229v-230.

Wykaz tabelaryczny parafii w Piotrkowie. Wsie parafialne: Piotrków, większa część Wąsewa z dworem, Palczewo, czwarta część wsi Świesz, Gradowo z karczma Spie, Wójcin, Szewce, Dębołęka i Jurkowo, które powinno być zamienione za Ruck Mały należący do parafii Rzeczyca. Wiernych ogółem 1266 osób. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 1040 osób. Żydów w Piotrkowie było 470 osób, zaś innowierców w Lubsinie i Jurkowie łącznie 47 osób, k. 229a.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 230-230v.

Proboszcz Michał Lenczowski, kanonik wrocławski⁷⁸ od 1762 r., mający dyspensę na kumulację beneficjów. Rezydował w parafii i sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo z pomocą wikariusza. Księgi parafialne, w tym metryki prowadzono. Wikariuszem był Jan Drabikowski. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Był organista. Parafianie nie sprawiali kłopotów natury moralnej, k. 231-232.

Uposażenie parafii, k. 232-233v.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne, k. 234-235v. Zabudowania parafialne, k. 235v-236v.

Wizytacja miała miejsce 7 X 1779 r. Protokół opatrzone pieczęcią i podpisanymi wizytatora i sekretarza, 236v.

Dekret reformacyjny z dnia 7 X 1779 r., podpisany przez wizytatora, k. 237-238v.

⁷⁷ Według, niczym nie uzasadnionej, hipotezy Jana Długosza, miał być pierwszym bpem diecezji kujawskiej z siedzibą w Kruszwicy.

⁷⁸ Biogram tego kanonika wrocławski zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 487, 489.

K a c z e w o

Wieś. Kościół drewniany pw. św. Wawrzyńca. Parafia erygowana w 1663 r. Obecna świątynia zbudowana w 1721 r. przez [Wojciecha] Bardzińskiego, bpa sufragana wrocławskiego,⁷⁹ k. 239.

Nie było relikwii. Odpust z racji święta św. Wawrzyńca. Nie było osobnych beneficjów i prebend, bractwa, kaplic, szkoły. Przytułek stary, a w nim dwóch ubogich, k. 239-239v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 239v-240.

Wykaz tabelaryczny parafii w Kaczewie. Wsie parafialne: Kaczewo, część wsi Wąsewo, Zagórze, Świątniki, Czarnotki, Rogalin z karczma Podgaj i opuszczona wieś Pendolin. Wiernych ogółem 432 osoby. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 352 osoby. Nie było Żydów, ani innowierców, k. 239a.

Proboszcz Józef Torzewski od 1775 r., ale jako kapelan bpa sufragana wrocławskiego [Jana Dembowskiego] oraz posiadając prebendę św. Wojciecha we Wrocławku, tam najczęściej przebywał, chociaż często odwiedzał swoją parafię. Wikariusz Franciszek Morzycki. Opis nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne i metryki prowadzono. Parafianie nie sprawiali kłopotów natury moralnej, k. 240v-241v.

Uposażenie parafii, k. 241v-242.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne, k. 242v-244.

Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 244-244v.

Wizytacja miała miejsce 9 X 1779 r. Protokół opieczętowano i podpisali wizytator i sekretarz, k. 244v.

Dokument umowy pomiędzy proboszczem z Piotrkowa Michałem Leniczowskim, a Józefem Torzewskim, proboszczem z Kaczewa z dnia 9 X 1779 r. podpisany własnoręcznie przez zainteresowanych, k. 245.

Dekret reformacyjny z dnia 9 X 1779 r., podpisany przez wizytatora, k. 246-247v.

B y t o Ń

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Jakuba. Parafia inkorporowana do parafii w Lubrańcu i poddana opiece kanoników regularnych. Świątynia budowana przez Pawła Kołaczkowskiego, prepozyta lubrańskiego w 1753 r., nie konsekrowana, k. 249.

Nie było osobnych relikwii. Przywilej odpustowy związany ze świętem Przemienienia Pańskiego i św. Jakuba. Nie było osobnych beneficjów czy prebend, bractwa, kaplic, szkoły czy przytułku z kaplicą. W Świeszu była kaplica prywatna. Przytułek dla ubogich przy kościele w Bytoniu, mający nawet pewne

⁷⁹ Biogram tego sufragana wrocławskiego zob. Ch o d y Ń s k i, *Sufragani*, s. 67, 69.

uposażenie zabezpieczone na wsi Niegibalice w 1700 r. zapisane przez Katarzynę w Wysockich Kruszyńską, k. 249-249v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 249v-250v.

Wykaz tabelaryczny parafii w Bytoniu. Wsie należące do parafii: Bytoń, Morzyce, Niegibalice, Stróżewo, Bielawy, Nasiłowo, Dąbrówka, Głuszyn, Brylewo, Popowiczki. Ogółem było 804 wiernych, z czego do sakramentów wielkanocnych przystępowało 636 osób. Nie było Żydów, a tylko 1 innowierca w Brylewie, k. 249a.

Proboszcz Stanisław Wandkowski, prepozyt z Lubrańca z zakonników kanoników regularnych laterańskich. Nie rezydował tu, lecz utrzymywał wikariusza, Wojciecha Soszyńskiego, z zakonników kanoników regularnych z Trzemeszna, który sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Opis nabożeństw i sposobu sprawowania duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Nie było innych kapłanów, czy zakonników. Parafianie wystarczająco gorliwie spełniają swoje powinności religijne, k. 250v-251.

Uposażenie parafii, k. 251-252.

Opis stanu świątyni, ołtarza i wyposażenia w paramenty liturgiczne, k. 252v-254v.

Opis zabudowań parafii i inwentarz gospodarski, k. 254v-255.

Wizytacja miała miejsce 11 X 1779 r. Zaopatrzona w pieczęć i podpisana przez wizytatora i sekretarza, k. 255-255v.

Dekret reformacyjny z dnia 11 X 1779 r. podpisany przez wizytatora Jana Glińskiego, k. 256-257.

Indeks protokółów wizytacyjnych w tej księdze się znajdujących, k. 258.

40

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 40(88).**

[2. Tytuł oryginalny] *Visitatio generalis ecclesiarum decanatum Kovalien-sis et Izbiciensis in dioecesi Vladislaviensis, ex mandato Illustrissimi, excellentissimi, ac reverendissimi domini Josephi Rybiński, episcopi loci, ordinarii Vladislaviensis et Pomeraniae, per perillustrem reverendissimum Casimirum Lipski,⁸⁰ archidiaconum Vladislaviensem, abbatem commendatarium Lubinensem, a mense 9bri anni 1779, ad 10 februarii anni 1781-mi peracta.*

⁸⁰ Biogram tego prałata wrocławskiego zob. Chodźński, *Katalog*, s. 517-522.

[3. Daty krańc] 1779-1781.

[4. Opis zewnętrzny] Łac., pol. 2° (35,5/23.0 c.). Stan zachowania dosyć dobry. Oprawa w półskórek. Pisała zdaje się jedna ręka, dosyć czytelnie.

Karty puste: k. 21v, 22, 22v, 24v, 26v, 27v, 28, 28v, 30, 30v, 32v, 40v, 58, 68v, 76, 76v, 84, 84v, 86, 86v, 95v, 96, 96v, 99v, 99v, 100, 100v, 102, 102v, 112, 122v, 119, 119v, 120, 120v, 122, 122v, 129v, 130, 130v, 132, 132v, 140, 140v, 142, 142v, 151v, 152, 152v, 154, 154v, 172v, 181v, 182, 182v, 183v, 184, 184v, 186, 186v, 193, 193v, 194, 194v, 196, 196v, 202, 202v, 204, 204v, 211, 211v, 212, 212v, 214, 214v, 221v, 222, 222v, 224, 224v, 233v, 234, 234v, 236v.

W księdze tej były także wykazy tabelaryczne, sporządzone na większych kartach i wklejone do księgi, jednakże w kilku wypadkach jakaś nieuczciwa ręka wyrwała je, przez co znacznie umniejszyła bazę źródłową protokółów wizytacyjnych. Karty z wykazami tabelarycznymi oznaczono numerem karty, po której zostały wklejone z dodaniem litery „a”.

[5. Uwagi] Była to wizytacja generalna, zarządzona przez ordynariusza, jak to wyraźnie wskazuje jej tytuł, a także treść. Jednakże nie pytano o osobiste sprawy dotyczące duchowieństwa, czyli była to wizytacja zewnętrzna.

Przepisy wizytacyjne, wydane przez bpa Rybińskiego, o których dużo powiedziano przy omawianiu dwóch poprzednich wizytacji, bez wątplenia miały zastosowanie także w odniesieniu do wizytacji tych dwóch dekanatów. Różnice pochodzą z tego, że inna była osoba wizytatora.

Dokładnie opisywano sprawy związane ze sprawowaniem sakramentów, co także dostarcza dużo danych umożliwiających poznanie duszpasterstwa sakramentalnego w parafiach.

Podawano dosyć dokładne dane o pochodzeniu proboszcza, gdzie się kształcił, jakie znał języki, przez kogo był święcony oraz od kiedy był w parafii. Przy wiadomościach o proboszczach, podawano jak wyglądały nabożeństwa w kościele parafialnym i sposób sprawowania duszpasterstwa, a także jakie były księgi parafialne.

Szczególnie przydatne mogą być opisy świątyń z ich wyposażeniem w paramenty liturgiczne oraz opisy ołtarzy i obrazów, tym bardziej, że sporządzano je w języku polskim. Badacze historii sztuki mają tu obfite źródła do poznania wyglądu ówczesnych świątyń i ich wyposażenia.

Rzeczą charakterystyczną dla tego okresu był upadek szkół parafialnych, których praktycznie nie było oraz szpitali, czyli przytułków. Świadczy to o trudnym okresie, jaki przeżywał wówczas Kościół w Polsce.

Podstawą egzystencji proboszcza było uposażenie parafii w grunta, zapisane procenty od sum lokowanych na różnych dobrach i dziesięciny. Wizytator sprawdzał to, zwracając uwagę, aby z winy proboszcza jakieś dobra należące się Kościołowi, nie przepadły. Ponieważ proboszczowie, a także inni beneficjaci, prowadzili zazwyczaj własne gospodarstwa, dlatego podawano inwentarz rzeczy służących prowadzeniu gospodarstwa i opis zabudowań parafialnych.

Pewną niejasność wzbudzają daty czynności wizytacyjnych. Zdarza się bowiem, że w niektórych wypadkach dekret powizytacyjny był wystawiony z datą wcześniejszą, aniżeli protokół wizytacji. Ponadto, protokoły wizytacyjne w tej księdze, nie są według porządku chronologicznego.

Wykazy tabelaryczne dołączone do protokółów, jeżeli nie wyrwała ich nieuczciwa ręka, podają wiadomości o wsiach należących do parafii i ich właścicielach, ich położenie wg administracji państwowej ilości wiernych, w tym tych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych oraz ilość innowierców i Żydów, jeżeli w parafii takowi mieszkali.

Wprawdzie dekrety reformacyjne noszą tę samą datę co protokoły wizytacyjne, jednak były pisane inną ręką. Możliwe, że w rzeczywistości spisano je później, ale wstawiono datę samej wizytacji. Były też spisane na papierze nieco innego formatu. Przy oprawie księgi, zostały dołączone do niej.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

[Wizytacja dekanatu kowalskiego]

K o w a ł⁸¹

Miasto (oppidum). Kościół murowany pw. św. Urszuli. Świątynia obecna fundowana w 1600 r. przez bpa Piotra Tylickiego⁸². Gruntownie naprawiana przez poprzedniego proboszcza, Franciszka Kanigowskiego⁸³, sufragana wrocławskiego. Nie wiadomo przez kogo konsekrowana. Prawo patronatu sprawował monarcha, k. 1-1v.

Były relikwie św. Barbary z dokumentem autentyczności. Odpusty z racji uroczystości: św. Barbary, św. Urszuli i w niektóre inne niedziele i święta. Osobne prebendy przy kaplicach św. Mikołaja, św. Fabiana i Sebastiana i Świętego Ducha. Był zapis fundacyjny na odmawianie oficjum o Matce Bożej w świątyni parafialnej w Kowalu. Były bractwa Różańca św., św. Anny i najnowsze, św. Barbary, zaprowadzone w 1778 r. Opis zwyczajów tych bractw. Ponadto było także bractwo literatów, posiadające swoje uposażenie, nawet dla specjalnego kapelana. Ok. 1644 r. ówczesny proboszcz kowalski Stefan Przechkowski, kanonik kruszwicki powoływał się na zapisy na ten cel, poczynione w aktach grodzkich kowalskich. Nie było prywatnych i publicznych kaplic. Była szkoła, która miała zapis od bpa Tylickiego, ale za obecnego proboszcza nie było nauczyciela. Przytułek, nowo odbudowany, przez prepozyta kościoła szpi-

⁸¹ Nie zachował się wykaz tabelaryczny tej parafii.

⁸² Przedtem bp warmiński, w latach 1604-1607 bp wrocławski, a potem bp krakowski. Zatem świątynię tę fundował zanim został bpem we Wrocławku.

⁸³ Franciszek Kanigowski był bpem sufraganiem wrocławskim w latach 1740-1759. Biogram tego sufragana wrocławskiego zob. Ch o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 72-74.

talnego Świętego Ducha, Rocha Sadkowskiego. Żydzi posiadali swoją szkołę, synagogę i cmentarz, k. 1v-3v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 3v-4.

Proboszcz, Michał Żórawski, sufragan i kanonik płocki. Nie był obecny podczas wizytacji. Trzy razy do roku zwykł przyjeżdżać do parafii. Zastępował go Franciszek Bujalski, prebendarz przy kościele św. Fabiana i Sebastiana. Nie było to za wiedzą władzy diecezjalnej we Włocławku. Opis nabożeństw i sprawowanego duszpasterstwa. Chociaż przy kościele parafialnym w Kowalu powinno być więcej kapłanów, to ich nie było. Nie było żadnych zakonników. Parafianie nie sprawiali większych kłopotów natury moralnej, k. 4-5v.

Uposażenie parafii. Były osobne zapisy na uposażenie na utrzymanie altarzysty wikariusza przy bractwie literatów i Różańca świętego, altarzysty i kaznodziei oraz altarzysty wikariusza przy ołtarzu i bractwie św. Anny, k. 5v-9.

Opis świątyni, jej wyposażenie w paramenty liturgiczne i ołtarze, k. 9-12v.

Inwentarz różnych przedmiotów, w tym także sporej ilości książek przechowywanych w kaplicy św. Antoniego (kilkadziesiąt woluminów), k. 12v-13v. Zabudowania parafialne, k. 13v-14v.

Wizytacja miała miejsce 8 X 1779 r., k. 14v.

Kaplica w pobliżu zamku. Była murowana, pw. św. Mikołaja, prawa patronatu monarszego, ale za obecnego proboszcza spłonęła. Kaplica ta miała duże uposażenie. Pobierał je proboszcz kowalski. Nie powiedziano nic o ewentualnej odbudowie. Opis tej świątyni sporządzono 8 X 1779 r., k. 15-15v.

Kościół, czyli prebenda św. Fabiana i Sebastiana. Prawo patronatu należało do miasta Kowala. Nie było wiadomym, kiedy i przez kogo została fundowana. Jej rektorem był Franciszek Bujalski z prezenty magistraty miejskiego od 1758 r. Opis uposażenia. Opis wyglądu tej drewnianej świątyni i jej wyposażenia oraz zabudowań dla prebendarza. Protokół z oględzin tej świątyni sporządzono 9 X 1779 r.

Kościół, czyli prebenda Świętego Ducha. Świątynia szpitalna poza miastem. Prawo patronatu miało starostwo kowalskie wspólnie z magistratem miasta Kowala. Fundowana przez Mikołaja Jarandę z Brudzewa w 1474 r., co potwierdził erekcją bp Zbigniew Oleśnicki⁸⁴, a w 1481 r. uczyniła to Stolica Apostolska. Obecna świątynia została później odbudowana, ale nie wiadomo przez kogo. Konsekrowana w 1669 r. przez bpa sufragana [Stanisława] Domaniewskiego⁸⁵. Rektorem – prepozytem był Roch Szatkowski od 1748 r., zawsze tu rezydujący i zobowiązania, płynące z uposażenia, wypełniający. Opis uposażenia tej prebendy, dosyć bogatego. Opis świątyni, już nieco zniszczonej, jej wyposażenie i ołtarze. Inwentarz oraz zabudowania. Przy tej świątyni szpital, z własnym

⁸⁴ Bp włocławski 1473-1480, potem arcbp gnieźnieński.

⁸⁵ Biogram tego bpa sufragana włocławskiego zob. Chodźński, *Sufragani*, s. 61-64.

uposażeniem, odbudowany przez obecnego prepozyta. Było aktualnie trzech ubogich, k. 18-21.

Protokół z oględzin tego kościoła spisany był 12 XI 1779 r. w Kowalu, opatrzony pieczęcią i podpisem Kazimierza Leona z Lipego Lipskiego, wizytatora generalnego, k. 21.

Dekret reformacyjny dotyczący, w którym najpierw wizytator podaje uzasadnienie obecnej wizytacji i wypełnianie przezeń polecenia bpa włocławskiego, a następnie poczynił uwagi odnoszące się do urzędu dziekana kowalskiego, proboszcza ze Śmiłowic, Macieja Graczyńskiego (nieco dokładniejszy). Wystawiony w Śmiłowicach⁸⁶ w 1779 r., k. 23-24.

Dekret reformacyjny odnoszący się do parafii w Kowalu, wystawiony w Kowalu, dnia 27 X 1779 r., opieczętowany i podpisany przez wizytatora Lipskiego, k. 25-26.

Dekret reformacyjny odnoszący się do kościoła św. Fabiana i Sebastiana, wystawiony w Kowalu, dnia 20 X 1779 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 27.

Dekret reformacyjny odnoszący się do kościoła szpitalnego Świętego Ducha, wystawiony w Kowalu, dnia 29 X 1779 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 29-29v.

Śmiłowice

Dekret reformacyjny odnoszący się do parafii Śmiłowice, wystawiony w Śmiłowicach, dnia 25 X 1779 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora Lipskiego⁸⁷.

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Bartłomieja. Po spaleniu, odbudowana w 1726 r. przez Andrzeja Dąbskiego, wojewodę brzesko-kujawskiego, dzierżawcę dóbr królewskich Śmiłowice, Nakonowo i Krukowo, konsekrowany w 1743 r. przez bpa sufragana włocławskiego Franciszka Kanigowskiego⁸⁸. Prawo patronatu, z przywileju królewskiego, należy do kolegium wikariuszy katedry włocławskiej, k. 33-33v.

Nie było relikwii, ani przywilejów odpustowych, nie było osobnych prebend, czy beneficjów, ani kaplic. Nie było bractwa, szkoły, ani przytułku, k. 33v-34.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 34-34v.

Proboszcz, Maciej Groczyński, dziekan kowalski, notariusz publiczny auctoritate apostolica, od 1745 r. Rezydował na miejscu i osobiście sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Nie było innych

⁸⁶ Nie podano daty dziennej i miesiąca, ale zapewne było to w dniach wizytacji w Kowalu.

⁸⁷ Zapewne przy oprowie dekret ten umieszczono przed samym protokołem wizytacji. Wizytacja też była 25 X 1779 r.

⁸⁸ Biogram tego sufragana włocławskiego zob. Ch o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 72-74.

kapłanów, czy zakonników. Parafianie nie sprawiali większych problemów moralnych, k. 34v-36.

Uposażenie parafii, k. 36-37v.

Opis świątyni, jej wyposażenia i ołtarza, k. 37v-39.

Inwentarz gospodarski, a przy nim także wykaz tytułów kilkunastu ksiązek. Zabudowania parafii, k. 39-39v.

Wizytacja odbyła się 25 X 1779 r. Protokół podpisał i pieczęcią opatrzył wizytator Lipski, k. 39v-40.

Wykaz tabelaryczny parafii Śmiłowice. Wsie parafialne: Śmiłowice, Ołganowo (obecnie Olganowo), Wichrowice, Skibice, Szadki, Kuźnice. Wiernych ogółem 559 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 426 osób. Nie było Żydów, ani innowierców, k. 40a.

Chodecz

Wykaz tabelaryczny parafii Chodecz. Miejscowości parafialne: Miasto (oppidum) Chodecz, Lubieniec z osadą młyńską, Wola Adamowa, Łania, Żurawice, Brzyszewo, Gole, Stróże, Fajewo, Słabęcin (obecny Sławęcin), Zalesie, Kubłowo z Budami Narty, Prošno, Pieleszki (obecne Pieszki), Psary, Kromszewice z osadą młyńską, Zbijewek, Zbijewo, Broniszewo, Cetty, Strzygi, Bogołomia, Strzyżki, Stawo (niezidentyf.), Mielno Górne, Zieleniewo, Łakno, Ogorzelewo, Pyszkowo, Milenko (pewnie obecny Mielnek), Uklejnicza z osadą młyńską, Chodeczek, Szczecin. Wiernych ogółem było osób 1643, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 1300 osób. Było 3 Żydów w Chodczu i 6 innowierców w Psarach, k. 40b.

Miasto (oppidum). Kościół murowany, pw. św. Doninika, zbudowany, po spaleniu poprzedniego przez Szwedów, przez Ludwika Kretkowskiego, właściciela Chodcza, konsekrowany, jak to świadczą znaki na ścianach. Prawo patronatu należało do Jakuba Zygmunta Kretkowskiego, starosty przedeckiego, kawalera orderu św. Stanisława, dziedzica z Chodcza, k. 41-41v.

Relikwie Krzyża Świętego i św. Antoniego. Nie było przywilejów odpustowych. Prebenda przy kaplicy Matki Bożej w kościele parafialnym. Kaplicę tę ufundował Ludwik Kretkowski. Prebendarz był zobowiązany do pewnych nabożeństw za dusze ofiarodawców. Wykaz zapisów. Nie było bractwa, ani innych kaplic. Nie było szkoły, ani przytułku, k. 41v-43.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 43-43v

Proboszcz, Franciszek Bielski, od 1765 r., który ze swoim wikariuszem sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadzono. Szymon Binkiewicz, altarzysta kaplicy Matki Bożej i wikariusz Antoni Byszewski od 1773 r. Organista Maciej Kozłowski i dwóch „dziadów kościelnych”: Stefan Ruciński i Marcin Palus. Nie było innych kapłanów, czy zakonników. Parafianie nie nastęrczali większych problemów, k. 43v-45.

Uposażenie parafii i jej dochody, k. 45-48v.

Opis świątyni, jej wyposażenie w paramenty liturgiczne i opis ołtarza, k. 48v-51.

Inwentarz gospodarski i zabudowania parafii, k. 51-52v.

Wizytacja miała miejsce 30 XI 1779 r. Protokół podpisał wizytator Lipski.

Dekret reformacyjny wystawiony w Chodczu, dnia 28 X 1779 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora Lipskiego, 4k. 53-53v.

Przedecz

Miastom (oppidum). Kościół murowany, pw. św. Mikołaja. Nie ma wiadomości o początkach parafii i obecnej świątyni. Pierwotnie była konsekrowana, ale po przebudowie tylko poświęcona. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 55-55v.

Nie było osobnych relikwii. Odpust z okazji święta św. Mikołaja. Altaria Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, przy ołtarzu tego imienia w kościele parafialnym, z fundacji mieszczan przedeckich, ale obecnie uposażenie jest już małe i chociaż miasto prezentuje na tę altarię kapłanów, nikt nie chciał jej przyjąć. Częściowo obowiązki te spełniał proboszcz, aby nie stracić pozostałego uposażenia. Opis tego uposażenia. Nie było żadnego bractwa. Kaplica publiczna nad jeziorem, pw. św. Katarzyny D. i M. Nie było szkoły i przytułku, k. 55v-56v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 56v-57.

Proboszcz Ignacy Horski, od 1757 r. Nie miał innego beneficjum i rezydował w Przedczu. Opis nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Był wikariusz Antoni Pogorzelski. Ponadto usługiwał organista i pewien starzec, nie podanych nazwisk. Nie było innych kapłanów, czy zakonników. Stan moralny parafian, jak w innych, sąsiednich, k. 57-58v.

Uposażenie parafii, k. 58v-60v.

Opis świątyni, jej wyposażenie w paramenty liturgiczne i ołtarzy, k. 60v-62v.

Inwentarz gospodarski, w tym wykaz kilkudziesięciu ksiązek, zabudowania parafii, k. 62v-63v.

Protokół został spisany w Przedczu, dnia 6 XII 1779 r. i zaopatrzone pieczęcią i podpisem wizytatora Lipskiego, k. 63v-64.

Opis drewnianej kaplicy św. Katarzyny, jej wyposażenia i ołtarzy. Protokół ten spisany 5 XII 1779 r., k. 64v-65.

Wykaz tabelaryczny parafii Przedecz. Miejscowości parafialne: Miasto (oppidum) Przedecz i wsie: Folwark za jeziorem, Arkuszewo, Łączewna, Dziwie, Kłokoczyn, Nowa Wieś, Zalesie, Żarowo, Rybna, Rogóźno i opuszczona wieś Kamieniec, Zbójno i Kobylata. Wiernych ogółem 1224 osoby z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane, 982 osoby. Nie było Żydów. Jeden akatolik mieszkał w Przedczu, k. 66a.

Dekret reformacyjny wystawiony w Przedczu, z dnia 30 XI 1779 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora Lipskiego, k. 67-67v.

Kłotno

Wieś. Kościół drewniany, pw. Świętej Trójcy. Świątynia wówczas istniejąca była fundowana przez archidiakona włocławskiego, Tomasza Niemierza⁸⁹ w 1666 r., konsekrowana w 1690 r. Prawo patronatu należało do bpa włocławskiego, k. 69-69v.

Były relikwie św. Teresy i św. Wiktorii z dokumentami autentyczności. Odpusty z racji świąt Świętej Trójcy, św. Walentego, św. Tekli i św. Macieja. Nie było osobnych beneficjów, prebend, czy kaplic. Nie było szkoły, ani przytułku, k. 69v-70.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 70-70v.

Proboszcz Piotr Smuglewski, od 1776 r. Rezydował w Kłotnie i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. W parafii przebywał także stary kapłan, poprzedni proboszcz, Adam Zawadzki, który z powodu starczej ułomności, w 1776 r. zrezygnował z urzędu proboszcza, zastrzegając sobie od następcy wyżywienie. Był organista i dziad kościelny, niepodanych imion i nazwisk. Nie było innych kapłanów, czy zakonników. Parafianie nie sprawiali większych kłopotów duszpasterskich, k. 70v-72.

Uposażenie parafii, k. 72-73.

Opis świątyni, jej wyposażenia i ołtarza, k. 73-74v.

Inwentarz gospodarski i zabudowania parafii, k. 74v-75.

Protokół spisany 18 XI 1779 r., opatrzony pieczęcią i podpisem wizytatora Lipskiego, k. 75-75v.

Wykaz tabelaryczny parafii Kłotno. Wsie parafialne: Kłotno, Wólka, Kurowo z osadą młyńską, Grodno z osadą młyńską, Baruchowo z osadą młyńską, Świątkowice i Budy Kłotnickie. Wiernych ogółem 517 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 420. Nie było Żydów, ani innowierców, k. 76a.

Dekret reformacyjny wystawiony w Kłotnie, z dnia 18 X 1779 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora Lipskiego, k. 77-77v.

Łanięta

Wieś. Kościół murowany, pw. św. Barbary D. i M. Parafia erygowana w 1469 r. Świątynia fundowana przez Mikołaja z Kutna, wojewodę łeczyckiego, starostę gostyńskiego i miejscowego dziedzica. Konsekrowana. Prawo patronatu należało do Stanisława Kossowskiego, starosty sieradzkiego, k. 79-79v.

Nie było relikwii, ani odpustów, osobnych beneficjów, czy prebend, kaplic, bractw, szkoły i przytułku, k. 79v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 80-80v.

Nie było aktualnie proboszcza, a parafia znajdowała się pod zarządem Walentego Gatkowskiego, proboszcza z Lubienia [Kujawskiego], który spra-

⁸⁹ Biogram tego prałata zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 665-667.

wował tu duszpasterstwo za pośrednictwem zakonnika z klasztoru franciszkanów konwentualnych z Dobrzynia [nad Wisłą]. Duszpasterstwo i nabożeństwa były sprawowane zgodnie z dekretami soboru trydenckiego, ale szczegółów nie podano. Księgi prowadzono. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Przy świątyni usługiwał diak kościelny, ale imienia i nazwiska nie podano. Parafianie nie sprawiali kłopotów, k. 80v-81.

Uposażenie parafii, k. 81-81v.

Opis świątyni, jej wyposażenia i ołtarza, k. 81v-83.

Inwentarz gospodarski i zabudowań parafialnych, k. 83.

Protokół spisany w Łaniętach, dnia 21 XI 1779 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 83-83v.

Wykaz tabelaryczny parafii Łanięta. Wsie parafialne: Łanięta, Suchodębie i wieś opuszczona Lipie. Wiernych ogółem 323 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 253 osoby. Żydów było 17 osób, akatolików nie było, k. 84a.

Dekret reformacyjny wystawiony w Łaniętach, dnia 21 XI 1779 r., z pieczęcią i podpisem Lipskiego, k. 85-85v.

Lubień [Kujawski]

Miasto (oppidum). Kościół drewniany, pw. św. Katarzyny. Po spaleniu się poprzedniej, obecna świątynia została zbudowana przez Józefa Brzeskiego, notariusza kruszwickiego, jako miejscowego dziedzica. Tylko poświęcona. Prawo patronatu należało do Tomasza Brzeskiego i Norberta Brzeskiego, rodzonych braci, k. 87-97v

Nie było relikwii i odpustów, osobnych prebend i kaplic, bractwa i szkoły. Szpital miał własne uposażenie, ale zostało ono zabrane przez Józefa Brzeskiego. W czasie wizytacji już nie istniał, a tylko w małej chatce mieszkali ubodzy. k. 87v-88.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 88-88v.

Proboszcz Walenty Gatkowski, od 1772 r. rezydował w Lubieniu i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Nie było innych kapłanów czy zakonników. Był organista i diak kościelny, których imion nie podano. Parafianie kłopotów moralnych nie sprawiali, k. 88-89.

Uposażenie parafii, k. 89-92.

Opis świątyni, jej wyposażenie w paramenty liturgiczne i ołtarza, k. 92-93v.

Inwentarz gospodarski i zabudowania parafii, k. 93v-94v.

Nad jeziorem, w pewnej odległości od Lubienia, była niewielka kaplica pw. św. Katarzyny, wystawiona z drewna, przez podczaszego kowalskiego, niewiadomego imienia, Moszczyńskiego. Nie podano kiedy to było. Przed kaplicą figura św. Katarzyny. Kaplica bez okien i drzwi. Prawdopodobnie nigdy tu nie odprawiano, k. 94v.

Protokół spisany w Lubieniu, dnia 30 XI 1779 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora Lipskiego, k. 94v-95.

Pierowa Wola – kościół filialny parafii w Lubieniu

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Andrzeja. Kiedy powstał tu pierwszy kościół, nie jest wiadomo. Obecna świątynia fundowana w 1636 r. przez wdowę po kanclerzu Kryska. Nie wiadomo nic o konsekracji. Ponieważ jest to kościół filialny, nic nie wiadomo o jego kolatorze, ale prawdopodobnie był nim Jan Magnuski, miejscowy dziedzic, k. 97.

Uposażenie kościoła było dosyć pokaźne. Proboszcz z Lubienia przyjeżdżał tu w trzecią niedzielę, co stanowiło dużą niedogodność dla wiernych, k. 97-98.

Opis świątyni, jej wyposażenia i ołtarza, k. 98-98v.

Opis zabudowań, które były w parafii w dobrym stanie, k. 98-99.

Protokół spisano w Woli Pierowej dnia 24 X 1779 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora Lipskiego, k. 99.

Wykaz tabelaryczny filialnego kościoła w Pierowej Woli. Wsie należące: Pierowa Wola, Kołomia, Olszowa. Ogółem wiernych 269, z czego do sakramentów wielkanocnych 228 osób. Żydów osób 4. Nie było akatolików, k. 100a.

Wykaz tabelaryczny parafii Lubień. Miejscowości parafialne: Miasto (opidum) Lubień z dwiema osadami młyńskimi, Kamienna, Kobyla Łąka, Kaliska, Gagowy, Świerna, Czaple, Kąty, Narty. Wiernych ogółem 555 osób, a do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 457 osób. Akatolików było 8 osób, zaś Żydów, głównie w Lubieniu, 26 osób, k. 100b.

Dekret reformacyjny wystawiony w Lubieniu w 1779 r., ale nie podano dnia i miesiąca. Podpisał i pieczęcią opatrzył wizytator Lipski, k. 101-101v.

Choceń

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Idziego. Kiedy powstał tu pierwszy kościół, nie jest wiadomym. Obecny, po zniszczeniu dawnego, w 1767 r. przez Józefa Dąbskiego, kasztelana kowalskiego, dziedzica dóbr Choceń, został wystawiony. Kolatorem był aktualny dziedzic Chocenia, Tomasz Brzeski, k. 113-113v.

Relikwii, odpustów, osobnych prebend i kaplic, bractwa, szkoły i szpitala, nie było, k. 113v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 113v-114v.

Proboszcz Stanisław Wolski, od 1745 r. Opis nabożeństw w kościele parafialnym i sposób sprawowania duszpasterstwa. Księgi parafialne. Na terenie parafii nie było innych kapłanów, czy zakonników. Parafianie nie sprawiali większych kłopotów duszpasterskich, k. 114v-115v.

Uposażenie parafii, k. 115v-117.

Opis świątyni parafialnej, jej wyposażenia w paramenty liturgiczne i ołtarze, k. 117-118.

Inwentarz gospodarski i opis zabudowań parafialnych, k. 118v.

Protokół spisano w Choceniu, dnia 28 X 1779 r. i pieczęcią oraz osobistym podpisem poświadczył go wizytator Lipski, k. 119.

Wykaz tabelaryczny parafii Chocień. Wsie parafialne: Chocień, Bodzanówek, Ząbin, Ząbinek, Bodzanowo, Niemojewo, Borzymie, Łąkie Markowe, Szczytno, Borzymowice, Siewiersk, Sieroszewo, Świątniki, Krukowo, Jarantowice, Chocenek. Ogółem było wiernych 828 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 705 osób. Żydów było 15 w Choceniu i Ząbinie oraz 1 akatolik w Ząbinie, k. 120v.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Choceniu, dnia 28 X 1779 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 121-121v.

Grabkowo

Wieś. Kościół murowany, pw. św. Marii Magdaleny. Kiedy powstała parafia, nie wiadomo. Obecna świątynia wzniesiona przez Jana ze Stradomia, bakałarza, rektora tej parafii oraz wikariusza i altarzysty w katedrze włocławskiej. Prawo patronatu należało do bpa włocławskiego, k. 123-123v.

Relikwii osobnych i odpustów nie było. Nie było też osobnych prebend, czy beneficjów, bractwa, kaplic, szkoły i przytułku, k. 123v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 123v-124v.

Proboszcz Andrzej Kosiński, od 1751 r. Nie posiadał innego beneficjum i rezydował w Choceniu i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Innych kapłanów, czy zakonników na terenie parafii nie było. Nie było większych problemów z parafianami, k. 124v-125v.

Uposażenie parafii, k. 25v-127.

Opis stanu świątyni, wyposażenia w paramenty liturgiczne ołtarzy i obrazów, k. 127-128v.

Inwentarz gospodarski i zabudowania parafialne, k. 128v-129.

Protokół spisany w Grabkowie, dnia 30 X 1779 r. podpisany i pieczęcią uwierzytelniony, przez wizytatora Glińskiego, k. 129.

Wykaz tabelaryczny parafii Grabkowo. Wsie parafialne: Grabkowo, Dziar-donice, Dąbrówka Fołwarkowa, Osówek, Ruda, Kępka, Kępka (druga miejscowość o tej samej nazwie), Szczutkowo, Wilkowiczki, Wilkowice, Czerniewice, Czerniewiczki, Dąbrówka Połaszewska (może to obecna Dąbrówka Połaszewska). Parafia liczyła ogółem 751 wiernych, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 556 osób. Nie było Żydów i akatolików, k. 130a.

Dekret reformacyjny, spisany w Grabkowie, dnia 31 X 1779 r., opieczętowany i podpisany przez wizytatora Lipskiego.

Białotarsk

Wieś. Kościół drewniany, pw. Znalezienia Świętego Krzyża. Nie ma wiadomości o pierwszej erekcji parafii, ale jest starożytna. Świątynia obecna fundowana przez kapitułę plocką z zapisu Jakuba Cieszewskiego, kanclerza ploc-

kiego i kanonika włocławskiego⁹⁰, w 1764 r., konsekrowana w 1778 r. przez bpa sufragana włocławskiego, Jana Dembowskiego,⁹¹ k. 133-133v.

Nie było relikwii i odpustów, osobnych prebend i beneficjów oraz bractwa. Kaplica prywatna we wsi Patrowo, posiadająca indult na odprawianie mszy. Nie było szkoły ani przytułku, k. 133v-134.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 134-134v.

Proboszcz Jan Miszewski, od 1777 r. Nie posiadał innego beneficjum i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Prowadził księgi parafialne, ale nie wszystkie. Nie było w parafii innych kapłanów, czy zakonników. Parafianie nie sprawiali większych problemów, k. 134v-135v.

Uposażenie parafii, k. 135v-136v.

Opis świątyni, jej wyposażenia w paramenty liturgiczne, opis ołtarzy i obrazów, k. 137-138v.

Inwentarz gospodarski i zabudowania parafialne, k. 138v-139v.

Protokół spisany w Białotarsku, dnia 20 XI 1779 r., opatrzony pieczęcią i podpisany przez wizytatora Lipskiego, k. 139v.

Wykaz tabelaryczny parafii Białotarsk. Wsie parafialne: Białotarsk, Dąbrówka, Górki, Piotrowo, Dziankowo z osadą młyńska Kępka, Dziankówko, Beszyn, Siemiany, Gulewo, Zawada i Lubaty, Zakrzewo, Zakrzewek, Skrzynki, Patrowo, Belica, czyli Dubielizna. Wiernych ogółem było 757 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 621 osób. Żydów było 2 w Górkach i 9 w Belicy, akatolików 6 w Beszynie, k. 140a.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Białotarsku, dnia 20 XI 1779 r., podpisany i pieczęcią uwierzytelniony przez wizytatora Lipskiego, k. 141-141v.

B ł e n n a

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Małgorzaty, D. i M. Kościół obecny wystawiony w 1768 r. przez obecnego proboszcza, z ofiar i pobożnych zapisów. Nie konsekrowany. Prawo patronatu należało do Franciszka Świerczyńskiego, dziedzica Błennej, k. 143-143v.

Nie było relikwii. Były dosyć liczne odpusty, a mianowicie związane ze świętami maryjnymi, jak: Matki Bożej Gromnicznej, Zwiastowania, Nawiedzenia, Wniebowzięcia, Narodzenia, Niepokalanego Poczęcia oraz św. Małgorzaty, patronki, św. Wojciecha i św. Michała. Nie było osobnych prebend i beneficjów, bractwa, kaplic, szkoły i szpitala, k. 143v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 143v-144v.

Proboszcz Ludwik Borkoski (Borkowski?), od 1748 r. Nie posiadał innego beneficjum i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Nie było innych kapłanów, ani zakonników Nie było większych

⁹⁰ Biogram tego kanonika włocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 138-144.

⁹¹ Biogram tego bpa sufragana zob. Chodyński, *Sufragani*, s. 75.

kłopotów z parafianami, z jednym wyjątkiem małżeństwa, z którego żona odeszła, k. 144v-145v.

Uposażenie parafii, k. 145v-147v.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarza i obrazów, k. 147v-150.

Inwentarz gospodarski i zabudowania parafialne, k. 150-150v.

Protokół spisany w Błennie, dnia 8 XII 1779 r., podpisany i pieczęcią uwierzytelniony przez wizytatora Lipskiego, k. 150v-151.

Wykaz tabelaryczny parafii Błenna. Wsie parafialne: Błenna, Wystrzelice, Dziewczopólko, Dziewczopole, Dębianki, Śmieły, Gogoły, Rogózki. Wiernych ogółem było 355 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 288 osób. Nie było akatolików. Żydów w Gogołach 5 i w Rogózkach 5 osób, k. 152a.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Błennie, dnia 2 XII 1779 r., podpisany i pieczęcią uwierzytelniony przez wizytatora Lipskiego, k. 153-153v.

[Wizytacja dekanatu izbickiego]

Ogólny opis położenia dekanatu izbickiego. Dziekanem był Jakub Lewicki, proboszcz z Izbicy [Kujawskiej], k. 155.

Ogólny przegląd danych zawartych w wykazie tabelarycznym dotyczącym całego dekanatu⁹².

Uwagi o dziekanie i sposobie wykonywania przezeń urzędu. Jego asesorami, czyli doradcami w dekanacie byli dwaj proboszczowie, a mianowicie Szymon Pelowski ze Świerczyna i Baltazar Marciszewski z Sadlna, zaś notariuszem dekanalnym był Wojciech Wilski, wikariusz z Izbicy, k. 156-156v.

Wykaz tabelaryczny dekanatu izbickiego. W jego skład wchodziły parafie: Izbiца [Kujawska], Świerczyn, Chalno, Orle, Mąkoszyn, Lubotyń i Sadlno,⁹³ k. 156a.

Izbiца [Kujawska]

Miasto (oppidum). Kościół murowany, pw. Wniebowzięcia NMP. O czasie erekcji nie ma pewnych wiadomości. Jakieś stare dokumenty na ten temat miały być niegdyś w posiadaniu parafianina, szlachcica Grochowickiego, który potem dał je niejakiemu Czostnowskiemu, który parafii ich nie zwrócił [zapewne zaginęły]. Nie jest wiadomo, kto i kiedy wznosił obecna świątynię. Znaki na ścianach wskazują, że była konsekrowana, k. 157-157v.

⁹² Wykazu takiego nie sporządzono dla dekanatu kowalskiego.

⁹³ Ponieważ przy poszczególnych parafiach będą podane wszystkie wiadomości tu zawarte, dlatego nie przytaczano ich z tego wykazu. Może tylko godne zaznaczenia jest to, że wizytator dał na końcu krótką ocenę poszczególnych proboszczów, co w pewnym stopniu czyni też tę wizytację wewnętrzną.

Nie było osobnych relikwii. Odpust był związany z bractwem różańcowym. Nie było osobnych prebend, beneficjów. Było bractwo różańcowe, wprowadzone przez dominikanów w 1700 r. Kierowało się ono swoimi statutami. Posiadało także uposażenie. Cech szewców opiekował się ołtarzem św. Anny. Kaplica publiczna pw. św. Floriana, znajdowała się w pobliżu wsi Chotel. Kaplica prywatna we dworze izbickim, posiadająca indult na odprawianie mszy, ale nie miała swojego kapelana i bardzo rzadko tam odprawiano. Innowiercy mieli dwa oratoria w domach prywatnych i dwa swoje cmentarze, a mianowicie w we wsi Tymień i w Budach Pasiecznych. Przy kaplicy św. Floriana był pustelnik, Jan Jankowicz, mając zgodę władzy kościelnej. Nie było szkoły parafialnej. Szpital został zbudowany ok. 1769 r., przez Jana Łabędzkiego, dziedzica wsi Skarbanowo. Szpital ten miał własne uposażenie. Czy aktualnie byli w nim ubodzy, nie podano, k. 157v-159.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 159-160.

Proboszcz, Jakub Lewicki od 1774 r. Rezydował w parafii i razem z wikariuszem odprawiał nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadzono. Wikariuszem był Wojciech Wilski od 1770 r. Organistą i kościelnym był niejaki Józef Szub. Nie było innych kapłanów, czy zakonników. Parafianie nie sprawiali większych kłopotów duszpasterskich, k. 160-161.

Uposażenie parafii, dosyć bogate, z wsią Chotel, należącą do uposażenia proboszcza. Zestawienie dochodów i wydatków, k. 161-164v.

Opis świątyni, jej wyposażenia (bogatego), ołtarze i obrazy, k. 164v-168v.

Inwentarz gospodarski i zabudowania parafialne, tak te we wsi Chotel, jak i w samej Izbicy, w tym opis szpitala. Opis ten uzupełnia dane o bogatym uposażeniu proboszcza izbickiego, k. 168v-170v.

Opis kaplicy św. Floriana, odbudowana przez wikariusza izbickiego, Wawrzyńca Karaskiewicza. Położona pomiędzy Izbicą, a wsią Chotel. Zawsze przechowywano tu Najświętszy Sakrament. Wyposażenie w paramenty liturgiczne wystarczające. Z darowizny Jana hrabiego z Góry Skarbka, było niewielkie uposażenie dla pustelnika. Starał się o to niedawno zmarły pustelnik, Tomasz Daliński, k. 170v-171v.

Protokół wizytacji został spisany w Izbicy dnia 27 I 1780 r., i uwierzytelniony pieczęcią oraz podpisem wizytatora Lipskiego, k., 171v-172.

Dekret reformacyjny, z uwzględnieniem osobnym samego dziekana, a następnie parafii, sporządzony w Izbicy dnia 28 I 1780 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora Lipskiego, k. 173-174v.

Wykaz tabelaryczny parafii Izbica, Miejscowości parafialne: Miasto (oppidum) Izbica, Ślazewo, Grochowiska, Długie, Sokołowo, Tymień, Pasieka z Budami, Świszewy, Zdrojówka, Skaszyn Królewski, Sarnowo Królewskie, Budy Sarnowskie, Skarbanowo, Bierzyn, Osiecz Mały, Kaczyce, Obalki, Wietrzychowice, Naczachowo, Szczkowo Wielkie, Szczkowo Małe, Ciepliny, Chociszewo, Chotel, Komorowo, Wólka, Śmielnik. Wiernych ogółem było 1729 osób, a do

sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 1371 osób. Żydów w mieście Izbicy było 145 osób, zaś akatolików ogółem 288 osób, k. 174v.

Świerczyn

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Mateusza A. Obecna świątynia fundowana przez dziedzica wsi Świerczyn, Trzebuchowskiego około 1700 r. Prawo patronatu należało do Józefa, Ignacego i Teofila Trzebuchowskich, k. 175-175v.

Nie było osobnych relikwii. Odpust z racji święta św. Anny i Wniebowzięcia NMP. Nie było osobnych prebend, kaplic, bractwa, szkoły i szpitala, k. 175v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 176-176v.

Proboszcz Szymon Pellowski, od 1758 r., zawsze w Świerczynie rezydował Sam odprawiał nabożeństwa i sprawował duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Nie było innych kapłanów, czy zakonników. Poziom moralny parafian nie różnił się od sytuacji w innych parafiach, k. 176v-177.

Uposażenie parafii, 177v-179.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarze i obrazy, k. 179-180v.

Inwentarz gospodarczy i zabudowania parafialne, k. 180v-183.

Testament ks. Szymona Pellowskiego, z dnia 31 I 1781 r., wystawiony w Świerczynie, własnoręcznie podpisany przez testatora, że przeznaczył on na odbudowę świątyni w Świerczynie, przy której długo pracował, 2000 złotych polskich. Pieniądże te wpłaci w ciągu roku do rąk dziekana, albo do Konsystorza. Gdyby pierwiej zmarł, ma to uczynić wykonawca jego ostatniej woli, k. 181⁹⁴.

Protokół wizytacyjny spisany w Świerczynie, z dnia 29 I 1781 r., podpisany przez wizytatora i uwierzytelniony pieczęcią, k. 183.

Wykaz tabelaryczny parafii Świerczyn. Wsie parafialne: Świerczyn, Paniewo, Paniewek, Bodzanowo, Świerczynek, Iłowo, Galonki, Zochel. Wiernych ogółem 452 osoby, a do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane, 333 osoby. Nie było Żydów ani akatolików, k. 184a.

Dekret reformacyjny wystawiony w Świerczynie, z dnia 30 I 1781 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora Lipskiego, k. 185-185v.

Chałno

Wieś. Kościół murowany, pw. św. Marii Magdaleny, starożytny, z kamienia. Prawo patronatu należy do miejscowego dziedzica, Józefa Rudnickiego, k. 187-187v.

Nie było osobnych relikwii, przywilejów odpustowych, osobnych prebend, bractwa, szkoły i przytułku, k. 187v-188.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 188-188v.

Proboszcz, nie ma od lat ośmiu [od ok. 1773 r.]. Parafią zarządzał dziekan izbicki, który wyręczał się tu, za wiedzą i zgodą Konsystorza Generalnego

⁹⁴ Testament ten spisany inną ręką i wszyty do księgi, zapewne przy jej oprawie.

Włocławskiego, zakonnikiem, paulinem z Brdowa, Justynem Czachurskim. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Parafianie nie sprawiali większych kłopotów, k. 188v-189.

Uposażenie parafii, k. 189-190.

Opis świątyni, jej wyposażenie w paramenty liturgiczne, ołtarz i obrazy, k. 190-191.

Inwentarz gospodarski i zabudowania parafialne., k. 191-191v.

Kaplica publiczna św. Hieronima w lesie należącym do dworu Czamanin, zbudowana z drewna w 1773 r., kosztem Karnkowskiego (zapewne miejscowego dziedzica) i jego żonę Juliannę z Ostromięckich. Poświęcona przez dziekana izbickiego Lewickiego. Opis wyglądu i urządzenia świątyni oraz skromne wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 191v-192v.

Protokół wizytacyjny spisany w Chalnie, dnia 30 I 1781 r., podpisany i pieczęcią uwierzytelniony przez wizytatora Lipskiego, k. 192v.

Wykaz tabelaryczny parafii Chalno. Wsie parafialne: Chalno, Koziaty, Kamieniec, Czamanin, Budy Czamańskie, Opiekunka (pewnie dzisiejsze Opielanki), Głuszynek, Wólka, czyli Olszak, Wola Jurkowa i Młyny Chalińskie. Wiernych ogółem 555 osób, do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 400 osób. Żydów w Czamaninie było 8 osób, akatolików, także w Czamaninie 13 osób, k. 194a.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Chalnie, dnia 3 II 1781 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 195-195v.

Orle

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Doroty D. i M. Świątynia fundowana przez bpa włocławskiego, Antoniego Kazimierza Ostrowskiego (1762-1777) w 1775 r., nie konsekrowana. Prawo patronatu należało do bpa włocławskiego, k. 197-197v.

Nie było osobnych relikwii, przywilejów odpustowych, prebend, bractwa, szkoły, ani przytułku, k. 197v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 197v-198v.

Proboszcz, Mateusz Roszewski, od 1766 r., zawsze w Orlu rezydujący i osobiście odprawiający nabożeństwa oraz sprawujący duszpasterstwo. Z ksiąg parafialnych prowadził tylko metryki. Innych kapłanów, ani zakonników nie było. Był jeden wypadek zgorszenia wśród parafian, k. 198v-199v.

Uposażenie parafii, k. 199v-200.

Opis stany świątyni, jej wyposażenia, ołtarzy i obrazów, k. 200-201.

Inwentarz gospodarski i zabudowania parafialne, k. 201-201v.

Protokół wizytacyjny spisany w Orlu, dnia 2 II 1781 r., podpisany i w pieczęć zaopatrzony, k. 201v.

Wykaz tabelaryczny parafii Orle. Wsie parafialne: Orle, Bycz, Gałczyce, osada młyńska Żelaska, Potołówek, Wymysłowo, osada opuszczona Borek,

Sykuła, Sadziska, osada opuszczona Żukuny. Wiernych ogółem było 143 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 116 osób. Żydów nie było. Akatolików we wsi Bycz było 40 osób, k. 202a.

Dekret reformacyjny spisany w Orlu, dnia 6 II 1781 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 203-203v.

Mąkoszyn

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Jakuba A. Obecna świątynia fundowana ok. 1619 r. przez Adama Mąkowskiego, opata jędrzejowskiego. Prawo patronatu należało do dziedzica wsi, Wojciecha Bielickiego, k. 205-205v.

Nie było osobnych relikwii i przywilejów odpustowych, osobnych prebend i beneficjów, bractwa, kaplic, szkoły i szpitala, k. 205v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 205v-206v.

Proboszcza od wielu lat nie ma. Parafią zarządza proboszcz z Orla, Mateusz Raszewski, który na przemian, raz w Orlu, raz w Mąkoszynie odprawiał nabożeństwa. Prowadzono jedynie księgę metryk. Nie było innych kapłanów, czy zakonników. Parafianie kłopotów większych nie sprawiali, k. 206v-207.

Uposażenie parafii. Zostało zawłaszczone przez poprzednich kolatorów. w 1777 r., w obecności komisarzy wyznaczonych przez Konsystorz Generalny Włocławski, została zawarta ugoda z obecnym kolatorem co do uposażenia parafii, aby mógł być własny proboszcz. Ugodę podpisali: Wojciech Bielicki, proboszcz Florian Pajerski z Byczyny i Jakub Lewicki, dziekan i proboszcz z Izbicy, jako delegaci, k. 207-208v.

Opis świątyni, bardzo zniszczonej, jej wyposażenia w paramenty liturgiczne (bardzo skromne), ołtarzy o obrazów, k. 208 v-210.

Inwentarza gospodarskiego nie było, zabudowania parafialne, k. 210.

Protokół spisany w Mąkoszynie, dnia 3 II 1781 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 210-210v.

Wykaz tabelaryczny parafii Mąkoszyn. Wsie parafialne: Mąkoszyn, Goczki, Sierakowy z osada młyńską, Morzyce, Zamość, część wsi Janowice, druga część wsi Janowice, Mchówek. Wiernych ogółem 497 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 394 osoby. Nie było Żydów, ani akatolików, k. 212a.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Mąkoszynie, dnia 7 II 1781 r. z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 213-213v.

Lubotyń

Wieś Kościół murowany, pw. św. Wawrzyńca. Prezbiterium fundowane przed około 249 laty (ok. 1550 r.) przez proboszcza miejscowego Prandotę, nawa zaś przez bpa włocławskiego, Pawła Wołuckiego (1616-1622). O konsekracji, wspominał w zapisie dziekan izbicki, Maciej Wojciechowicz w 1710 r., chociaż nie było znaków na ścianach, k. 215

Nie było osobnych relikwii, przywilejów odpustowych, prebend, bractwa, szkoły i szpitala, k. 215v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 216-216v.

Proboszcz Wojciech Zaborowski, od 1774 r., w Lubotyniu rezydujący. Sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Innych kapłanów, ani zakonników nie było. Poziom moralny parafian był taki, jak w innych parafiach, k. 216v-217v.

Uposażenie parafii, k. 217v-218v.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarze i obrazy, k. 219-220.

Inwentarz gospodarski i zabudowania parafii, k. 220v-221.

Protokół spisany w Lubotyniu, dnia 5 II 1781 r., z podpisem i pieczęcią wizytatora Lipskiego, k. 221.

Wykaz tabelaryczny parafii Lubotyń. Wsie parafialne: Lubotyń, Bogusławice, Góraj, Mchowo, Zakrzewo, Ośno Dolne, Ośno Górne, Ośno Podleśne, Ryn, Brzeżyny (pewnie obecne Brzezie). Wiernych ogółem 760 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 529 osób. Żydów nie było, akatolików 6 we wsi Ryn, k. 222a.

Dekret reformacyjny, z dnia 8 II 1781 r., spisany w Lubotyniu, z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 223, 223v,

Sadlno

Wieś. Kościół częściowo murowany, częściowo z drewna, pw. św. Mikołaja M. Część murowana powstała przed 17 laty (1764) z fundacji Wojciecha Sokołowskiego. Część drewniana była stara. Znaki na ścianach wskazywały, że świątynia była pierwotnie konsekrowana. Prawo patronatu należało do dziedzica miejscowości, Wojciecha Sokołowskiego, k. 225-225v.

Nie było osobnych relikwii. Przywilej odpustowy z racji święta Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Mikołaja. Prebend osobnych, bractwa, szkoły i szpitala nie było. Kaplica prywatna w dobrach Józefa Sokołowskiego w Ziemięcinie, posiadająca indult na odprawianie mszy. Jako kapelana proszono zakonnika z Kłodawy z konwentu kanoników regularnych, k. 225v-226.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 226-227.

Proboszcz, Baltazar Marciszewski, od 1758 r. Rezydował na miejscu i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Innych kapłanów nie było. Organista Mikołaj Mazurowicz. Stan moralny parafian, jak w parafiach sąsiednich, k. 227-228.

Uposażenie parafii, k. 228-230.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarz i obrazy, k. 230-232.

Inwentarz gospodarski i zabudowania parafialne, k. 232-232v.

Protokół spisany w Sadlnie, dnia 7 II 1781 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora Lipskiego, k. 232v-233.

Wykaz tabelaryczny parafii Sadlno. Wsie parafialne: Sadlno, Słomkowo, Witkowice, Sosnowice, Tomisławice, Krypkowice (pewnie obecne Kryszkowice), Janowice, Ziemięcín, Boguszyce, Wierzbinek, Chlebowo, Zakrzewek, Sino-gać z Budami, Łysek, osada młyńska Dziadach, osada młyńska Pogorzały. Wier-nych ogółem było 770 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 579 osób. Żydów nie było. Akatolików 110 we wsi Sinogać, k. 234a.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Sadlnie, dnia 10 II 1781 r., z pieczęcią i podpisem Lipskiego, wizytatora, k. 235-235v.

Indeks protokółów wizytacyjnych znajdujących się w tej księdze, k. 236.

41

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 41(89)**

[2. Tytuł oryginalny] *Visitatio generalis ecclesiarum decanatum Służewien-sis et Nieschoviensis, ex mandato Illustrissimi. excellentissimi et reverendissimi Domini Domini Josephi Rybiński, episcopi Wladislaviensi et Pomeraniae, per perillustrem Basilium Złocki, archidiaconum Pomeraniae in ecclesia Cathed-rali Wladislaviensis, visitatorem generalem deputatum, reassumpta anno 1779.*

[3. Daty krańcowe] **1779**

[4. Opis zewnętrzny] Łac., pol. 2° (36,0/22,0). Stan zachowania dobry. Pi-smo staranne i czytelne. Oprawa w półpłótno, dawna. Księga, po spisie parafii obydwóch dekanatów na karcie doklejonej, w dalszej części, ogólnej, zawiera-jącej cztery karty, została foliowana cyframi rzymskimi, a dopiero potem na-stępuje właściwa foliacja cyframi arabskimi od 1 do 238. Jest to czystopis wi-zytacji, sporządzony jedną ręką, ale pisarza nie znamy. Brulion, z którego do-konano przepisanie tekstu, był na końcu każdego protokołu uwierzytelniony pieczęcią i podpisany przez wizytatora.

Wykazy tabelaryczne musiały być dołączone po sporządzeniu księgi i jej foliowaniu, ponieważ oznaczono je numerem karty, po której je umieszczono, z dodaniem literki „a”.

Karty puste: 2-3v, 7v, 23-0-21v, 30-31v, 41-42v, 53-54v, 64-65v, 75-76v, 84-85v, 94-96v, 112-113v, 126, 126v, 177-178v, 206-207v, 228-229v.

[5. Uwagi] Jest to wizytacja generalna, na polecenie bpa ordynariusza die-cezji kujawsko-pomorskiej.

Uwagi poczynione do poprzedniej księgi, w znacznym stopniu odnoszą się i do księgi omawianej obecnie. Dostyc dokładne dane zapisywano o probo-szczach, zwłaszcza skąd pochodzili, gdzie się kształcili, od kogo przyjmowali święcenia.

Przy sporządzaniu repertorium, nie wchodziło w badanie, dlaczego w jednej parafii był proboszcz, w innej rektor, czy też kurator. Ponieważ pełnili oni obowiązki proboszcza, dlatego w niniejszym repertorium nazywa się ich po prostu proboszczami.

Niedogodność sprawia brak podawania daty odbywanych wizytacji. A odbywały się one przy udziale wiernych całej parafii i wobec dziekana miejscowego. Ponadto trudne do zrozumienia są rozbieżności pomiędzy liczbami wiernych i innych wyznań na terenie parafii, podanymi w samym protokole wizytacyjnym, a tymi z wykazów tabelarycznych, Wykazy te pisane były inną ręką. Pomiędzy danymi o ilości parafian i innych osób zamieszkałych na terenie parafii, nie ma zgodności pomiędzy tym co napisano w protokole, a w wykazie tabelarycznym. Zdaje się, że wykazy pochodzą z czasu nieco późniejszego, dlatego z reguły liczby są tu większe. Na jakiej podstawie zestawił je pisarz przygotowujący tabele? Nie podano daty, której dotyczą. Wydaje się, że informacje w samym protokole, chociaż nie tak dokładne, powinny być bardziej wiarogodne, naturalnie gdy chodzi o stan z czasu wizytacji.

Podawano przywileje odpustowe, chociaż często upłynął już czas, na jaki je dano. Jest to jednak jakieś świadectwo ówczesnego życia religijnego.

Osobowość i zainteresowania wizytatora często powodowały zwracanie szczególnej uwagi na jakiś aspekt. W tym przypadku zdaje się zwrócenie uwagi na dokumenty dotyczące spraw majątkowych parafii.

Przydatne i to nie tylko dla badania dziejów Kościoła na tym terenie, są dokładne dane o właścicielach poszczególnych wsi. Nie podawano tego w repertorium z uwagi na ilość miejsca potrzebnego na te zapisy.

W protokołach tej wizytacji pewne zagadnienia powtarzają się. Nieraz dwukrotnie omawiano uposażenie parafii, czy opis świątyni, najpierw bardzo krótko, a potem obszerniej, z wyliczeniem dokumentów, czy dokładnym inwentarzem.

Wizytator zapowiadał przy protokole wizytacyjnym każdej parafii, że dekret reformacyjny będzie wydany po zakończeniu wizytacji wszystkich parafii.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

Indeks parafii, których protokoły wizytacji znajdują się w tej księdze. Jedenaście parafii w dekanacie służewskim i pięć w dekanacie nieszawskim. Karta doklejona przy oprawie księgi.

[Dekanat służewski]

Wykaz tabelaryczny dotyczący całego dekanatu służewskiego, zawierający parafie, wsie do nich należące, ich właścicieli oraz przynależność administracyjną, państwową, k. Iv.

Tytuł oryginalny, jak podano wyżej, k. II.

Wykaz tabelaryczny zawierający parafie, kościoły filialne i te, przy których nie prowadzono duszpasterstwa, klasztory, kaplice prywatne, położenie parafii, odległość kościoła parafialnego od siedziby dziekana, imiona i nazwiska proboszczów, liczbę zakonników, liczbę wiernych poszczególnych parafii i tych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, akatolików i Żydów⁹⁵, k. IIv-IV.

Uwagi ogólne o dekanacie służewskim. Dziekanem był Michał Majewski. Dekret reformacyjny dla dziekana służewskiego, k. 1-1v⁹⁶.

Dekret bpa Józefa Rybińskiego, wystawiony w Wolborzu, dnia 15 VII 1779 r., zapowiadający tę wizytację i ustanawiający archidiacona Bazylego Złockiego⁹⁷ wizytatorem generalnym, k. 4-5.

Pismo archidiacona Złockiego, datowane we Włocławku, 1 IX 1779 r., zawiadamiające, że bp ordynariusz sam chciałby przeprowadzić wizytację, ale, z powodu innych koniecznych zajęć, uczynić tego nie może, dlatego jemu zlecił tę funkcję. Dalej wizytator przedstawił proboszczom swoje dezyderaty, k. 5v-7.

Służewo

Wykaz tabelaryczny parafii Służewo. Miejscowości parafialne: Miasto (opidum) Służewo, Broniszewo, Stara Wieś, Wólka, Goszczewo, Przybranowo, Białe Błota, Ukleja, Rumunki. Wiernych ogółem było 666 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 570 osób. Żydów, głównie w Służewie, było 207 osób, zaś akatolików 20 osób, k. 7a.

Kościół w Służewie, pw. św. Jana Chrzciciela. Prawo patronatu na zmianę sprawowali: dziedzic dóbr Służewo i dziedzic dóbr Przybranowo. W tym czasie właścicielem Służewa był Antoni z Lubieńca Niemojewski, kanonik kolegiaty poznańskiej, zaś dziedziczką Przybranowa Ludwika z Bieganowskich Wessłowa. Świątynia została wzniesiona przez Jana Służewskiego, wojewodę brzesko-kujawskiego i jego żonę, wdowę Małgorzatę ze Stembergów Kostkównę. Roku budowy nie podały dokumenty znajdujące się w parafii. Konsekwowała ją w 1581 r. bp Stanisław Karnkowski (1567-1581). Podano tu, że katolików było ponad 800 osób, zdalnych do sakramentów wielkanocnych ponad 700, luteran około 150, Żydów ponad 100 osób⁹⁸, k. 7-9.

Relikwie Krzyża Świętego z dokumentem autentyczności. Przywileje odpustowe związane z bractwem św. Anny. Było uposażenie dla czterech mansjonarzy z zapisu dziedziców Służewa i Przybranowa z 1477 r. Bractwo św.

⁹⁵ Wykaz ten jest ważny, ponieważ może zastąpić zaginiony wykaz tabelaryczny poszczególnych parafii.

⁹⁶ Tekst tego wstępu pisany inną ręką, może samego wizytatora, archidiacona Złockiego.

⁹⁷ Biogram tego prałata zob. Chodyński, *Katalog*, s. 1085-1087.

⁹⁸ Liczby te niezbyt się zgadzają z wykazem tabelarycznym.

Anny powstałe za wiedzą Stolicy Apostolskiej i miejscowej władzy kościelnej. Wypełniał swoje obowiązki wypływające ze statutów. Kaplic prywatnych nie było. Innowiercy swoje nabożeństwa odprawili po domach. Żydzi czekali na swoją bożnicę. Jeden z mansjonarzy miał uposażenie na to, aby uczył dzieci w szkole parafialnej. Teraz nie było ani mansjonarza, ani uposażenia. Proboszcz utrzymywał nauczyciela świeckiego. Istniał przytułek, k. 9-10.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 10-11.

Proboszcz, Stanisław Czochrański, kanonik kruszewicki, od 1756 r. Rezydował w Służewie i wraz z wikariuszem sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne, prowadził. Nie spełniono dawnego polecenia, aby przywrócić chociażby trzech mansjonarzy. Wikariuszem był Szymon Kawałkowski. Ponadto w parafii był nauczyciel, organista i dwóch dziadów kościelnych. Nie było zakonników. Parafianie nie stwarzali większych problemów natury moralnej, k. 11-13.

Uposażenie parafii, k. 13v-14.

Opis świątyni parafialnej i jego ołtarzy. Dokładny wykaz paramentów liturgicznych, w tym około 30 woluminów ksiąg, nie tylko liturgicznych, k. 14-16.

Wykaz wszelkiego uposażenia parafii, mansjonarii, przytułku, l. 16v-19.

Zabudowania parafialne, inwentarz gospodarski i wykazy dochodów i rozchodów, k. 19-19v.

Co poprawiono po ostatniej wizytacji, k. 19v.

Nie podano daty wizytacji. Oryginał był opatrzony pieczęcią i własnym podpisem wizytatora, k. 19v.

Bą d k o w o

Wieś, Kościół pw. św. Mateusza. Prawo patronatu należało do właścicieli Bądkowa i wsi Słupy, należących do kapituły włocławskiej. Świątynia stara i murowana. Wykaz wsi parafialnych i ich właścicieli. Wiernych ogółem 800, komunikujących 560. Akatolików nie było, Żyd jeden, k. 22-22v.

Nie było relikwii. Przywilej odpustowy na święto św. Mateusza i św. Anny. Dawniej była prebenda św. Doroty. Historia tej prebendy, której dochody miały iść z Wysocina. Teraz wieś ta należy do Umińskich. Bractwo św. Anny. Kaplic publicznych i prywatnych oraz szkoły nie było. Przytułek bardzo zniszczony, a w nim kilku podopiecznych, k. 22v-23.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 23v-24v.

Proboszcz, Józef z Roznierzyc Śmiełowych Roźniecki, kanonik honorowy, kruszewicki, dziekan służewski od 1759 r. Rezydował w Bądkowie i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi metrykalne i inne prowadził. Nie było innych kapłanów, czy zakonników. Spośród parafian zdarzali się tacy, którzy nie zawsze pamiętali o zachowaniu przykazań, k. 24v-26.

Wykaz tabelaryczny parafii Bądkowo. Wsie parafialne: Bądkowo, Słupy, Wysocin Duży, Wysocin Mały Kałęczyn, Bachorka, Toporzyszczewo, Kalino-

wiec. Ogółem wiernych 837, w tym zobowiązane do sakramentów wielkanocnych, 653 osoby. Nie było akatolików, ani Żydów, k. 24a.

Uposażenie parafii, k. 26-26v.

Opis świątyni i jej ołtarza. Wykaz paramentów liturgicznych, k. 26v-28.

Uposażenie parafii dokumenty, k. 28-28v.

Zabudowania parafii, inwentarz gospodarski i wykaz dochodów i rozchodów, k. 28v-29v.

Co poprawiono po ostatniej wizytacji, k. 29v.

Oryginał protokołu, bez podania miejsca i daty, z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 29v.

Grabie

Wieś. Kościół murowany, pw. św. Wacława. Prawo patronatu należało do właścicieli dóbr Grabie. Był nim aktualnie Stanisław z Lubrańca Dąbski, starosta kowalski. Kto i kiedy fundował tę świątynię nie wiadomo. Była konsekrowana. Wykaz wsi i ich właścicieli. Wiernych około 600 osób i tyleż samo zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych. Akatolików 30, Żydów 3, k. 32-32v.

Nie było relikwii, przywilej odpustowy w święta Nawiedzenia NMP i św. Jana Nepomucena. Nie było osobnych prebend. Jednakże był zapis na odprawianie niektórych nabożeństw za dobrodziejów (pewnie czynił to proboszcz). Nie było bractwa, ani kaplic publicznych. Kaplica prywatna w dobrach Ośniczewo, stojącą w ogrodzie, ale przedawnił się już indult na msze tam sprawowane. Luteranie mieli swój dom modlitwy we wsi Wilkostowo, ale przyjmowali chrzest i zawierali małżeństwa w parafii katolickiej. W szkole parafialnej powinien uczyć organista. Szpital był, k. 32-33.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 33-34.

Proboszcz, Piotr Markowski, od 1766 r. Nie miał innego beneficjum i w parafii zawsze przebywał. Sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Na terenie parafii przebywał u kolatora niejaki Dominik Widziński, kapłan z diecezji poznańskiej, ale nie okazał dokumentu, czy miał aprobatę do sprawowania obowiązków kapłańskich i proboszczowi w niczym nie pomagał. Był organista. Zakonników nie było. Parafianie nie stwarzali większych problemów natury moralnej, k. 34-35v.

Wykaz tabelaryczny parafii Grabie. Wsie parafialne: Grabie, Nowograbie, Kawęczyn, Maciejewo, Karczmy: Kuchnia, Pieczonka, Wódki, Brzeczka, Wilkostowo, Ośniczewo, Opoki, Opoczki. Wiernych ogółem 831 osób, do sakramentów wielkanocnych 703 osoby, akatolików 55, Żydów 8 osób, k. 34a.

Uposażenie parafii, k. 35v-36y.

Opis stanu świątyni, ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne i wykaz ksiąg liturgicznych i parafialnych oraz trzy księgi teologiczno-kaznodziejskie, k. 36-37v.

Dokumenty dotyczące wyposażenia parafii, k. 37v-40.

Zabudowania parafialne, w tym także szpital, w którym mieszkał organista i ubodzy oraz inwentarz gospodarski, k. 40-41.

Co poprawiono po ostatniej wizytacji, k. 40v.

Protokół w oryginale wystawiony był 17 IX 1779 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 40.

Koneck

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Prokopa M. Prawo patronatu należało do dziedzica dóbr Koneck, którym w tym czasie był Stanisław z Lubrańca Dąbbski, starosta kowalski. Po spaleniu się poprzedniej, obecna świątynia, drewniana, zbudowana przez Helenę z Walewskich primo voto Grabską, secundo voto Zakrzewską, ówczesną kolatorkę, w 1728 r. Ogółem wiernych było 769 osób, do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 564 osoby. Akatolików 147, Żydów zaś 39, k. 43-43v.

Nie było żadnych relikwii ani przywilejów odpustowych. Nie było osobnych prebend, ani beneficjów. Jednak w kaplicy przy świątyni powinno być odmawiane oficjum o Matce Bożej i msza, na podstawie pewnego zapisu. Teraz jednak, z powodu uszczuplenia dochodu, jest tylko msza. Nie było żadnego bractwa. Dawniej było bractwo Aniołów Stróżów, które nie zostało zniesione, ale ustała jego działalność, chociaż jest dawna jego własność. Na mocy dawnego zwyczaju brackiego, dwóch wtrykusów zbiera ofiary na światło. Nie było Kaplic publicznych, ani prywatnych, szkoły i przytułku, k. 43v-44.

Wykaz tabelaryczny parafii Koneck. Wsie parafialne: Koneck z osadą Holendry, Chromowola, Święte, Parochowo, Kamienica, Gęsin. Wiernych ogółem 824 osoby, do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 647 osób. Innowierców 126 osób, Żydów 56 osób, k. 43a.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 44-45.

Proboszcz, Kacper Melchior Sułkowski, będący także proboszczem w Iłowie i Piotrkówku, w diecezji poznańskiej, tam zawsze przebywający. Proboszcz w Konecku był od 1777 r. Nieobecność proboszcza była przyczyną mizernego stanu moralnego i materialnego parafii. Poprzednio proboszczem był tu, już nieżyjący, Antoni Ossowski, który w testamencie zapisał pewną sumę na remont kościoła w Konecku. Wikariuszem, który odprawiał nabożeństwa i sprawował duszpasterstwo był Stanisław Cichocki. Porządek nabożeństw. Księgi parafialne metryk prowadzono. Był organista oraz wtrykusi: Szymon Zieliński i Jerzy Nadulski z Konecka. Nie było zakonników. Poziom moralny parafian, taki jak w innych parafiach, k. 45-47.

Uposażenie parafii. Wspomniano tu, że zapisane, przez poprzedniego proboszcza z Konecka Antoniego Ossowskiego, pieniądze na remont świątyni, zabrał obecny proboszcz, ale nic jeszcze nie zrobił, k. 47.

Opis świątyni, ołtarze i wyposażenie w paramenty liturgiczne, w tym wykaz ksiązek, nie tylko liturgicznych, w ilości około 20 woluminów, k. 47-50.

Uposażenie parafii i dokumenty, k. 50-51v.

Zabudowania parafialne i budynki w folwarku Parochowo, należącego do parafii, inwentarz gospodarczy oraz wykaz dochodów i wydatków, k. 51v-52v.

Co poprawiono od poprzedniej wizytacji, k. 52v.

Oryginał protokołu był z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 52v.

Sędzin

Wieś. Kościół drewniany, nie konsekrowany, pw. św. Mateusza, A. i E. Obecna świątynia przed ok. 24 laty (1755 r.) została zbudowana przez kapitułę plocką, ówczesną właścicielkę dóbr Sędzin. Parafian ogółem było 406 osób, spowiadających się 336. Nie było Żydów i akatolików, k. 55-55v.

Nie było osobnych relikwii, przywilejów odpustowych, ani osobnych prebend, czy beneficjów. Bractwo różańcowe i bractwo Imienia Jezus. Nie posiadały one specjalnych uposażeń, jedynie na śpiewanie różańca był procent od 2000 florenów zapisanych na dobrach Zakrzewo. Nie było kaplic publicznych, czy prywatnych, szkoły i przytułku, k. 55v-56.

Wykaz tabelaryczny parafii Sędzin. Wsie parafialne: Sędzin, Kuskowo i Wola Bachorna. Ogółem wiernych 416, do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 345. Nie było Żydów i akatolików, k. 55a.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 56-56v.

Proboszcz, Józef Żorawski, kanonik plocki, od 1776 r. Częściej w Płocku, aniżeli w parafii przebywał, gdzie miał wikariusza. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Wikariusz, Antoni Morawski, od 1771 r. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Parafianie nie sprawiali większych kłopotów, k. 56v-58v.

Uposażenie beneficjum, k. 58v-59.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 59-61.

Uposażenie parafii i dokumenty, k. 61-62.

Zabudowania parafii, inwentarz gospodarski oraz wykaz dochodów i rozchodów, k. 62-63v.

Co poprawiono od ostatniej wizytacji. Zrobiono uwagę, że w 1776 r. pochodzący z tej parafii proboszcz z Iwanowic, Michał Sapoliński, swoim sump-tem odnowił i wyzłocił dwa ołtarze, k. 63v.

Protokół w oryginale z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 63v.

Siniarzewo

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Jakuba Większego A. Prawo patronatu należało do Ignacego Mirosławskiego, kanonika włocławskiego⁹⁹ i jego brata

⁹⁹ Biogram tego kanonika, a potem kantora włocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 631-631.

Ksawerego, miejscowych dziedziców. Świątynia obecna fundowana, przez Jana Umińskiego, ówczesnego dziedzica Siniarzewa w 1642 r., konsekrowana przez [Stanisława] z Lubrańca Dąbskiego, nominata bpa chełmskiego, wówczas administratora diec. wrocławskiej. Wiernych ogółem 420 osób, do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 350 osób, zaś akatolików było 50 osób, w 1672 r., k. 66-66v.

Krótki opis świątyni, po łacinie, zapowiadając, że potem będzie obszerny opis, k. 66v.

Wykaz tabelaryczny parafii Siniarzewo. Wsie parafialne: Siniarzewo, Gosławice z opuszczoną wsią Załuskowo, Ujma Wielka, Świnki z osadą Holendrów, Krajewice. Nie podano tu specyfikacji mieszkańców, k. 66a.

Osobnych relikwii nie było. Odpust zupełny, bez ograniczenia czasowego, był związany z bractwem Pocieszenia Matki Bożej, ze świętami św. Jakuba, św. Rocha i św. Katarzyny był na czas 10 lat. Nie było osobnych prebend, beneficjum i kaplic. Bractwo Matki Bożej. Innowiercy we wsi Świnki mieli swój dom modlitwy i cmentarz. Szkoły nie było, zaś przytułek, drewniany, istniał, ale nie było ubogich, k. 67-67v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 67v-68v.

Proboszcz, Michał Majewski, dziekan służewski, od 1774 r. Nie posiadał innego beneficjum i sam sprawował nabożeństwa i obowiązki duszpasterskie. Księgi parafialne prowadzono. Był organista. Obyczaje parafian nie odbiegały od normy, k. 68v-70v.

Uposażenie parafii, k. 70v.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia, k. 71-72v.

Uposażenie parafii i dokumenty, k. 72v-73v.

Inwentarz gospodarski, zabudowania parafialne, dochody i wydatki, k. 73v-74v.

Co poprawiono od ostatniej wizytacji, k. 74v.

Oryginał protokołu był z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 74v

Straszewo

Wykaz tabelaryczny parafii Straszewo. Wsie parafialne: Straszewo, Poczalkowo, Przybranówek, Seroczki. Wiernych ogółem 630, do sakramentów wielkanocnych 506, akatolików 9, Żydów 12 osób, k. 76a.

Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Marcina. Prawo patronatu należało do kapituły wrocławskiej, właściciela Straszewa. Świątynia budowana przez Tomasz Niemierza, archidiacona wrocławskiego. Była bardzo zniszczona, dlatego w roku przyszłym (1780), kapituła wrocławska zamierzała wystawić nową i już zebrano drewno i zgodzono majstra. Obecna świątynia była konsekrowana. Na terenie parafii były dwie karczmy: Wygoda i Zamara. Wiernych 649, a zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych 520. Akatolików 11, Żydów 7 osób, k. 77-77v.

Nie było relikwii. Odpust tylko na określony czas. Nie było prebend, osobnych beneficjów, kaplic publicznych. Kaplica prywatna we dworze Poczałkowie i we dworze Seroczki. Innowiercy nie mieli swojego zboru. Szkoły i przytułku nie było, k. 77v-78.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 78-78v.

Proboszcz, Baltazar Żelski, od 1765 r. Rezydował w Straszewie i nie posiadał innego beneficjum. Sam odprawiał nabożeństwa i prowadził duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Nie było zakonników. Obyczaje parafian nie odbiegały od normy, k. 79-80.

Uposażenie parafii, k. 80-80v.

Nie opisano dokładnie świątyni, ponieważ za rok miała być nowa, przestano na wyliczeniu ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne. Wykaz około 20 wol. ksiąg teologicznych i kaznodziejskich, k. 80v-82..

Uposażenie parafii i dokumenty, k. 82-82v.

Zabudowania parafialne, inwentarz gospodarski oraz wykaz dochodów i wydatków parafialnych, k. 83.

Co poprawiono od ostatniej wizytacji, k. 83v.

Oryginał protokołu z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 83v.

Ostrowąs

Wieś. Kościół drewniany, pw. Narodzenia Matki Bożej. Prawo patronatu należało do zakonnic norbertanek z Płocka. Świątynia była fundowana przez prepozyta norbertanek z Płocka, Wojciecha Słupskiego, w 1672 r., konsekrowana przez bpa włocławskiego, Mikołaja Gniewosza (1642-1654). Ogółem wiernych 338 osób, a do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 311 osób. Innowierców i Żydów nie było, k. 86-86v.

Relikwii nie było. Odpust związany ze świętem Narodzenia NMP. Prebend, beneficjów, kaplic, bractwa, szkoły i przytułku nie było, k. 86v-87.

Wykaz tabelaryczny parafii Ostrowąs. Wsie parafialne: Ostrowąs, Słomkowo, Brzeźno, Brudnowo, Ossówki, Zamyślin, Kruszynek Większy, Kruszynek Mały. Wiernych ogółem 470 osób. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 341 osób. Akatolików 16, a Żydów 12 osób.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 87-87v.

Proboszcz, Maciej Górniewicz. Nie podano od którego roku był w parafii. Nie posiadał innego beneficjum i rezydował zawsze w Ostrowąsie, samemu sprawując nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne były spisywane. Nie było innych kapłanów. Poziom moralny parafian był podobny, jak w innych parafiach, k. 87v-89.

Uposażenie parafii, k. 89-89v.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne. Około 20 woluminów ksiąg kaznodziejskich i teologicznych, k. 89v-91v.

Uposażenie parafii i dokumenty, k. 91v-92v.

Zabudowania parafii, inwentarz gospodarski, dochody i rozchody, k. 92v-93v.

Co poprawiono od ostatniej wizytacji, k. 93v.

Oryginał protokołu z podpisem i pieczęcią wizytatora.

Kobielice

Wieś. Kościół drewniany pw. Wszystkich Świętych. Prawo patronatu należało do dziedziców Michałowa i Kobielic, aktualnie do Jana Niemojewskiego. Świątynia fundowana około 1647 r. przez Andrzeja Ruszkowskiego, kasztelana inowrocławskiego, ówczesnego dziedzica Kobielic. Konsekwrowana przez bpa sufragana wrocławskiego, Piotra Mieszkowskiego¹⁰⁰ w 1658 r. Wiernych ogółem 292 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 228 osób. Akatolików nie było, zaś Żydów 3 osoby, k. 96-96v.

Nie było relikwii. Odpust z racji święta Wszystkich Świętych. Nie było prebend, beneficjów, kaplic, szkoły ani szpitala, k. 96v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 96v-97v.

Wykaz tabelaryczny parafii Kobielice. Wsie parafialne: Kobielice, Michałowo i Konary. Ogółem wiernych osób 287, a do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 234 osoby. Nie było akatolików i Żydów, k. 96a.

Proboszcz, Ambroży Dziczekiewicz. Nie podano roku, w którym przyszedł do parafii. Nie posiadał innego beneficjum; tu rezydował, sprawując nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Nie było zakonników, ani innych kapłanów. Parafianie nie sprawiali większych problemów natury moralnej, k. 97v-99.

Uposażenie parafii, k. 99-99v.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 99v-100v.

Uposażenie parafii i dokumenty, k. 100v-101.

Zabudowania parafialne, inwentarz gospodarski i zestawienie wydatków, k. 101v-102.

Co poprawiono od ostatniej wizytacji, 102-102v.

Oryginał protokołu był z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 102v.

Łowiczek

Wieś. Kościół częściowo drewniany, częściowo murowany, pw. Świętego Krzyża i św. Idziego. Prawo patronatu należy jednocześnie do dziedzica dóbr Łowiczek, Kanigowskiego i do sukcesorów dóbr Słubickich, dawnych właścicieli Łowiczka, którzy to prawo zastrzegli sobie w akcie sprzedaży, a to z racji, że Słubiccy świątynię w Łowiczku wystawili i ją jeszcze dodatkowo uposażyli. W parafii było ogółem wiernych 289, do sakramentów wielkanocnych zdolnych 260, akatolików 4 i Żydów 8 osób, k. 103-104.

¹⁰⁰ Biogram tego bpa sufragana zob. Chodyński, *Sufragani*, 64-66.

Wykaz tabelaryczny parafii Łowiczek. Wsie parafialne: Łowiczek, Łowkowie. Wiernych ogółem 274, do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 214 osób. Nie było innowierców i Żydów, k. 103a.

Były relikwie Krzyża Świętego z dokumentem autentyczności. Przywilej odpustowy związany z arcybractwem różańca świętego na święta: Obrzezania Pańskiego, świąt Matki Bożej i poszczególnych niedziel. Nie było osobnych beneficjów, prebend i kaplic. Bractwo zaprowadzono w 1774 r., za wiedzą Stolicy Apostolskiej. Nie było szkoły i szpitala, k. 104-104v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 104-105v.

Proboszcz, Andrzej Skomerski od 1764 r. Nie posiadał innego beneficjum i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Stan moralny parafian, podobnie jak w parafiach sąsiednich, k. 105v-107.

Uposażenie parafii, k. 107.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne, w tym około 20 woluminów ksiąg kaznodziejskich. k. 107-110.

Uposażenie parafii i dokumenty, k. 110-111.

Zabudowania parafialne, inwentarz gospodarski oraz dochody i rozchody, k. 111-111v.

Co poprawiono od ostatniej wizytacji, k. 111v.

Oryginał protokołu z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 111v.

Podgórz¹⁰¹

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół drewniany pw św. Anny. Prawo patronatu należało do króla polskiego. Kiedy poprzedni kościół parafialny św. Mikołaja, położony na zamku dybowskim, był niszczonej przez Wisłę, a parafianom z Podgórza sprawiało trudność udawanie się tam, mieszczanie Podgórza ze swoich ofiar, przy pomocy proboszcza Marcina Rudnickiego i jego następcy Piotra Zabłockiego, wybudowali około 1713 r. świątynię św. Anny, konsekrowaną w 1714 r. przez bpa sufragana wrocławskiego, Wojciecha Bardzińskiego¹⁰². Z powodu wylewów Wisły trudny dostęp do kościoła parafialnego mieli mieszkańcy Kępy, Majdan i osady młyńskiej Jasień, ale nie było sposobu tej niedogodności zaradzić. Do parafii należało miasto Podgórz, zamek Dybowo z przynależnościami oraz wsie: Majdany, Kępa, Stawki, Mała Nieszawka, Wielka Nieszawka, Czerniewice, Rudak, osady młyńskie: Kąkol, Filip, Chrzast, Jasień, Dulew, Wilant, Kluczyk, Zieleniec. Ogółem wiernych w parafii 453, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 400 osób. Luteran i anabaptystów (mennonitów) 524 osób. Żydów nie było, k. 114-114v.

¹⁰¹ W księdze napisano „Podgurze”.

¹⁰² Biogram tego bpa sufragana zob. Chodyński, *Sufragani*, s. 67-69.

Wykaz tabelaryczny parafii Podgórz. Miejscowości parafialne: Miasto Podgórz, Nieszawka Wielka, Nieszawka Mała, Stawki, Rudak, Czerniewice, osada młyńska Chrzast, osada młyńska Zieleniec, osady młyńskie Filip, Kąkol, Kłuczyk. Ogółem wiernych było 830 osób. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 520 osób. Żydów nie było, a akatolików 751 osób¹⁰³, k. 114a.

Relikwii nie było, odpust z racji bractwa św. Anny na uroczystość tej patronki oraz na święta św. Barbary, świętych Kryspina i Kryspinianiego. Na samym brzegu Wisły stał kościół św. Mikołaja, murowany, konsekrowany, dawniej parafialny, k. 115.

Z tą świątynią była złączona kaplica św. Stanisława B. i M. Przy niej przytułek dla ubogich z Podgórza, położony w środku miasta. Kaplica i przytułek były już bardzo zniszczone. Kaplicę tę fundował dawny wikariusz parafii Podgórz, Tomasz Ramowski, z pobożnych zapisów. Na utrzymanie kaplicy i przytułku był zapis 100 florenów pruskich, lokowanych na dobrach niejakiej Łukaszonej, wdowy. Był także browar, z którego dochód miał iść na potrzeby owej kaplicy oraz dwa małe domki. Były także i inne zapisy. Te dochody jednak zatrzymywał starosta dybowski, Kiełpiński, uważając, że należą się jemu, jako opiekunowi nad kaplicą, k. 115-115v.

Bractwo św. Anny, jako swojego starszego, wybierało zawsze w święto patronki, jednego z mieszczan spośród piwowarów. Od 1730 r. istniało jeszcze bractwo św. Barbary, do którego należeli głównie ci, którzy trudnili się żegluga po Wiśle. Szewcy zaś w 1779 r. założyli bractwo świętych Kryspina i Kryspinianiego, k. 115v.

Luteranie i mennonicy mieli swoje domy modlitwy w prywatnych pomieszczeniach. Nie było szkoły parafialnej. Był przytułek, wyżej opisany, k. 115v-116.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 116-117.

Proboszczem był Marcin Gwoździkowski, od 1756 r. Do parafii Podgórz, aby powiększyć jej uposażenie, została w 1584 r. inkorporowana parafia w Orłowie. Proboszcz Podgórza rezydował w Orłowie, rzadko bywając w swojej właściwej parafii. Obowiązki duszpasterskie spełniali w jego zastępstwie franciszkanie reformaci. Dlatego w poprzednich wizytacjach były stawiane polecenia w tej kwestii. Był organista. Witrykusi spośród mieszczan: Antoni Studziński, Karol Szwaba, Józef Piasecki, Błażej Zieliński, k. 117-119.

Klasztor franciszkanów reformatów. Było w nim 10 kapłanów i pięciu braci. Utrzymywali się z jałmużny. Nie było żadnych zakonnic, k. 119-119v.

Poziom moralny parafian nie nastroczał większych trudności, k. 119v.

Uposażenie parafii, k. 119v-120.

¹⁰³ Na przykładzie tej parafii widać bardzo wyraźnie, że zachodzi różnica pomiędzy tym, co okręgu parafialnym i ilości mieszkańców podaje sam protokół, a co wykaz tabelaryczny.

Opis świątyni parafialnej, ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne, k. 120-121v.

Uposażenie parafii, uposażenie kościoła św. Mikołaja, uposażenie kaplicy św. Stanisława. Dokumenty dotyczące uposażenia. Dochody i rozchody, k. 121v-125v.

Zabudowania parafialne, k. 125v.

[Dekanat nieszawski]

Odpowiedzi na pytania dotyczące dekanatu nieszawskiego, podczas wizytacji generalnej w październiku 1779 r. Są tylko odpowiedzi na 35 pytań, ale nie ma samych pytań. Dotyczyły one ogólnych danych o położeniu dekanatu, dziekanie (Józef Sławiński, proboszcz w Lubaniu, od 1779 r.), parafiach do dekanatu należących, k. 127-127v.

Wykaz tabelaryczny dekanatu nieszawskiego zawierający wykaz parafii, klasztorów, kaplic i kościołów filialnych, położenia parafii, imion proboszczów, ocenę pracy proboszczów, k. 127a.

Nieszawa

Wykaz tabelaryczny parafii Nieszawa. Miejscowości parafialne: Miasto (oppidum) Nieszawa i wsie: Przypust, Wólne, folwark Plebanka, folwark Dymiec, Rybitwy i Młyniec, położone na drugim brzegu Wisły, Starkowice i Dziezrączka. Wiernych ogółem 854 osoby, zobowiązanych do sakramentów wielkonočných 649 osób, akatolików 92 osoby. Nie było Żydów, k. 127b.

Miasto królewskie. Kościół murowany pw. św. Jadwigi. Z przywileju monarszego, prawo patronatu należało do magistratu miasta Nieszawa (podano tu odpis dokumentu króla Stanisława Augusta z 4 IX 1766 r.). Wiadomości o początkach Nieszawy, niekiedy mało krytyczne. Parafią stała się Nieszawa za bpa Hieronima Rozrażewskiego, po przeniesieniu jej z Przypustu, gdy tamtejszą świątynię uczyniono filialną, k. 128-131.

Osobnych relikwii nie było. Odpusty z racji bractwa różańcowego i św. Barbary oraz na niektóre święta. Były osobne beneficja i prebendy. Tu wspomniano o kościele filialnym w Przypuście. Świątynia w Przypuście, jaka była podczas wizytacji, została odbudowana z drewna, z ofiar pobożnych, szczególnie zaś archidiacona włocławskiego i proboszcza nieszawskiego, Stefana Dunina,¹⁰⁴ k. 131-131v.

Obowiązki (i dochody) spoczywające na: proboszczu nieszawskim; kapelanie fundacji Krzywdów przy kaplicy św. Jana Chrzciciela w kościele parafialnym, kapelanie fundacji Panków, kaznodziei i wikariuszach, k. 131v-139v.

¹⁰⁴ Biogram tego archidiacona włocławskiego (Dunin na Skrzynnie Łabęcki) zob. Chodyński, *Katalog*, s. 227-229.

Bractwo różańcowe, które powinno mieć własnego kapelana, i bractwo św. Barbary. Podczas tej wizytacji jednak obowiązki kapelanów i wikariuszy pełniła jedna osoba, a mianowicie Andrzej Reier. Fundacje na rzecz bractw, k. 139v-140v.

W Nieszawie, poza świątynią parafialną była kaplica św. Wojciecha, murowana, ze szpitalem, fundowana przez Stanisława Bieniek. Kościół ten konsekrowany przez bpa sufragana włocławskiego, Franciszka Łąckiego¹⁰⁵. Luternie-Holendrzy w Rybitwach mieli swój dom modlitwy i szkołę oraz cmentarz. Nie było szkoły parafialnej, chociaż ta powinna być z racji specjalnej na ten cel fundacji. Szpital Krzywdów i szpital Bieńków, k. 140v-141v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 141v-143.

Proboszcz, Wojciech Mokronowski, od 1779 r. Stale nie rezydował w Nieszawie, bo posiadał jeszcze drugie beneficjum duszpasterskie, obok kilku innych nieduszpasterskich. Często jednak w Nieszawie przebywał, sprawując nabożeństwa, głosząc kazania, odwiedzając chorych. Andrzej Reier spełniał obowiązki kapelanów i wikariuszy, kaznodziei i promotora bractwa. Opis nabożeństw i sposoby prowadzenia duszpasterstwa. Proboszcz nieszawski zobowiązał franciszkanów konwentualnych z Nieszawy, aby uczyli dzieci katechizmu. Kapelanem fundacji Krzywdów był Wojciech Romanowicz, od 1743 r. Według fundacji Krzywdów powinno być pięciu muzyków, ale z braku funduszy nie było ich. Organista Stanisław Firkowski, kantor Michał Firkowski, zakrystian i dzwonnik Fabian Kołaczyński, kalikancista Jan Rodacki, k. 143-147v.

Klasztor franciszkanów konwentualnych, w którym było 9 kapłanów i 3 braci. Kapłani zakonni mieli jurysdykcję do spowiadania i głoszenia kazań. Nie było zakonnic, k. 147v-148.

Stan moralny parafian nie budził zastrzeżeń, k. 148.

Uposażenie parafii i dokumenty, k. 148-148v.

Opis świątyni parafialnej, ołtarzy, obrazów i wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne Katalog ponad dwustu ksiąg teologicznych i kaznodziejskich, ułożony wg formatu księgi, k. 148v-157v.

Uposażenie parafii, z osobnym wykazem uposażenia poszczególnych kapelanów, kaznodziei, wikariuszy, szpitala Krzywdów, Bieńków, służby kościelnej, k. 157v-164.

Zabudowania parafialne, inwentarz gospodarski, dochody proboszczowskie, dochody i wydatki proboszcza, kapelana Krzywdów, kapelana Panków i promotora bractwa różańcowego, k. 164-169v.

Opis wyglądu kościoła w Przypuście, jego ołtarzy, uposażenia i wyposażenia w paramenty liturgiczne. Wspomniano tu poprzedniego proboszcza nieszaw-

¹⁰⁵ Biogram tego bpa sufragana zob. C h o d y ń s k i, *Sufragani*, s. 46-49.

skiego, niewiadomego imienia Wolskiego, z racji pewnych powinności na rzecz tej świątyni, k. 169v-171v.

Opis kaplicy św. Wojciecha, B. i M., fundowanej niegdyś przez Stanisława Bieniek, mieszczanina nieszawskiego, przy której stał przytułek. Ołtarz tej kaplicy, paramenty liturgiczne, które przechowywano w kościele parafialnym. Uwagi o zabudowaniach przy fundacji Krzywdów i Panków, k. 171v-172v.

Wykaz dokumentów, jakie znajdowały się wówczas w parafii Nieszawa, w regestami, w liczbie 49, k. 172v-176v.

Oryginał protokołu był z podpisem im pieczęcią wizytatora, k. 176v.

Notatka dotycząca spadku po zmarłym proboszczu z Raciążka, [Walentym] Romańskim, k. nlb. po k. 176.

R a c i ą ż e k

Wykaz tabelaryczny parafii Raciążek. Miejscowości parafialne: Miasto (oppidum) Raciążek, wieś Podzamcze, Niestuszewo, Dąbrówka, Turzenko, Turzeno, osada młyńska Kuczek z innymi mieszkańcami, osada młyńska Kut, Otłoczynek, Siarzewo Holenderskie, Markuszewice, Sierzchowo, Ostrów miejski Holenderski, Słonawy Holenderskie. Wiernych ogółem 1237, z czego zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych 946 osób. Akatolików 16, Żydów nie było, k. 178a.

Miasto (oppidum) Raciążek będące własnością bpów włocławskich. Kościół murowany pw. Wszystkich Świętych i św. Hieronima. Prawo patronatu należało do bpa włocławskiego. Świątynia fundowana w 1594 r. przez bpa Hieronima Rozrażewskiego (1581-1600), potem ukończona przez bpa Wawrzyńca Gembickiego (1609-1615). Uposażenie powiększone przez bpa Andrzeja Lipskiego (1623-1631), który nadał w 1626 r. dochody z wójtostwa Brzeźno. Poprzedni proboszcz, Walenty Romański znacznie podniósł stan zabudowań parafialnych, także folwarku parafialnego. Ponadto założył nowy cmentarz, podwyższył wieżę świątyni o dwie kondygnacje i pokrył ją blachą miedzianą, a na niej umieścił krzyż żelazny, częściowo pozłacany i przeprowadził szereg innych prac przy świątyni. Świątynia konsekrowana przez bpa sufragana Baltazara Miaskowskiego w 1622 r. Wiernych było ogółem 1241 osób, do sakramentów wielkanocnych zobowiązane było 992 osoby. Akatolików i Żydów nie było, k. 179-180v.

Były relikwie św. Deodata i Bonifacego oraz św. Hieronima. Odpusty z racji bractwa różańcowego z okazji świąt Matki Bożej. Bractwo różańcowe. Nie było innych beneficjów, k. 180v-181.

Zobowiązania proboszcza. Proboszcz był zobowiązany utrzymywać dwóch wikariuszy. Obowiązek ten płynął ze specjalnego uposażenia, z którego wikariusze byli zobowiązani sprawować ściśle określone nabożeństwa, nadanego przez bpa Lipskiego oraz inne osoby (fundacja Marcina Kuszyńskiego, prepozyta raciążskiego, Niemojewskiego, mieszczan Raciążka, Władysława Wycze-

chowskiego, prepozyta raciańskiego¹⁰⁶ i kanonika włocławskiego, oraz bractwa literatów), k. 181-184.

Bractwo różańcowe, mające aprobatę papieską, swoje statuty, księgi oraz opiekujące się ołtarzem św. Józefa, k. 184v-185.

Nie było kaplic publicznych, czy prywatnych, kaplic akatolickich oraz szkoły. Był szpital, niegdyś fundowany przez mieszczan, posiadający własne uposażenie. Przebywało w nim 5 podopiecznych, k. 184v-185.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 185-186.

Proboszcz, Wojciech Skarszewski, kanonik włocławski, audytor Kurii (nawornej) Biskupa, przy którego boku zawsze przebywał.¹⁰⁷ Wikariuszem był Jan Schultz, zawsze rezydujący w Raciażku i sprawujący nabożeństwa i duszpasterstwo. Będąc samym, nie był w stanie wypełnić porządku nabożeństw, jaki w parafii został dawniej ustalony przez dawniejszego proboszcza, Walentego Romańskiego. Księgi parafialne prowadzono. Był organista Paweł Goślicki. Nie było innych kapłanów i zakonników. Parafianie nie nastęrczali większych trudności, k. 186-188v.

Uposażenie parafii, k. 188v-189.

Opis świątyni, ołtarzy i obrazów oraz wyposażenia w paramenty liturgiczne. Katalog książek, ułożony według formatu, zawierający około 60 woluminów, k. 189-194v.

Uposażenie parafii i dokumenty, k. 195-197v.

Zabudowania parafialne szpital. Wykaz ról znajdujących się pod Kruszynkiem, pod Ostrowąsem i pod Granowem. Budynki w Brzeźnie i dokumenty dotyczące darowizny wójtostwa w Brzeźnie. Wykaz dokumentów dotyczących kościoła i parafii w Raciażku. Inwentarz domowy, inwentarz w Brzeźnie (pozostawiony przez ks. Romańskiego), dochody i rozchody beneficjum w Raciażku, k. 197v-204v.

Naprawy dokonane za czasów proboszcza, Walentego Romańskiego, k. 204v-205v.

Oryginał protokołu wizytacji był z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 205v.

Lubanie

Wieś należąca do kapituły włocławskiej. Kościół murowany, pw. św. Mikołaja, bardzo starożytny. Do parafii należały wsie: Lubanie, Mykanowo z osadą młyńską, Osla, Gąbinek, z osadą młyńską, Kawka, Kucierz, Włoszyca z osadą młyńską, Grabianowo i Brzezie, Przywieczerzyn, Janowice, Stawiec, Przywieczerzynek, Kawęczynek, Ustronie. Ogółem wiernych było 855 osób. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych 750 osób. Akatolików 5, Żydów nie było, k. 208-208v.

¹⁰⁶ Biogram tego prałata włocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 1024-1026.

¹⁰⁷ Biogram tego prałata włocławskiego zob. Chodyński, *Katalog*, s. 828, 830-837.

Relikwie krzyża Świętego i św. Mikołaja z dokumentem autentyczności. Odpust z racji święta Aniołów Stróżów i św. Mikołaja. Nie było osobnych beneficjów i prebend, ani kaplic. Bractwo Aniołów Stróżów. Kaplica prywatna we dworze Włoszyca, posiadająca indult na msze. Nie było szkoły parafialnej, ale organista uczył dzieci. Nie było przytułku, k. 208v-209v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 209-210.

Proboszcz, Józef Nałęcz Sławiński, kanonik kruszewicki, dziekan nieszawski od 1772 r. Zawsze rezydował w Lubaniu, samemu sprawując nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Parafianie nie sprawiali większych kłopotów, k. 210-212.

Uposażenie parafii, k. 212-212v.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 212v-215v.

Uposażenie parafii i zapisy, k. 215v-216v.

Zabudowania parafialne, inwentarz gospodarski, dochody i rozchody, k. 216v-218v.

Co poprawiono od czasu ostatniej wizytacji, k. 218v-219v.

Oryginał protokołu był z podpisem i pieczęcią wizytatora, k. 219v.

Wykaz tabelaryczny parafii Lubanie. Wsie parafialne: Lubanie, Mykanowo z osadą młyńską, Gąbinek z folwarkiem Kucierz i osadą młyńska Kawka, Grabianowo z osadą młyńska Bezie, Włoszyca, Przywieczerzyn, Kałęczynek, Przywieczerzynek, Stawiec i Janowice, Ustronie. Wiernych ogółem 1005 osób. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 845 osób. Akatolików było 9 osób. Nie było Żydów, k. 219a.

Sł o ń s k

Wykaz tabelaryczny parafii Słońsk. Wsie parafialne: Słońsk, Ciechocinek, Rozkosz, Wołuszewo, Nowy Ciechocinek, Otłoczyn, Brzoza. Wiernych ogółem 525, zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, 380 osób. Akatolików 243. Żydów nie było, k. 219b.

Wieś. Kościół pw. św. Piotra i Pawła. Prawo patronatu należało do monarchy. Świątynia drewniana, fundowana przez bpa włocławskiego, Krzysztofa Szembeka (1699-1706) w 1728 r., nie konsekrowana. Wsie parafialne: Słońsk, Otłoczyn, Brzoza, Wołuszewo. Ciechocinek Stary, Ciechocinek Nowy, Rozkosz. Wiernych obojga płci 250 osób, do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 200 osób. Akatolików 300 osób. Żydów nie było, k. 220-220v.

Nie było osobnych beneficjów, prebend, kaplic. Innowiercy w swoich domach prywatnych zbierali się na modlitwę, a nawet mieli swoje cmentarze. Szkoły i szpitala nie było, k. 220v-221.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 221-221v.

Proboszcz, Krystian Bytlaer, od 1760 r. Rezydował na miejscu, sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Nie było

innych kapłanów, ani zakonników. Parafianie nie sprawiali większych problemów natury moralnej, k. 221v-223v.

Uposażenie parafii, k. 223v.

Opis świątyni, której coraz bardziej zagrażały wylewy Wisły, ołtarze i inwentarz paramentów liturgicznych, w tym kilkadziesiąt ksiąg teologicznych i kaznodziejskich, k. 223v-226.

Uposażenie parafii, k. 226-226v.

Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski. Uczyniono uwagę, że brakuje dochodu na utrzymanie proboszcza, k. 226v-227.

Co poprawiono od ostatniej wizytacji, k. 227-227v.

Oryginał protokołu był z podpisem i pieczęcią wizytatora, k. 227v.

Zbrachlin

Wykaz tabelaryczny parafii Zbrachlin. Wsie parafialne: Zbrachlin, Siutkowo, Niszczewy, Waganiec. Wiernych ogółem 228, do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 197¹⁰⁸. Akatolików było 16, zaś Żydów 14 osób, k. 229a.

Wieś należąca do kapituły wrocławskiej. Kościół pw. św. Jakuba Większego Ap. Prawo patronatu należało do kapituły wrocławskiej. Kościół murowany, stary, jak świadczą znaki, konsekrowany. Wsie parafialne: Zbrachlin, Siutkowo, Niszczewy, Waganiec. Ogółem wiernych było 300 osób, zdolnych do sakramentów wielkanocnych 250 osób. Akatolików było 24, zaś Żydów 12 osób, k. 230-230v.

Nie było osobnych relikwii. Odpust z racji święta św. Jakuba Większego A. Nie było osobnych beneficjów, prebend, bractwa, kaplic, szkoły i przytułku, k. 230v-231.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 231-232.

Proboszcz, Jan Tabaczyński, od 1768 r. Rezydował w Zbrachlinie i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadzono. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Parafianie nie sprawiali większych problemów duszpasterskich, k. 232-233v.

Uposażenie parafii, k. 233v-234.

Opis świątyni, ołtarzy, obrazów i inwentarz paramentów liturgicznych, k. 234-235v.

Uposażenie parafii i dokumenty. Dochody i wydatki, k. 235v-236.

Inwentarz gospodarski i zabudowania parafialne, k. 236v-237.

Co poprawiono od ostatniej wizytacji, k. 237-237v.

¹⁰⁸ W rękopisie znalazł się oczywisty błąd, ponieważ podano liczbę 24. Pod tabelą inną ręką dopisano, że w 1787 r. zdolnych do spowiedzi wielkanocnej było 195 osób i tę liczbę należy przyjąć jako bardziej prawdopodobną.

Oryginał protokołu wizytacyjnego był z pieczęcią i podpisem wizytatora, k. 237v.

Spis treści sporządzony przez ks. Stanisława Chodyńskiego, k. 238.

42

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. aktualna] **ABKP. Wiz. 42(954).**

[2. Tytuł oryginalny] *Visitatio generalis ecclesiarum decanatus Volborientis, autoritatae et speciali commissione illustrissimi et reverendissimi domini Josepho Rybiński, Dei et Apostolica Sedis Gratia episcopi Vladislaviensis et Pomeraniae, orderum aequilae albae et S. Stanislai equitis, per perillustrem reverendissimum dominum Adalbertum Leszczyc Skarszewski, canonicum cathedralium Vlasislaviensem et Camenecensem, causarum curiae episcopalis auditorem et iudicem generalem espedita, anno quo visitavit Deus et fecit redemptionem plebis suae 1779.*

[3. Daty krańcowe] **1779.**

[4. Opis zewnętrzny] Łac., pol. – 2⁰ (23,5/26.0). Stron 175. Początkowe trzy strony paginowane cyframi rzymskimi. Oprawa w półpłótno. Stan zachowania dobry. Pismo czytelne. Wykazy tabelaryczne, pisane na mniejszym formacie kartki, zostały dołączone do księgi po jej oprawienie i nadaniu paginacji, dlatego później nadano im numery strony poprzedniej z literą „a” i „b”. Na końcu księgi dołączono odpisy niektórych dokumentów także na kartach mniejszych.

Strony puste: IIIv, 8av, 8bv, 23, 24, 25,

[5. Uwagi] Jest to czystopis, sporządzony na podstawie brulionu wizytacji. Sporządzono go prawdopodobnie w 1780 r., po wystawieniu dekretów reformacyjnych. Czy te dekry wystawiał sam ordynariusz, czy wizytator generalny, który miał do tego prawo, nie wiemy. Rzetelność czystopisu potwierdził sam wizytator Wojciech Skarszewski swoim podpisem składanym po każdym protokole i dekrecie reformacyjnym.

Także i w tej księdze nie zgadzają się dane o ilości mieszkańców parafii zawarte w wykazach tabelarycznych z tymi w protokołach wizytacyjnych.

Z wiadomości o księgach znajdujących się w parafii, można się dowiedzieć o poprzednich wizytacjach kanonicznych.

Na końcu księgi, przy jej oprawie, dołączono niektóre dokumenty dotyczące parafii Nagórzyce i konwentu franciszkanów w Smardzewicach, spisane na kartach innego formatu.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

„List obwieszczający wizytę generalną kościołów dekanatu wolborskiego”. Pismo wizytatora Skarszewskiego, datowane w Wolborzu, dnia 20 VIII 1779 r., skierowane do proboszczów dekanatu wolborskiego, zapowiadające rozpoczęcie wizytacji generalnej. Wizytator będzie stosował się ściśle do wytycznych bpa ordynariusza sprzed kilku miesięcy. Przypomina jedynie w kilku punktach sprawy najważniejsze, a mianowicie, aby kapłani pracujący przy parafii byli obecni, aby obecny był dziekan, aby proboszczowie pouczyli wiernych, że mogą i powinni zgłosić wizytatorowi swoje spostrzeżenia dotyczące spraw dobra Kościoła, aby dziekan i proboszczowie mieli przygotowane wszystkie potrzebne dokumenty, wreszcie aby przygotowali wiernych do wizytacji, s. I-III¹⁰⁹.

Wizytacja dekanatu wolborskiego diecezji wrocławskiej. Opis położenia dekanatu, z podaniem czasu jego przyłączenia do diecezji z archidiakonatu gnieźnieńskiego. Dziekanem był Andrzej Lobert, proboszcz z parafii Niesułeków. Asesorami w dekanacie byli proboszcz, Jacek Dembowski, proboszcz z Gałkowa i Andrzej Majer, proboszcz z Łodzi. Notariuszem był Wojciech Bulski, wikariusz przy kolegiacie w Wolborzu. Dekret reformacyjny dla dziekana wolborskiego ujęty w 7-miu punktach, wystawiony w Niesułkowie dnia 27 IX 1779 r., podpisany własnoręcznie przez Wojciecha Skarszewskiego, s. 1-7.

Niesułeków

Wieś należąca do dóbr stołowych bpa wrocławskiego. Położenie parafii i parafie sąsiednie. Kościół drewniany, od podstaw zbudowany w 1745 r. za poprzedniego proboszcza, już nieżyjącego, Błażeja Falkowskiego. Konsekrowany w 1768 przez bpa Ignacego Kozierowskiego, pw. św. Wojciecha B. i M., s. 8.

Wykaz tabelaryczny parafii w Niesułkowie. Wsie parafialne: Niesułeków, Dąbrówka, Poćwiardówka, Nowostawy, Lipka. Wiernych ogółem 700 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 507 osób. Nie było akatolików i Żydów, s. 8a, 8b.

Nie było osobnych relikwii, ani specjalnych przywilejów odpustowych. Nie było osobnych beneficjów, prebend i szkoły. Było bractwo Szkaplerza, wprowadzone przez jednego z poprzednich proboszczów nazwiskiem Koptowski. Był przytułek, ale nie posiadał specjalnego funduszu na utrzymanie, s. 9.

Sposób sprawowania sakramentów, s. 9-11.

Proboszczem był Andrzej Lobert, miejscowy dziekan, od 1765 r. Posiadał tylko jedno beneficjum i w Niesułkowie zawsze rezydował, sprawując nabożeństwa i duszpasterstwo. W święta pomagali mu zakonnicy reformaci z Brzezin.

¹⁰⁹ Tekst ten spisany jest na kartach mniejszego formatu, zatem dołączony został do księgi podczas jej oprawiania.

Księgi parafialne były prowadzone. Nie było zakonników. Parafianie nie stwarzali poważniejszych problemów moralnych, s. 11-12.

Uposażenie parafii i dokumenty. Dochody i wydatki, s. 12-14.

Opis świątyni i ołtarzy. Wykaz paramentów liturgicznych, s. 15-18.

Zabudowania parafialne, w tym także szpitalne, pola, ogrody i stawy, s. 18-20.

Wykaz około 55 woluminów ksiąg znajdujących się w Niesułkowie, s. 20-21.

Inwentarz gospodarski, s. 21

Protokół wizytacyjny spisano w Niesułkowie, 27 IX 1779 r., s. 21.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Wolborzu, dnia 26 VII 1780 r., s. 22.

Czarnocin

Wykaz tabelaryczny parafii Czarnocin. Wsie parafialne: Czarnocin, Biskupia Wola, Tychów, Bieżywody, Remiszewice, Kał, Kalska Wola, Zamość, Wólka. Wiernych ogółem 1347, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 951 osób. Nie było akatolików i Żydów, s. 25¹¹⁰.

Wieś Czarnocin należała do dóbr stołowych bpów włocławskich. Położenie parafii. Wiernych objętych duszpasterstwem (po pierwszej Komunii) było około 940. Żydów było 11 osób. Świątynia drewniana, od fundamentów odbudowana w 1713 r., częściowo z funduszy dzierżawcy Czarnocina, nieżyjącego już Czajkowskiego, częściowo przez dziekana wolborskiego nazwiskiem Kweys. Ponieważ świątynia ta przejęła prawa poprzedniej, dlatego została tylko poświęcona. Nowa świątynia nosiła wezwanie Wniebowzięcia NMP. Parafia ta została inkorporowana do urzędu dziekana kolegiaty wolborskiej, s. 26.

Znajdowały się dwa relikwiarze, ale bez dokumentów autentyczności i nie jest wiadomo jakich świętych. Nie było osobnych beneficjów, prebend, bractwa, kaplic, szkoły. W szpitalu mieszkał organista i jeden, lub dwóch ubogich, żyjących z jałmużny, s. 26.

Sposób sprawowania sakramentów, s. 26-27.

Proboszcz Franciszek Ksawery Grochowalski, dr teologii, członek wielu kapituł, posiadający dyspensę papieską na kumulację beneficjów. W Czarnocinie rzadko przebywał, ale posiadał wikariusza, którym był Baltazar Jechurski. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Organista Józef Tokarski. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. W parafii zdarzył się wypadek nierządu, ale pozostali parafianie zachowują przykazania, s. 28-30.

Uposażenie parafii, dziesięciny, dochody i rozchody, s. 30-32.

Opis świątyni, ołtarze i obrazy. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, s. 32-34.

¹¹⁰ Przy paginacji kartę z tabelą zapisano jako jedną kartę 25, chociaż jest to złożona we dwoje karta, tyle, że mniejszego formatu. W poprzedniej tabeli zapisano jako dwie karty „a” i „b”.

Zabudowania parafialne i inwentarz wszelkich sprzętów gospodarskich, s. 34-35.

Protokół był spisany w Czarnocinie dnia 14 X 1779 r., podpisany przez wizytatora i z jego pieczęcią. Odpis w tej księdze też podpisał osobiście Skarszewski, s. 36.

Dekret reformacyjny, też przez samego Skarszewskiego podpisany, s. 36-38.

Chorzęc in

Wieś Chorzęc in. Kościół pw. św. Małgorzaty, D. i M. Prawo patronatu w praktyce było w rękach starosty wolborskiego. Parafia była inkorporowana do urzędu scholastyka w kapitule wolborskiej. Ówczesna świątynia drewniana była fundowana w 1774 r. przez bpa włocławskiego, Antoniego Ostrowskiego (1762-1777), nie konsekrowana, tylko poświęcona, s. 39-40.

Były relikwie św. Wojciecha i św. Stanisława. Odpusty z racji święta św. Małgorzaty, św. Mikołaja i Matki Boskiej Szkaplerznej. Prebend osobnych nie było. Bractwo Matki Boskiej Szkaplerznej. Nie było kaplic i szkoły. Przytułek był, ale bez uposażenia, a mieszkał w nim organista i pięciu ubogich, s. 40-41.

Sposób sprawowania sakramentów, s. 41-43¹¹¹.

Proboszcz, Jan Bernard z Grochowalska Grochowalski, dr teologii, członek kilku kapituł, w parafii nie rezydował, a duszpasterstwo sprawował zarządca Kazimierz Burski, zakonnik franciszkanin. Grochowalski posiadał jeszcze inne beneficjum [duszpasterskie] w archidiaconacie gnieźnieńskim, mając na to dyspensę. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Nie było innych kapłanów, czy zakonników. Parafianie nie sprawali problemów duszpasterskich, s. 43-45.

Uposażenie parafii, dziesięciny wytyczne i pieniężne oraz zapisy, k. 45-47.

Opis świątyni, ołtarzy i inwentarz paramentów liturgicznych, s. 47-51.

Wykaz tabelaryczny parafii Chorzęc in. Wsie parafialne: Chorzęc in, Godaszewice, Świńsko, Łagiewniki Świńskie, Łazisko, Bielina, Wólka, Karczma Kępa, Łagiewniki Zawadzkie, Zawada, Niebrow, Studzianki, Kaleń, Golesze. Wiernych ogółem 1259 osób, do sakramentów wielkanocnych zobowiązane 1004 osoby, akatolików nie było, zaś Żydów 40 osób, s. 48a.

Zabudowania parafialne, inwentarz gospodarski oraz zobowiązania odrobienia pracy w gospodarstwie proboszcza przez niektóre osoby, s. 52-56.

Dekret reformacyjny wystawiony w Chorzęc inie 12 X 1779 r., podpisany w księdze przez Skarszewskiego, s. 57-61.

Ł a z n ó w

Wieś. Kościół pw. św. Wojciecha i Stanisława, B. i M. Prawo patronatu należało do starosty wolborskiego. Parafia inkorporowana do urzędu kustosa

¹¹¹ Od strony 43 zapisano inną ręką.

w kapitule kolegiackiej woliborskiej. Obecna świątynia, po pożarze [ok. 1720 r.], została odbudowana z drewna przez bpa włocławskiego, [Antoniego] Dembowskiego (1752-1762), w 1728 r.¹¹² i tylko poświęcona., s. 63.

Nie było relikwii i przywilejów odpustowych, prebend i osobnych beneficjów. Bractwo różańcowe, założone przez poprzedniego prepozyta [proboszcza] i kanonika włocławskiego, Rogalę.¹¹³ Nie było żadnych kaplic i szkoły. Przynależność w roku ubiegłym [1778] przez obecnego proboszcza została odbudowana, s. 64.

Sposób sprawowania sakramentów, s. 64-65.

Wykaz tabelaryczny parafii Łaznów. Wsie parafialne: Łaznów, Popielawy, Rokiciny, Będzelin, Chrosty (pewnie Chrusty), Praszki. Wiernych ogółem 1133 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 1007 osób. Akatolików nie było. Żydów 13 osób, s. 64a.

Proboszcz, Kazimierz Leon z Lipego Lipski, archidiacon włocławski,¹¹⁴ prepozyt infułat w kapitule kolegiackiej w Choczcu, kustosz kolegiaty w Wolborzu, od 1769 r., dawniej tu rezydował, a ostatnio prowadzący parafię przez wikariusza, Ignacego Szynczakowskiego. Porządek nabożeństw i sposób sprawowania duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Był organista. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Parafianie nie sprawiali większych kłopotów, s. 65-66.

Uposażenie parafii. Podano tu odpis z *Liber beneficiorum* Jana Łaskiego odnoszący się do tej parafii. Wyliczono dokładnie bogate uposażenie. Dochód i rozchód parafialny, s. 66-73.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenie w paramenty liturgiczne, s. 73-77.

Zabudowania parafialne, inwentarz gospodarski i wykaz osób, które miały zobowiązania odrabiania pracy, s. 77-78.

Protokół spisano w Łaznowie. W księdze podpisał go osobiście Wojciech Skarszewski, s. 79.

Dekret reformacyjny, podpisany przez wizytatora, s. 80-81.

Ł ó d ź

Miasto (oppidum) Łódź należące do dóbr stołowych bpa włocławskiego. Kościół drewniany, pw. Wniebowzięcia NMP. Prawo patronatu należało do starosty woliborskiego. Świątynia obecna fundowana przez bpa włocławskiego, Antoniego Ostrowskiego (1762-1777), w 1764 r., tylko poświęcona, s. 83. Dokładne dane o miejscowościach należących do parafii powinny być w wykazie tabelarycznym, ale ten nie zachował się w niniejszej księdze, s. 83.

¹¹² Jest tu oczywisty błąd, ponieważ bp Dembowski był znacznie później bpem włocławskim.

¹¹³ Chodyński nie zna takiego kanonika włocławskiego.

¹¹⁴ Biogram tego prałata włocławskiego, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 513-522.

Nie było osobnych relikwii, ani przywilejów odpustowych, prebend czy osobnych beneficjów. Jest ślad w starych metrykach, że było ongiś erygowane bractwo św. Anny, ale nie ma dokumentu, chociaż na mocy tradycji nie zapominano o udziale w procesjach ze świecami. Kaplic, szkoły i przytułku nie było, s. 84.

Sposób sprawowania sakramentów, s. 84-86.

Proboszcz, Andrzej Józef Majer, od 1769 r. Rezydował na miejscu i nie miał innego beneficjum. Sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadzono. Na terenie parafii nie było innych kapłanów, ani zakonników. We wsi Radogoszcz przebywał jakiś kleryk, posiadający tu swoją posiadłość, ale zdaje się, że nie był związany z żadną diecezją. Parafianie nie sprawiali większych problemów duszpasterskich, s. 86-88.

Uposażenie parafii. Załączono wiadomości o parafii wzięte z archiwum kapituły gnieźnieńskiej. Wg tej *erekcji*, oprócz Łodzi, do parafii należały wsie: Radogoszcz, Doły, Bałuty, Lipinki, Widzew, Rokicie, Stara Łódź i Rogi. Załączono też przywilej bpa włocławskiego, Macieja Łubieńskiego z 1639 r. nadający parafii w Łodzi ziemię zwaną „Bączkowizna” oraz decyzję bpa Antoniego Ostrowskiego z 10 I 1773 r., aby zwiększyć uposażenie parafii przez dodanie pół włóki ziemi z ról wójtowskich, a to celem uzyskania przez proboszcza dochodów na utrzymanie organisty, s. 89-94.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne, s. 95-97.

Zabudowania parafialne, wykaz ziemi, łąk i ogrodów należących do parafii, młyn i gorzelnia. Inwentarz gospodarski, dochody i wydatki, s. 98-102.

Dekret reformacyjny wystawiony w Niesułkowie 27 IX 1779 r., podpisany przez Skarszewskiego, s. 103-1-05.

G a ł k ó w

Wież należąca do dóbr stołowych bpa włocławskiego. Kościół drewniany, pw. św. Macieja Ap. Prawo patronatu należało do prepozyta z Brzezin i do prefekta z Niesułkowa. Parafia była inkorporowana do parafii w Brzezinach, archidiaconatu gnieźnieńskiego. Świątynia budowana w 1636 r. przez bpa włocławskiego, Macieja Łubieńskiego (1631-1641) i w 1637 r., konsekrowana. Do parafii, obok Gałkowa, należała tylko wieś Gałkówka. Na terenie parafii mieszkało 200 katolików, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 150, i 5 Żydów. Akatolików nie było, s. 107.

Osobnych relikwii, przywilejów odpustowych, bractwa, kaplic, szkoły i szpitala nie było, s. 108.

Sposób sprawowania sakramentów, s. 108-109.

Proboszcz, Jacek Dembowski, od 1773 r. Rezydował na miejscu i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Metryki spisywano, ale nie było innych ksiąg parafialnych. Było jednak kilkanaście ksiąg treści kaznodziejskiej i teologicznej. Nie było innych kapłanów, zakonników. Nie było organisty i kościelnego. Parafianie nie sprawiali większych kłopotów, s. 109-110.

Uposażenie parafii. Odpis erekcji parafii z 1636 r. z opisem uposażenia oraz zapis bpa Antoniego Ostrowskiego z 1773 r. Wykaz uposażenia, oraz wykaz dochodu i rozchodów parafii, s. 110-118.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne, s. 118-120.

Zabudowania parafialne, inwentarz gospodarski z wykazem poddanych pracujących trzy dni w tygodniu i dwa dni w tygodniu, s. 121-122.

Protokół spisany w Gałkowie i podpisany przez Skarszewskiego, s. 123.

Dekret reformacyjny podpisany przez Skarszewskiego, s. 124-125.

Nagórzycy¹¹⁵

Wieś. Kościół pw. św. Macieja Ap. Prawo patronatu należało do bpa wrocławskiego. Parafia inkorporowana do kolegium wikariuszy kolegiaty wolborskiej. Po spaleniu się kościoła (wyżej wspomnianego), opieka duszpasterska została zlecona zakonnikom franciszkanom konwentualnym klasztoru św. Anny w Smardzewicach¹¹⁶. Do parafii w Nagórzycach należały wsie: Nagórzycy, Wiaderno, Smarzewice (zapewne Smarszewice), Twarda, Tresta i dwie wsie Swolszewice¹¹⁷. W parafii było 800 katolików i 12 Żydów, s. 127-128.

Świątyni w Nagórzycach nie było, pozostał tylko cmentarz, a paramenty kościelne, których inwentarz zamieszczono, zostały zdeponowane w Wolborzu, s. 128-129.

Wykaz tabelaryczny parafii, dawniej Nagórzycy, a teraz administrowanej przez klasztor św. Anny franciszkanów konwentualnych w Smardzewicach. Wsie parafialne: konwent smardzewicki, Wiaderno, Swolszewice Wielkie, Swolszewice Małe, Nagórzycy, Smardzewice, Twarda, Tresta. Wiernych ogółem 1029, z czego do sakramentów wielkanocnych 890 osób. Nie było akatolików i Żydów, s. 138a¹¹⁸.

Sposób sprawowania sakramentów. Parafianie korzystali z posługi zakonników i świątyni w Smardzewicach, s. 129-131.

Dawniej był proboszcz w Nagórzycach, wywodzący się spośród wikariuszy kolegiaty w Wolborzu, teraz parafia została oddana pod opiekę zakonników, którzy w swojej świątyni odprawiali nabożeństwa i sprawali duszpasterstwo. Proboszczem był mianowany zakonnik Andrzej Jastrzębski. Spisywano metryki. Na terenie parafii Nagórzycy, przy kościele pw. św. Anny był w Smarzewicach (Smardzewicach) konwent franciszkanów konwentualnych, założony przez bpa wrocławskiego, Macieja Łubieńskiego. Dokument erekcyjny był w klasztorze. W klasztorze było 6 kapłanów, jeden kleryk i 2 braci zakonnych, s. 131-132.

¹¹⁵ Parafia nie istnieje, a sama wieś należy do parafii św. Antoniego w Tomaszowie Mazowieckim.

¹¹⁶ Smardzewice znalazły się później w dekanacie opoczyńskim diecezji sandomierskiej.

¹¹⁷ Po zmianach w następstwie rozbiorów, część tych wsi pozostała w parafii Smardzewice, a część znalazła się w parafii Wolbórz, w diec. kujawsko-kaliskiej.

¹¹⁸ Są to właściwie dwie karty, potem zaznaczone jako 128a.

Uposażenie parafii, dawniej należącej do wikariuszy kolegiaty wolskiej. Wymieniono także chłopów zobowiązanych do pracy na polach należących do parafii, s. 132-136.

Dekret reformacyjny (s. 137-139) wystawiony w Smardzewicach dnia 16 X 1779, podpisany przez wizytatora Skarszewskiego, s. 137-139.

Indeks parafii, których protokoły wizytacji znajdują się w tej księdze, s. 141.

Dokument erekcji konwentu franciszkanów konwentualnych w Smardzewicach i inne dokumenty dotyczące tak tego klasztoru, jak i parafii Nagórzyce, inkorporowanej swego czasu wikariuszom wolskim, w głównej mierze dotyczące uposażenia, s. 143-175.

43

A. OPIS KSIĘGI:

[1. Sygn. akt] **ABKP. Wiz. 43(90).**

[2. Tytuł nadany] Wizytacje dekanatu świeckiego i fordońskiego w 1780 r.

[3. Daty krańcowe] **1780.**

[4. Opis zewnętrzny] Łac. pol. 2⁰ (35,5 / 22.0 c.) Kart licb. 554. Karty pomiędzy poszczególnymi protokołami wizytacyjnymi zostały pominięte przy paginacji i ścięto im narożnik. Uważano je jako niebyłe. Dlatego przy wykazie kart pustych pomijano je. Karty puste: 3, 4v, 11, 12v, 14v, 5v, 11, 12v, 14v, 15v, 18v, 21v, 22v, 23v, 24v, 27v, 31, 32v, 34v, 37v, 39v, 55, 56v, 58v, 65v, 73v, 74v, 76v, 85, 86v, 91v, 92v, 96v, 97v, 116v, 118, 119v, 126v, 128v, 131v, 133v, 144v, 146, 147v, 159v, 169, 170v, 175v, 1181v, 182, 183v, 197, 198v, 203v, 204v, 205v, 209v, 211v, 223v, 225, 226v, 229v, 230v, 231v, 233v, 246v, 248, 249v, 254v, 255v, 256v, 257v, 260v, 261v, 274v, 276, 277v, 281v, 282v, 288v, 291v, 305v, 310v, 312, 313v, 320v, 322v, 324v, 327v, 328v, 329v, 339v, 345v, 347, 348v, 355v, 356v, 357v, 359v, 364v, 368, 370v, 372v, 398v, 400, 401v, 406v, 409v, 411v, 412, 412v, 413v, 417, 418v, 431, 432v, 433, 434v, 436v, 442, 443v, 444v, 445v, 450v, 456v, 458v, 463v, 473v, 479v, 483, 484v, 492, 492v, 499v, 503v, 504, 505v, 507v, 521v, 522v, 523v, 529v, 541, 542v, 547v, 548v, 549v.

[5. Uwagi]

W pierwszej części zapisów umieszczono odpowiedzi na pytania wizytatora. Był to schemat pytań ustalony dla całej diecezji przez bpa diecezji, Józefa Rybińskiego. Sporządzano je często „fracta pagina”. Pytania te nie zawsze pisano¹¹⁹, podając tylko same odpowiedzi. Są to odpowiedzi bardzo szczegółowe i dotyczą całości życia parafialnego. Wydaje się, że odpowiedzi te sporzą-

¹¹⁹ Były nieliczne wyjątki, że pytania też podano.

dziali sami proboszczowie. Niekiedy były przygotowane bardzo starannie, z odpisami dokumentów. Właściwie najdokładniejsza treść zawarta jest w tych odpowiedziach, które, jak to zaznaczono w jednym przypadku, były przeznaczone dla biskupa ordynariusza. W drugiej części podawano tę samą właściwie treść, ale w formie zapisu protokolarnego.

Dekanaty świecki i fordoński znalazły się już w tym czasie w państwie pruskim, w następstwie pierwszego rozbioru Polski. Niebawem odpadły od diecezji wrocławskiej, aby już do niej nie wrócić. Dawny patronat królewski przeszedł teraz na monarchę pruskiego.

Niektóre wiadomości w protokole podawano dwa razy, np. opis świątyni i wyposażenia, najpierw krótko po łacinie, a następnie dokładnie w języku polskim.

Ponieważ wykazy tabelaryczne parafii były sporządzane na osobnej karcie i dołączone we właściwych miejscach do księgi, już spisanej, a przy paginacji traktowane jako dwie kolejne karty, stąd niektóre zapisy wizytacyjne znajdują się na kartach o paginacji przesuniętej o te dwie karty dołączone.

W niektórych zapisach, zwłaszcza gdy odwoływano się do czasów dawniejszych, kryją się błędy rzeczowe. Znaczący to, że nie było dokładnych zapisów w parafiach, które mówiły o ich przeszłości.

Wizytacja w dekanacie świeckim była przeprowadzana dokładniej, aniżeli w dekanacie fordońskim. Może sekretarz Jan Kręciszewski bardziej pilnował porządku w spisywaniu protokółów.

Dokładnie podawane daty rozpoczęcia wizytacji i wystawienia dekretów reformacyjnych pozwalają stwierdzić, że dekret spisywano nieraz po kilku dniach, gdy w międzyczasie przeprowadzono wizytacje kolejnej parafii. Ale dlaczego tak się działo, wyjaśnić trudno.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI:

[Dekanat świecki]

Odpowiedź na 35 pytań dotyczących dekanatu świeckiego. Położony był w oficjalicie świeckim¹²⁰, w państwie pruskim. Dziekanem był proboszcz z Przysierska, Antoni Bartholdz, k. 1-1v.

Ogólny opis dekanatu, k. 2-5.

Wykaz tabelaryczny dekanatu świeckiego. Do dekanatu należały parafie: Świecie, Przysiersk, Łąkie, Gruczno, Topolno, Niewieścín, Serock, Świekatowo, Lubiewo, Bysław, Śliwice, Osie, Drzycim, Jeżewo. Klasztor bernardynów

¹²⁰ Wydaje się, że jest tu błąd, ponieważ w tym czasie był, utworzony na wyraźne żądanie władz pruskich, oficjalicat generalny w Tczewie.

w Świeciu, paulinów w Topolnie, benedyktyнки w Bysławiu. Kaplica publiczna w Sartowicach, parafii Świecie. Wymieniono imiona i nazwiska proboszczów oraz położenie parafii, k. 3v-4.

Przysiersk

Odpowiedzi na 328 pytań instrukcji wizytacyjnej, k. 6-8v.

Wieś. W języku niemieckim nosiła nazwę Henrichsdorf. Kościół pw. św. Wawrzyńca. Parafia położona w Prusach Wschodnich. Świątynia wzniesiona przed 200 laty, odnawiana w 1671 r. Konsekrowana. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 9.

Opis świątyni, wyposażenia, ołtarze i obrazy, k. 9-9v.

Relikwie św. Tekli, św. Stanisława Kostki, św. Wawrzyńca. Niektóre posiadały dowody autentyczności. Nie było osobnych beneficjów, czy prebend. Bractwo różańcowe założone w 1732 r. Kaplica publiczna w dobrach Bukowiec, oddzielna, na wzór świątyni. Posiadała indult na odprawianie mszy. Odprawiał zakonnik z klasztoru franciszkanów ze Świecia, ale w niedziele i święta udawał się do kościoła parafialnego, pomagając w nabożeństwach. Krótki opis kaplicy i jej wyposażenia. Innowiercy posiadali swoje modlitwy w szkołach, które były prawie świątyniami. Szkoła parafialna była. Chłopców uczył organista, Tomasz Kitowski, dziewczęta zaś jego małżonka, Katarzyna. Przytułek był, a w nim 4 ubogich, k. 9v-10.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 10-13.

Wykaz tabelaryczny parafii Przysiersk. Wsie parafialne: Przysiersk, Biechówko, Biechowo, Bramka, Budyń, Bukowiec, Drozdowo, Gawroniec, Jarzębieniec, Kawęczyn, Konopat Polski, Konopat Niemiecki, Plewno, Terespol. Wiernych ogółem było 576 osób, do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych, było 463 osoby. Akatolików było 667 osób, zaś Żydów 1 rodzina, k. 11v-12.

Proboszcz, Antoni Bartholds, od 1774 r. Nie posiadał innego beneficjum, a tylko w zarządzie parafię Łąkie i sam sprawował duszpasterstwo. Zastępował go inny kapłan tylko wówczas, gdy wyjeżdżał z parafii w ramach obowiązków dziekańskich. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Był organista. Innych kapłanów, czy zakonników nie było. Parafianie nie sprawiali większych problemów duszpasterskich, k. 13-13v.

Uposażenie parafii. Odpis trzech dokumentów, 14-16.

Wykaz tabelaryczny mesznego w parafii Przysiersk, ułożony według wsi parafialnych, k. 17.

Uwaga, poczyniona na podstawie wizytacji z czasów bpa Rozrażewskiego, że wieś Poledno, gdzie dawniej była parafia i wieś Więckowo, powinny należeć do parafii Przysiersk.

Katalog ksiąg (ok. 24 vol.), k. 18.

Opis zabudowań parafialnych i inwentarz wszystkich sprzętów, k. 19-19v.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne, k. 19v-20v.

Wykaz dochodów i rozchodów, k. 21.

Umowa o pożyczkę od ks. Hersztopskiego, proboszcza w Przysiersku, pewnej sumy pieniędzy, zapisanej na rzecz kościoła w Łąkiem, k. 22.

Odpis dokumentu dotyczącego uposażenia parafii Przysiersk w 4 łany ziemi, k. 23.

Protokół spisany 20 IX 1781 r. i podpisany przez Jana Stanisława Kostkę Maurzyckiego, wizytatora generalnego i Jana Kręciszewskiego, sekretarza i zaopatrzone w pieczęć wyciśniętą w opłatku, k. 24.

Łąkie¹²¹

Odpowiedzi na pytania wizytatora, k. 25-27.

Wieś. Wsie parafialne: Łąki, Korytowo, Stążki, Różanna, Branica, Gołuszyce, Więckówko i folwark Grabowiec. Parafia liczyła 300 katolików i 129 akatolików oraz 2 Żydów. Świątynia drewniana, pw. św. Bartłomieja, zbudowana [przed 40 laty] przez ówczesnego proboszcza groczyńskiego (Gruczno), Kacpra Pierchalskiego, podówczas zarządcę tej parafii, z pomocą zakonnice benedyktynek z konwentu chełmińskiego. Nie konsekrowana, tylko poświęcona. Prawo patronatu należało do benedyktynek z Chełmna, k. 28.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia, k. 28-28v.

Nie było osobnych relikwii. Odpust związany z bractwem. Nie było osobnych prebend, beneficjów. Bractwo modlących się za dusze zmarłych (może Duszy Czyścowych), założone w 1753 r., zatwierdzone przez Stolicę Apostolską. Nie było kaplic katolickich, ale takie mają innowiercy zamieszkujący na terenie parafii. Szkoły nie było, ale uczył organista. Nie było przytułku, k. 28v-29.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 29-29v.

Proboszcza nie było. Po odejściu poprzedniego, Jana Kręciszewskiego do Jezewa, zarząd nad parafią Łąkie oddano dziekanowi świeckiemu, proboszczowi z Przysierska, Antoniemu Bartholtzowi. Duszpasterstwo sprawował poprzez pomocników. Księgi metrykalne spisywano. Pomocnikiem, nazwanym kapelanem, był Stefan Idziński, zakonnik franciszkanin¹²². Innych kapłanów, zakonników i zakonnice nie było. Parafianie nie sprawiali większych kłopotów duszpasterskich, k. 29v-30v.

Uposażenie parafii, k. 30v.

Wykaz tabelaryczny parafii Łąkie. Wsie parafialne: Łąkie, Korytowo. Stążki, Różanna, Branica, Gołuszyce, Więckówka, folwark Grabowiec. Wiernych było ogółem 300 osób, do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 283 osoby, zaś akatolików było osób 129, k. 31v-32.

Wykaz mesznego, k. 33.

¹²¹ Obecnie parafia ta nosi nazwę Polskie Łąki

¹²² Wiadomość o tym zakonniku dopisano inną ręką.

Uwaga, że wg dawnych wizytacji, do parafii Łąkie należała też wieś Więckowo, k. 33v.

Dochody i rozchody parafii Łąkie, k. 34.

Opis świątyni w Łąkiem i wszystkiego wyposażenia, k. 35-35v.

Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 36-36v.

Protokół spisany w Łąkiem, dnia 24 IX 1780 r., z pieczęcią i podpisami Jana Maurzyckiego, wizytatora i Jana Kręciszewskiego, sekretarza, k. 36v-37.

Dekret reformacyjny z dnia 30 IX 1780 r., s. 38-39

Gruczno¹²³

W pierwszej części podano pytania, a zaraz odpowiedzi, przewidziane dla wizytacji¹²⁴. Było tych pytań 328, k. 4049v.

Wieś Gruczno. Kościół pw. św. Jana Chrzyciela. Świątynia murowana, fundowana przez Krzyżaków, ale niewiadomego roku. Konsekwrowana. Patronat należał do wikariuszy kościoła katedralnego w Gnieźnie, z grona których jednego prezentowano na proboszcza. Ta inkorporacja parafii do wikariuszy gnieźnieńskich była w 1354 r., k. 50-50v.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarzy i obrazów, k. 50v-51.

Relikwie Krzyża Świętego i relikwie niektórych świętych. Odpusty z racji bractwa Aniołów Stróżów. Osobnych prebend i beneficjów nie było. Bractwo Aniołów Stróżów zaprowadzone w 1641 r. Kaplica prywatna w dobrach Parlin, osobno stojąca, posiadająca indult na odprawianie mszy. Innowiercy mieli swoje domy modlitwy i szkoły. Szkoły parafialnej nie było, ale organista mógłby uczyć dzieci. Przytułek mógł pomieścić 6 ubogich. Aktualnie było 4 podopiecznych, k. 51-51v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 52-52v.

Proboszcz, Wojciech Wołdański, wicedziekan świecki, od 1745 r. Rezydował w swojej parafii i sam, sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadzono. Nie było innych kapłanów, czy zakonników. Parafianie nie sprawiali większych problemów natury moralnej, k. 53-543.

Uposażenie parafii i dokumenty (10 odpisów), k. 54-60.

Wykaz tabelaryczny parafii Gruczno. Wsie parafialne: Gruczno, Parlin i osada młyńska Żurowo, Poledno, Luszakówko, Luszakowo, Parowa Luszakowska, Bagniewo, Więckowo, Małociechowo, Dworzysko, Niedźwiedź, Kossowo, Krystkowo, Kępa Kryskowska. Wiernych było ogółem 744 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było osób 517, akatolików 1044 osób, Żydów nie było, k. 55v-56.

Wykaz zapisów na parafię w Grucznie, k. 57-57v.

¹²³ Pisano wówczas Grocno.

¹²⁴ Ten zestaw pytań może być przydatny przy dokładnym opracowywaniu wizytacji Rybińskiego, bowiem zazwyczaj poprzestawano na samych odpowiedziach.

Dochody i rozchody, k. 58.

Meszne (obliczane wg wsi) w parafii Gruczno, k. 59.

Opis świątyni, ołtarzy i paramentów liturgicznych, k. 66-69v.

Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 70-71v.

Wykaz mesznego, ułożony wg wsi, k. 72.

Księgi kaznodziejskie w ilości około 60 woluminów, k. 72v-73.

Protokół spisany w Grucznie, dnia 29 IX 1780 r., z pieczęcią i podpisem wizytatora Jana Maurzyckiego i sekretarza Jana Kręciszewskiego, k. 74.

Dekret reformacyjny z dnia 4 X 1780 r., k. 75-75v.

N i e w i e ś c i n

Odpowiedzi na 338 pytań wizytatora, z września 1780 r., k. 77-79v.

Uposażenie parafii. Dokument z 5 X 1745 r., k. 80.

Wyposażenie kościoła w Niewieścinnie w paramenty liturgiczne, k. 80v.

Opis świątyni i jej ołtarzy, k. 81-81v.

Opis plebani i innych zabudowań parafialnych oraz niektóre dane o zapisach na parafię w Niewieścinnie, k. 81v-83v.

Wizytacja z dnia 29 IX 1780 r. Kościół w Niewieścinnie pw. Świętej Trójcy. Wybudowany z drewna przez Pawła Wolskiego, miejscowego dziedzica w 1415 r. Prawo patronatu aktualnie należało do Stanisława Trepnic i Tomasza Gortartowskiego (?), k. 84-84v.

Opis świątyni, paramentów liturgicznych, ołtarzy i obrazów, k. 84v-87v.

Wykaz tabelaryczny parafii Niewieścinn. Wsie parafialne: Niewieścinn Zembowo, folwark Zawada, Supomin, folwark Supomin, Cielešzynek, Kozielec, Zbrachlin, Wałdowo, Pruszcz (Pruszcz Pomorski, obecnie samodzielna parafia), folwark Pruszczyk, Mruczyn. Wiernych ogółem było 551 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 501 osób. Akatolików na terenie parafii zamieszkiwało 200 osób, k. 85v-86.

Znajdowały się relikwie, ofiarowane niegdyś przez kolatorów, ale bez dokumentów autentyczności. Dawniej były przywileje odpustowe. Nie było osobnych prebend, beneficjów, bractwa i kaplic katolickich. Innowiercy posiadali swoje domy modlitwy w szkołach, a także cmentarze w Wałdowie i Mruczynie. Nie było osobnej szkoły, ale uczył organista chłopców i dziewczęta, ale tylko w okresie zimowym. Przytułku nie było, k. 87v-88.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 88-89.

Proboszcz, Tomasz Chmielewski, od 1750 r. Nie posiadał innego beneficjum i zawsze rezydował przy parafii, osobiście sprawując nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadził. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Witrykusami byli: Łukasz Szutkowski i Piotr Bukowski. Organista, Franciszek Michałowski. Poziom moralny parafian nie budził zastrzeżeń, k. 89-90v.

Uposażenie parafii, k. 90v-91.

Wykaz mesznego parafii Niewieścín, k. 92.

Wykaz zapisów, z których parafia powinna otrzymywać procenty, 93.

Dochody i wydatki, k.94.

Protokół spisany w Niewieścínie 30 IX 1780 r., z pieczęcią i podpisami wizytatora i sekretarza, k. 94v.

Dekret reformacyjny, k. 95.

Serock

Odpowiedzi na postawione pytania podczas wizytacji generalnej parafii Serock, k. 98-116¹²⁵.

Wizytacja parafii Serock, z dnia 30 IX 1780 r. Kościół drewniany, pw. Szymona i Judy Tadeusza, Ap. Zbudowany w 1689 r. przez Jana Franciszka Tuchołka, przed 30 laty (1750) naprawiany przez ówczesnego proboszcza (i oficjała ze Świecia), Bartłomieja Trochowskiego. Patronat należał do monarchy, k. 117.

Opis świątyni, wyposażenia w paramenty liturgiczne, ołtarze i obrazy 117-120.

Wykaz tabelaryczny parafii Serock. Wsie parafialne: Serock, Łowinek, Łaszewo, Łoweń, Nieciszewo, Brzeźno, Stary Jasieniec, Jasieniec Zamkowy, Glinki, Lubania, Lipiny, Kurpiszewo, Nowy Kręgiel, Młyn Jasinecki, Wątrobowo, Szukajewo, Rudzynek, Zarudno, Nadpiaseczno, Cierplewo, Wielonek, Zaświeście, Dubielno, Smólnik Zajasieczna. Wiernych było ogółem 683 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 521 osób. Akatolików 551 osób, zaś Żydów 29 osób, k. 118v-119.

Relikwie jakichś świętych znajdowały się w parafii, ale nie były one pewne i nie posiadały dokumentów autentyczności. Odpust tylko na święto Matki Boskiej Różańcowej. Osobnych prebend i beneficjów nie było. Bractwo różańcowe, założone przez zakon dominikanów w 1682 r. Kaplicy publicznej nie było, znajdowała się natomiast kaplica prywatna we wsi Brzeźno, dobrach Jakuba Tuchotka, starosty jasienieckiego. Kaplica osobno stojąca, należycie utrzymana i posiadająca indult na odprawianie nabożeństw. Kapelanem był jeden z zakonników karmelitów z Bydgoszczy. Druga kaplica znajdowała się w pałacu w Lowinie, dobrach Kazimierza Jezierskiego, posiadająca indult na msze otrzymany od Stolicy Apostolskiej. Innowiercy, których wielu było na terenie parafii, posiadali, obok prywatnych domów modlitwy, znajdujących się w szkołach, kaplicę publiczną w Jasięncu Zamkowym oraz cmentarz. Było to ze szkodą dla katolików. Żydzi nie posiadali swojej synagogi, ani szkoły. Nie było żadnego eremu. Szkoły parafialnej nie było. Organista uczył dzieci obojga płci, ale mieszkańcy zaniebdywali się w posyłaniu dzieci na naukę. Był przytułek,

¹²⁵ Zostały one spisane na kartach formatu „dutki” i takie wstawione do księgi przy oprawie.

posiadający niewielkie uposażenie, wystarczające na chleb, w którym mieszkali ubodzy posługujący w świątyni, k. 120-120v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 121-122.

Proboszcz, Józef Prączyński, od 1774 r. Nie miał innego beneficjum. Sam sprawował duszpasterstwo i nabożeństwa. Jeżeli wyjeżdżał, zastępował go inny kapłan, utrzymywany przezeń kapelan [nie użyto w odniesieniu do niego słowa „wikariusz”, ani nie podano nazwiska]. W większe uroczystości pomagali kapłani z sąsiednich dekanatów. Prowadzono księgi parafialne. Witrykusami byli Piotr Kott i Wojciech Męciński. Organista nosił nazwisko Baltazar Radzyński. Nie było innych kapłanów ani zakonników. Większych problemów z parafianami nie było, k. 112-123.

Uposażenie parafii. Potwierdzenie uposażenia parafii przez króla Michała [Korybuta Wiśniowieckiego] z dnia 30 XI 1670 r. Wykaz zapisów na parafię, k. 123-126.

Wykaz tabelaryczny mesznego ze wsi parafialnych, k. 127-127v.

Wykaz dochodów i wydatków, k. 128.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia w paramenty liturgiczne, k. 129-129v.

Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 130-130v.

Wizytacja odbyła się 3 X 1780 r. Protokół z pieczęcią i podpisem Maurzyckiego i Kręciszewskiego, k. 130v-131,

Dekret reformacyjny, k. 132-132v.

Świekatowo, k. 133.

328 pytań i odpowiedzi dotyczących parafii, k. 134-144.

Wizytacja generalna parafii rozpoczęła się 17 X 1780 r., Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Marcina z Tour. Zbudowany w 1601, ale nie wiadomo przez kogo. Naprawiany przez proboszcza, Antoniego Kierzlikowskiego. Konsekrowany, w 1644 r. Prawo patronatu należało do kapituły wrocławskiej, k. 145-145v.

Opis świątyni, jej wyposażenia i ołtarzy, k. 145v-148.

Wykaz tabelaryczny parafii Świekatowo. Wsie parafialne: Świekatowo, Zalesie, Błądzion, Ostrowite, Krupocin, Szewno, Tuszyny, Łąkie Niemieckie z młynem, Lipienica, Hutta, Stępiska, Sowa Karczma, Szewienko, Cegielnia Krupocińska. Wiernych ogółem było osób 615, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 446 osób. Był 1 Żyd i 413 akatolików, k. 145v-147.

Były relikwie św. Felicjana i Emilianiego, ale bez dokumentów autentyczności. Przywilej odpustowy był z racji bractwa Szkaplerza. Osobnych prebend, beneficjów i kaplic nie było. Bractwo Matki Boskiej Szkaplerznej założone w 1746 r. Innowiercy mieli swoje domy modlitwy połączone ze szkołami. Szkoły parafialnej nie było. Uczył organista Jan Pawełkowski, k. 148-149. Sposób sprawowania sakramentów, k. 149-150.

Proboszcz, Adam Żeromski od 1780 r. Nie miał innego beneficjum i sam odprawiał nabożeństwa i sprawował duszpasterstwo. Księgi parafialne prowa-

dził. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Organista był, ale nie zanotowano jego nazwiska. Witrykusami byli Paweł Świekatowski i Antoni Piotrowski. Nie było problemów duszpasterskich z parafianami, k. 150-151v.

Uposażenie parafii, k. 151v-152v.

Opis świątyni, wyposażenie w paramenty liturgiczne oraz wykaz kilkunastu ksiąg liturgicznych, teologicznych i kaznodziejskich, k. 153-154v.

Inwentarz gospodarski, wykaz pól plebańskich, zabudowania parafii, wykaz mesznego, k. 154v-155v.

Zapisy na parafię. Występują nazwiska proboszczów ze Świekatowa: Antoni Czapiewski, Grzegorz Stanisław Bronowski, Grzegorz Bronk Mściszewski, k. 155v-156v.

Protokół spisano 19 X 1780 z pieczęcią i podpisami Maurzyckiego i Kręszewskiego, k. 156v-157.

Dekret reformacyjny, k. 158-158v.

L u b i e w o (Lubiejewo), k. 159.

328 pytań i odpowiedzi dotyczących parafii Lubiewo, k. 160-167.

Wizytacja generalna rozpoczęła się 29 X [1780] r. Wieś. Kościół drewn., pw. św. Mikołaja B. Zbudowany w 1541 r., ale nie było wiadomym przez kogo. Naprawiany przez poprzedniego proboszcza Jana Łęgowskiego. Konsekrowany w 1611 r. przez bpa sufragana włocławskiego, Łąckiego. Prawo patronatu należało do arcybpa gnieźnieńskiego, k. 168.

Opis świątyni, jej wyposażenia w paramenty liturgiczne, ołtarze i obrazy, k. 168v-171.

Wykaz tabelaryczny parafii Lubiewo. Wsie parafialne: Lubiewo, Sucha, Klonowo, Trutnowo, osada młyńska Zamrza, folwark Kozłiny, folwark Kuniegorzy. Wiernych ogółem było 684 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 569 osób. Akatolików było 218, k. 169v-170.

Nie było relikwii. Odpust z racji bractwa św. Jana Nepomucena, św. Rocha, św. Kazimierza, św. Stanisława B. i M. oraz św. Barbary. Osobnych prebend, beneficjów i kaplic nie było. Bractwo św. Jana Nepomucena założone w 1739 r. za zgodą Stolicy Apostolskiej. Posiadało swoje statuty. Promotorem był sam proboszcz. Kaplic prywatnych nie było. Akatolicy udawali się na nabożeństwa do miejscowości zwanej Jasiniec¹²⁶. Własny cmentarz posiadali w Klonowe. Nie było Żydów. Szkoła parafialna była w domu organisty, który za darmo uczył w okresie zimowym około 20 dziewcząt i chłopców. Nie było szpitala, k. 171-171v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 171v-172v.

Proboszcz Paweł Lukowicz, w parafii od 1777 r. Rezydował w Lubiewie. Sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadzono.

¹²⁶ Miejscowość nie zidentyfikowana. Musiała być położona w pobliżu.

Organistą był Antoni Sieracki, witykusami zaś Mateusz Cis i Kazimierz Kuffel. Nie było zakonników. Parafianie wystarczająco gorliwi, k. 172v-174.

Uposażenie parafii, wykaz tabelaryczny mesznego, dochodów i rozchodów oraz odpisy dokumentów dotyczących uposażenia: zapis z 1728 r. 1200 tyńfów dokonany przez ówczesnego proboszcza z Lubiewa Jana Rulbieckiego, zabezpieczony na synagodze w Sępólnie; potwierdzenie królewskie Augusta II [Sasa] z 1719 r. zapisy Jana Franciszka Tuchotka, starosty jasienieckiego na rzecz kościoła w Lubiewie; przywilej z 1.11.1712 r. na uposażenie organisty, k. 174-178v.

Opis świątyni i wyposażenia w paramenty liturgiczne, k. 179-180.

Zabudowania parafialne i inwentarz, k. 180-180v.

Protokół z pieczęcią i podpisami Maurzyckiego i Kręciszewskiego, wystawiony w Lubiewie, dnia 20 X 1780 r., k. 180v-181.

Dekret reformacyjny, k. 182.

Bysław, k. 183.

Odpowiedzi na 328 pytań dotyczących parafii w Bysławiu, k. 184-195v.

Wizytacja rozpoczęła się 21 X [1780] r. Wieś. Kościół murowany, pw. Przemienienia Pańskiego, fundowany prawdopodobnie przez Krzyżaków i konsekrowany, bo na to wskazywały znaki. Patronat należał do monarchy, k. 196-196v.

Opis świątyni, wyposażenia w paramenty liturgiczne, ołtarze i obrazy, k. 196v-199.

Wykaz tabelaryczny parafii w Bysławiu. Wsie parafialne: Bysław, Bysławek, Minikowo, osada młyńska Piła, osada młyńska Ruda, folwark Dziuki, folwark Szumiąca, folwark Huta, Wępin, Iwiec, Nowa Kolonia Bieszewo, Nowa Kolonia Zwierzchlas. Wiernych ogółem było 553 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 245 osób. Akatolików było 40 osób, k. 197v-198.

Relikwie św. Stefana, Pierwszego Męczennika, ale nie posiadano dokumentu autentyczności. Odpust złączony ze świętem Przemienienia Pańskiego oraz bractwem św. Różańca. Osobnych prebend, beneficjów i kaplic nie było. Bractwo różańcowe wprowadzone zostało w 1759 r. przez karmelitów z Bydgoszczy. Innowiercy nie posiadali swojej kaplicy, jedynie cmentarz w Wępinie. Nie było szkoły. Od dwóch lat zimą uczyła dzieci pewna starsza niewiasta szlachcianka, a ostatnio uczył organista. Szpitala nie było, ale poprzedni proboszcz Michał Poćwiardowski wybudował dom, w którym aktualnie przebywało dwóch ubogich, k. 199-200.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 200-201.

Proboszcz Andrzej Jan z Litz [Licy] Węsierski, od 1776 r. Zawsze rezydował przy swojej parafii i sam sprawował duszpasterstwo. Miał też, jako filialną, parafię w Cekcynie. Księgi parafialne prowadził. Przy kościele filialnym był wikariusz, Wojciech Schreider. Przy klasztorze w Bysławku był spowiednik zakonnic,

Adam Niezgorski, mający także parafię Czarze w diec. chełmińskiej. Klasztor zakonnic benedyktynek, podległy macierzystemu klasztorowi w Chełmie i tamtejszemu bpowi. Nie było specjalnych kłopotów z parafianami, k. 201-202.

Uposażenie parafii, k. 202v-203.

Wykaz mesznego w parafii Bysław, k. 204.

Wykaz przychodów i rozchodów parafii Bysław, k. 205.

Inwentarz paramentów liturgicznych, k. 206-206v.

Zabudowania parafialne, k. 207.

Spis ksiąg własnych ks. Andrzeja Licy [Węsierskiego], proboszcza w Bysławiu i Cekcynie [ok. 30 tomów] i parafialnych [11 tomów], k. 208-208v.

Wizytacja miała miejsce 23 X 1780 r. protokół z pieczęcią i podpisami wizytatora i sekretarza, k. 208v-209.

Dekret reformacyjny z dnia 24 XI 1780 r., k. 210.

Cekcyn, k. 211.

Odpowiedzi na 227 pytań dotyczących parafii Cekcyn, k. 212-223.

Wizytacja rozpoczęła się 23 IX 1780 r. Kościół drewniany, nie wiadomo przez kogo fundowany, nie konsekrowany, a tylko poświęcony, dawniej parafialny, we wsi Cekcyn, pw. Znalezienia Świętego Krzyża, obecnie filialny parafii Bysław. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 224.

Opis świątyni, ołtarzy o obrazów, k. 224-224v.

Nie było relikwii. Odpust nadany w 1778 r. z racji święta Znalezienia Krzyża Świętego. Prebend, beneficjów i kaplic nie było. Bractwa nie było. Była szkoła i uczył niejaki Antoni Bartoszewski. Szpitala nie było, k. 224v-227.

Wykaz tabelaryczny parafii Cekcyn. Wsie parafialne: Cekcyn, Suminy, Zamarte, Zalesie, Krzywogenica, Gacno Nowe czyli Budziska, Gacno Wielkie, Mikołajskie, Gacno Małe, Gacno Nowe, Zielonka, Brzozie, Wysoka, Ostrowy, Nowy Młyn, Okiersk, Bielska Struga. Wiernych ogółem było 684 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych osób 472. Akatolików było 73 osoby, k. 225v-226.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 227-227v.

Proboszcz [Andrzej Jan z] Litz Węsierski, także proboszcz w Bysławiu. Przy kościele filialnym w Cekcynie rezydował Wojciech Schreider [jako wikariusz] On sprawował tu nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadzono. Na terenie parafii tej nie było innych kapłanów, zakonników, czy zakonnic. Stan moralny parafian, k. 227v-228.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne, k. 228v-231.

Wykaz tabelaryczny mesznego w parafii Cekcyn, k. 229.

Wykaz dochodów i rozchodów parafii Cekcyn, k. 230.

Protokół, z pieczęcią i podpisami wizytatora i sekretarza, spisano 25 IX 1780 r., k. 231.

Dekret reformacyjny z dnia 30 XI 1780 r., k. 232-232v.

Śliwice, k. 233.

Odpowiedzi na 328 pytań dotyczących parafii w Śliwicach, k. 234-246.

Wizytacja rozpoczęła się 26 IX [1780 r.] Wieś. Kościół drewniany, pw. św. Katarzyny, D. i M., zbudowany w 1618 r., ale nie wiadomo przez kogo, konsekrowany. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 247.

Opis świątyni, wyposażenia, ołtarzy i obrazów, k. 247-250.

Wykaz tabelaryczny parafii Śliwice. Wsie parafialne: Śliwice, Łoboda, Linówek, Zdrojno, Brzeźno, Śliwiczki, Laski, Zazdrość, Łęski Piec, Łązek, Zdroje, Gajdowskie, Trzopciny, Komionka, Lisiny, Jabłonka, Brukiewo, Okoniny, Lińsk, Rosachatka, Główka, Okoninki, Biała, Bielska Struga, Woziwoda, Zegiecz, Klocek, Rzepno, Lubocienie, Krąg, Szlachta, Osówko, Starzyska, Osieczna, Krowienka, Krowna. Wiernych ogółem było 1403 osoby. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 1062 osoby. Akatolików było 74 osoby, k. 248v-249.

Nie było relikwii. Odpust tylko z racji bractwa Bożej Opatrzności. Dawniej były także odpusty z racji święta św. Katarzyny, patronki kościoła i św. Jadwigi. Nie było osobnych prebend, beneficjów i kaplic. Bractwo Bożej Opatrzności, zaprowadzone w 1742 r., za aprobatą Stolicy Apostolskiej. Nie było kaplic katolickich. Innowiercy posiadali swój cmentarz. Szkoła istniała i uczył organista Michał Kosecki. Przytułku nie było, k. 250-250v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 250-251v.

Proboszczem, po śmierci 5 VI 1780 r. proboszcza Jana Łęgowskiego, został Mikołaj Fankidejski, ustanowiony 9 VII 1780 r. Nie posiadał innego beneficjum. Wprawdzie nie był obecny w parafii podczas wizytacji, ale był usprawiedliwiony i zostawił w zastępstwie wikariusza w charakterze zarządcy. Sam, z wikariuszem, sprawuje nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadzono. Wikariusz Antoni Guziński. Był organista, ale nie podano nazwiska. Witrykusami byli: Michał Kręski, także skarbnik bractwa i Tomasz Glaza. Nie było innych kapłanów, zakonników i zakonnice. Parafianie nie sprawiali kłopotów, zwłaszcza od czasu misji, jakie odbyły się w 1767 r., k. 251v-252v.

Uposażenie parafii, k. 252v-253v.

Wykaz mesznego w parafii Śliwice, k. 254,

Wykaz dochodów i rozchodów, k. 255.

Odpis oświadczenia z 6 IV 1739 r., gdy proboszczem w Śliwicach był ks. Marcin Gerszewski, że na kościół śliwicki był zapis 150 złotych, zabezpieczony na dobrach śliwickich, k. 256.

Oświadczenie z dnia 25 X 1780 r., spisane podczas wizytacji generalnej, że Jan Oboźny z Zazdrości, pożyczył z kasy parafialnej 100 zł, k. 257.

Odpis oświadczenia z dnia 8 XII 1728 r., złożone dla Bartłomieja S. Paczkowskiego, wówczas proboszcza w Śliwicach, przez Józefa i Mariannę Ciecierskich, że są winni pieniądze kościołowi śliwickiemu, k. 158.

Wykaz tytułów 15 ksiąg będących własnością parafialną, k. 259.

Protokół spisany dnia 28 X 1780 r., z pieczęcią i podpisami wizytatora i sekretarza, k. 259-259v.

Dekret reformacyjny z dnia 1 XII 1780 r., k. 260.

Osie, k. 261.

Odpowiedzi na 328 pytań dotyczących parafii Osie, k. 262-274

Rozpoczęcie wizytacji miało miejsce 28 X 1780 r. Wieś Osie. Kościół drewniany, wystawiony, po spaleniu się poprzedniego, w 1712 r. przez Michała Poleszka, ówczesnego proboszcza, pw. Znalezienia Świętego Krzyża. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 275.

Opis świątyni, wyposażenia, ołtarzy i obrazów, k. 275-278.

Wykaz tabelaryczny parafii Osie. Wsie parafialne: Osie, Miedzno, Wierzchy, Brzeziny, wieś opuszczona Oskipiec, wieś opuszczona Sobiny, opuszczona osada młyńska Tleń, opuszczona osada młyńska Żur, opuszczona osada Dąbrowa, czyli Grabowa Buch, opuszczona wieś Skrzynciska, opuszczona wieś Pogorzały, czyli Wygorzały Most, Wymysłowo Pustkowie, Pruskie Pustkowie, Wygoda Pustkowie, Stara Rzeka Pustkowie. Wiernych ogółem było 577 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 409 osób. Akatolików było osób 167, k. 276v-277.

Nie było relikwii. Odpusty z racji bractwa Różańca oraz święta Imienia Jezus. Dawniej były odpusty na święto Znalezienia i Podwyższenia Świętego Krzyża. Osobnych prebend, beneficjów i kaplic nie było. Bractwo różańcowe założone w 1747 r. Kapelanem bractwa był sam proboszcz. Posiadało ono zapis 1500 florenów uczyniony przez dawnego proboszcza Michała Poleszka. Innowiercy posiadali prywatny dom modlitwy, czyli szkołę oraz cmentarz w Brzezinach. Nie było osobnej szkoły, ale organista uczył dzieci w swoim domu około 15 dzieci i to w okresie zimowym. Przytułku nie było, k. 278-278v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 278v-279.

Proboszcz, Wojciech Smaltowski od 1774 r. Nie posiadał innego beneficjum i sam sprawował duszpasterstwo i nabożeństwa. Księgi parafialne prowadzono. Innych kapłanów nie było. Organista, Andrzej Tomaszewski. Witrykusami byli: Stanisław Filipowicz, Mateusz Krug, i Mateusz Bruski. Zakonników i zakonnic nie było. Parafianie nie sprawiali kłopotów, k. 279-280v.

Uposażenie parafii i zabudowania parafialne, k. 280v-281.

Wykaz mesznego parafii Osie, k. 282.

Inwentarz paramentów liturgicznych, k. 283-288.

Wykaz dochodów i rozchodów, k. 289.

Protokół spisano dnia 30 X 1780 r., z pieczęcią i podpisami wizytatora i sekretarza, k. 2289-289v.

Dekret reformacyjny, k. 290-290v.

Drzycim k, 291.

Odpowiedzi na 328 pytań dotyczących parafii Drzycim, k. 292- 310.

Wizytacja odbyła się 30 IX 1780 r. Wieś. Kościół stary, drewniany, pw. Wszystkich Świętych. Nie wiadomo, kiedy i kto go zbudował. Mylnie powołano się na wizytację z 1603 r., jakoby z czasów bpa Rozrażewskiego. Świątynia miała być wówczas naprawiana. Nie zgadza się też zapis, że w 1640 r. miał ją konsekrować ordynariusz miejscowy, Małachowski¹²⁷. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 311.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarze i obrazy, k. 311v-314v.

Wykaz tabelaryczny parafii Drzycim. Wsie parafialne: Drzycim, Gacki, Sierosław, Lniano, Gródek, Sierosławek, Welsie, Wery, Rowiennica, Dąbrówka, Lubodzież, Lubochiń, Dólsk, Siemkowo, Jeziorki, Jastrzębie, Spławie, Zalesie, Brzemiona, Lnianek, Brzęczek, Soluwiec, Mszano, Rowieński Most, Żuława, Grabowa Buchta, Rodeckie Pustkowie, Pólko, Hamer, Suchomie, Reczka, Mukoz, Dąbrowa, Grzybek. Wiernych ogółem było 1746 osób. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 1219 osób. Innowiercy liczyli 669 osób, k. 312-313¹²⁸.

Relikwie św. Ireneusza i św. Pacyfika, z dokumentami autentyczności. Odpusty związane z bractwem Przenajświętszych Ran Pana Jezusa, a także szereg innych odpustów. Nie było prebend, innych beneficjów, ani kaplic. Bractwo Przenajświętszych Ran Pana Jezusa założone w 1752 r. i bractwo Pocieszenia NMP zaprowadzone w 1761 r. Kaplica prywatna w Lnianku, we dworze Franciszka Łukowicza, posiadająca indult na odprawianie mszy. Kapelanem był franciszkanin z konwentu ze Świecia. Innowiercy posiadali w niektórych wsiach domy modlitwy, a także własne cmentarze. Dawniej była szkoła parafialna. Teraz mógłby uczyć organista, ale rodzice nie posyłali dzieci, co im wytknął wizytator. Był przytułek parafialny, a w nim 4 ubogich, k. 314v-315v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 315v-317.

Proboszcz, Kacper Józef Boruski, kanonik kruszwicki, od 1748 r. Przy parafii stale rezydował, a gdy na czas krótki wyjeżdżał, zastępował go wikariusz. Sam [z wikariuszem] sprawował duszpasterstwo i nabożeństwa. Księgi parafialne prowadzono. Pierwszym wikariuszem był zakonnik Piotr, z klasztoru karmelitów w Bydgoszczy, drugim zaś wikariuszem był Bartłomiej Swidziński, który aktualnie przebywał w parafii Pieniążkowo. Ponadto na terenie parafii przebywał kleryk niższych święceń, Antoni Rojewski, który w Sierosławku uczył małe dzieci Antoniego Włodek. Witrykusami byli: sołtys Stanisław Megier i Maciej Małkowski. Na czele bractw stali: Franciszek Sineradzki i Jan Kościcki. Organistą był Tomasz Kruczkowski. Innych kapłanów, zakonników, czy zakonnic, nie było. Parafianie nie sprawiali większych kłopotów, k. 317-319.

¹²⁷ Jan Małachowski był biskupem chełmińskim w latach 1676-1681.

¹²⁸ Te karty są podwójnego wymiaru.

Uposażenie parafii i zabudowania parafialne, k. 319-320.

Wykaz tabelaryczny zapisów na kościół w Drzycimiu, k. 321.

Wykaz dochodów i wydatków parafii, k. 322.

Wykaz mesznego parafii Drzycim, k. 323-324.

Wyciąg z lustracji dóbr Sierosławek, przeprowadzonej dnia 21 VII 1664, gdy właścicielem był niejaki Poczernicki. Z tych dóbr pewne powinności należały się parafii w Drzycimiu, k. 325-325v.

Wyciąg testamentu Katarzyny z Ciesielskich Zawadzkiej, uczynionego w Gródku dnia 21 I 1770 r., z zapisem na rzecz wybudowania nowego kościoła w Drzycimiu. Testament ten potwierdziła w Grudku (Gródku), dnia 9 II 1779 r., na prośbę proboszcza Kacpra Boruskiego, Teresa Sozańska [pewnie ówczesna właścicielka Gródka], k. 326.

Odpis nadania prawa użytkowania przez proboszcza parafii Drzycim, niejakiemu Janowi, opuszczonych pól zwanych Czarnikowska i Tkaczowska, w Gródku dnia 17 XII 1658 r., k. 327.

Zapis 1000 zł na kościół w Drzycimiu, uczyniony przez niejaką Cieńską, w Topolnie, dnia 15 VI 1759 r., k. 328.

Zapis 200 zł, z dnia 10 II 1781 r.¹²⁹ uczyniony przez Bartłomieja Sobocińskiego, leman¹³⁰ wętewski, na utrzymanie zakrystianina przy kościele w Drzycimiu, k. 329.

Opis zewnętrzny i wewnętrzny kościoła oraz jego wyposażenia w paramenty liturgiczne, k. 330-337v.

Protokół spisano 1 XI 1780 r., opatrzone pieczęcią i podpisali go wizytator i sekretarz, k. 337v.

Dekret reformacyjny z 17 XII 1780 r., k. 338-338v.

Jeżewo, k. 339.

Odpowiedzi na 328 pytań dotyczących parafii w Jeżewie, k. 340-345.

Wizytacja odbyła się 21 XI 1780 r. Kościół we wsi Jeżewo, pw. Świętej Trójcy. Prezbiterium murowane wystawione jeszcze przez Krzyżaków, nawa główna z drewna, wystawiona przez ówczesnego proboszcza, Jakuba Donarskiego, w 1668 r. Znaki na ścianach wskazują, że świątynia była konsekrowana. Prawo patronatu należało do bpa włocławskiego, k. 346-346v.

Opis kościoła, jego wyposażenia, ołtarze i obrazy, k. 346v-349v.

Wykaz tabelaryczny parafii Jeżewo. Wsie parafialne: Jeżewo, Taszewo, Białe, Taszewko, Huta, Nowa Wieś, Laskowice, Piskarki, Lipna, Buczek, Laszcz, Krąplewice, Czersk, Wilcza Karczma. Lęgnowo, Kwiatki, Borce, Skrzynki, Lipienki, Długoleszcz, Wężowiec, Belno, Ostowo, Bedlenek, Dobra Wola, Busna, Busienki, Kotowka, Wymysłowo. Wiernych ogółem osób 666,

¹²⁹ Widać z tego, że księga musiała być skompletowana po 1781 r.

¹³⁰ Lemany, znaczą tyle co lennik, a więc posiadacz-użytkownik dóbr królewskich.

z czego do sakramentów wielkanocnych było zobow 553 osoby. Innowiercy liczyli 924 osoby. Żydów nie było, k. 347v-348.

Osobnych relikwii nie było. Odpusty z racji bractwa Świętej Trójcy i św. Walentego. Osobnych prebend, beneficjów i kaplic nie było. Bractwo Świętej Trójcy zaprowadzone w 1740 r., za zgodą władzy duchownej. Kapelanem jego był sam proboszcz. Kaplica prywatna we dworze Taszewo w dobrach Ignacego Pawłowskiego. Był indult zezwalający na msze. Kapelanem był jeden z zakonników franciszkanów ze Świecia. Innowiercy posiadali w kilku wsiach swoje domy modlitwy i szkołę, a także cmentarze. Osobnej szkoły parafialnej nie było. Proboszcz starał się, aby uczył organista, Antoni Żemrowski. Uczniów było około 90. Przytułku jako takiego nie było, ale proboszcz przeznaczył na ten cel domek, w którym mieszkali ubodzy, którzy mieli obowiązek sprzątnięcia świątyni. Utrzymywali się z jałmużny, k. 350-351.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 351-352.

Proboszcz, Jan Franciszek Kręciszewski, sekretarz dekanatu, od 1780 r. Rezydował zawsze przy parafii, a gdy musiał wyjechać, zastępował go kapłan z najbliższego klasztoru. Nabożeństwa i duszpasterstwo sam sprawował. Księgi parafialne prowadzono. Witrykusami byli: Michał Firyn i Walenty Zeleski. Organistą był Antoni Żemrowski. Stan moralny parafian nie odbiegał od normy, k. 352v-354v.

Uposażenie parafii, wykaz mesznego i wykaz dochodów i rozchodów, k. 354v-357.

Odpisy dokumentów dotyczących parafii Jeżewo.

1) Na prośbę Antoniego Kuzlinkowskiego, proboszcza z Jeżewa, dnia 7 X 1727 wystawiono we Włocławku odpis uposażenie (nazwano to erekcją) parafii Jeżewo. Podpisali ten dokument: Paweł Gostomski, archidiacon włocławski¹³¹ i Franciszek Antoni Sienicki, sekretarz kapituły, k. 358-359.

2) Odpis z akt ławniczych świeckich, dokumentu uposażenie arcybractwa Świętej Trójcy na dobrach Jaszcz, z nadania Józefa Płaskowskiego. Dokument ten został wpisany do ksiąg wójtowskich na życzenie Jana Szota, proboszcza z Jeżewa, w 1750 r. Kopia tu zamieszczona pochodziła z 14 II 1778 r., k. 360-360v.

3) Odpis z akt ławniczych świeckich, zapisu z 1749 r. dokonanego przez Teodora Pawłowskiego, na rzecz arcybractwa Świętej Trójcy w Jezewie, k. 361-361v.

4) Odpis z akt ławniczych świeckich, zapisu z 1749 r., dokonanego przez Jakuba Pawłowskiego, na rzecz arcybractwa Świętej Trójcy w Jezewie, k. 362-362v.

¹³¹ Biogram tego prałata zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 291-294.

5) Odpis z akt ławniczych świeckich, testamentu Apolonii z Więckowskich Płaskowskiej, uczynionego w 1749 r., w którym był też zapis na parafie w Jeżewie. Kopia wydana w 1778 r., k. 363-364.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 365-366v.

Inwentarz plebanii w Jeżewie i inwentarza, k. 367-367v.

Wykaz tytułów ok. 20-tu ksiąg, k. 368.

Wykaz paramentów liturgicznych, k. 369-369v.

Opis zabudowań parafialnych i pól należących do proboszcza, k. 369v-370.

Protokół spisany 24 XI 1780 r., podpisany przez wizytatora Jana Stanisława Kostkę Mauszyckiego i sekretarza Jana Kręciszewskiego, proboszcza z Jeżewa i sekretarza oraz zaopatrzone w pieczęć, k. 370.

Dekret reformacyjny z dnia 20 XII 1780 r., k. 371-371v.

Topolno, k. 372.

Odpowiedzi na 328 pytań dotyczących parafii w Topolnie, k. 373-379v.

Odpisy kilkunastu dokumentów dotyczących parafii w Topolnie, k. 380-399.

Wizytacja miała miejsce 21 I 1781 r., k. 399. Kościół we wsi Topolno, pw. Nawiedzenia NMP i św. Józefa. Murowany, wystawiony przez Zygmunta Konarskiego, prepozyta warmińskiego w 1683 r., konsekrowany przez sufragana chełmińskiego Szczuka w 1718 r. Prawo patronatu należy do przełożonego [zakonu paulinów], na mocy inkorporacji dokonanej w 1686 r. przez bpa włocławskiego, Bonawenturę Madalińskiego¹³², k. 399.

Opis kościoła i jego wyposażenia, ołtarzy i obrazów, k. 399-402.

Wykaz tabelaryczny parafii Topolno. Wsie parafialne: Topolno, Topolinek, Topolińskie Góry [Topolno Górne], Cielezryn, Grabowo, osada młyńska Grabowieńskie, Grabówko, Trempel, Rudki. Wiernych ogółem 403 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 311 osób. Akatolików było ogółem 370 osób. Żydów nie było, k. 400v-401.

Relikwie z dokumentami autentyczności: Świętego Krzyża, św. Rocha, św. Pawła, Pierwszego Eremity, św. Barbary, św. Maurycego i kilku innych świętych. Odpusty z racji bractwa różańcowego, patronów kościoła, na święto św. Pawła, Pierwszego Eremity. Nie było osobnych prebend, ani kaplic publicznych z obowiązkiem mszy. Bractwo różańcowe, zaprowadzone przez dominikanów, zatwierdzone przez władzę diecezjalną. Kapelanem był jeden z zakonników paulinów. Kaplica św. Rocha na Górze, zabudowana przez zakonników Paulinów, gdzie odprawiana była msza każdego tygodnia, w święto patrona zbierało się wielu wiernych oraz kaplica w Grabowie, ale ostatnio została zamieniona na użytek niekościelny. Luteranie posiadali szkołę, kaplicę i cmentarz w Topolinie od lat 80-ciu. Szkoły parafialnej nie było z powodu ubóstwa parafian, cho-

¹³² Był bpem włocławskim w latach 1681-1691.

ciaż mógł uczyć organista. Był przytułek, mający uposażenie 24 florenów, w którym przebywało trzech ubogich, k. 402-403.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 403-404.

Proboszcz, Maurycy Strachwicz, zakonnik paulin, od 1777 r., który sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Nie było wikariusza, ani innych kapłanów. Konwent pauliński liczył 7 osób. Nie było większych problemów z parafianami, k. 404-405v.

Uposażenie parafii, k. 405v-410.

Wykaz tabelaryczny mesznego, k. 406.

Wykaz tabelaryczny zapisanych sum, k. 407.

Spis inwentarza kościelnego i paramentów liturgicznych, k. 408-409.

Protokół spisany 24 I 1781 r., z pieczęcią i podpisami wizytatora i sekretarza, k. 410-410v.

Dekret reformacyjny z dnia 30 I 1781 r., k. 411.

Dekanat fordoński, k. 413,

Dóbrcz, k. 413.

Opis dekanatu fordońskiego, którego dziekanem był Antoni Domżański, proboszcz parafii Dóbrcz, sporządzony 11 X 1781 r. Odpowiedzi na 35 pytań dotyczących dekanatu, k. 414-416v.

Wykaz tabelaryczny dekanatu fordońskiego, do którego należały parafie: Dóbrcz, Fordon, Włoki, Koronowo, Byszewa, Wtelno i Osielesk, k. 417v-418.

Wizytacja parafii Dóbrcz odbyła się 11 X 1781 r. Kościół pw. św. Wawrzyńca M., fundowany najprawdopodobniej przez kapitułę katedralną we Włocławku, ale nie wiadomo w którym roku.

Nie ma też wiadomości o jego konsekracji i sądzić należy, że był tylko poświęcony. Prawo patronatu należało do tejże kapituły, k. 419.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarzy i obrazów, k. 419-420.

Nie było relikwii. Odpust z racji bractwa Pocieszenia NMP, mianowicie w niedzielę najbliższą po św. Augustynie, obchodzoną jako główne święto bractwa, a także na św. Kazimierza, Jana Nepomucena i św. Michała Archanioła, nadane przez brewe papieża Benedykta XIV¹³³ z 1743 r. Kaplica przy kościele, murowana, pw. św. Jana Nepomucena, fundowana przez Piotra Gondeckiego w r. 1641 z uposażeniem na dobrach Gondecz i Pyszcym. Prawo patronatu należało aktualnie do wojewody chełmińskiego Franciszka Czapskiego i Niewieścińskiego, sędziego ziemskiego bydgoskiego. Bractwo Pocieszenia NMP, erygowane powagą Stolicy Apostolskiej. Jego kapelanem był sam proboszcz. Posiadało księgę swoich członków. Nie było kaplicy publicznej. Były dwie kaplice w dobrach szlacheckich, ale aktualnie nie sprawowano tam na-

¹³³ Panował w latach 1740-1758.

bożeństw. Innowiercy posiadali szkołę, czyli kaplicę oraz cmentarz we wsi Pyszczyn. Osobnej szkoły parafialnej nie było, ale organista uczył w swoim domu. Stary przytułek spalił się, a nowego nie wystawiono, k. 420-420v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 420v-421v.

Proboszcz, Antoni Domżański, dziekan fordoński od 1779 r., który sam sprawował duszpasterstwo i nabożeństwa. Księgi parafialne prowadzono. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Był organista, ale nie podano nazwiska. Witrykusi: Stanisław Kasprzycki i Piotr Zieliński. Parafianie nie sprawiali większych kłopotów, k. 421v-422.

Uposażenie parafii i zabudowania parafialne, k. 422-422v.

Na tej wiadomości zakończono protokół, skoro umieszczono tu pieczęć, k. 422v.

Odpowiedzi na 328 pytań dotyczących parafii Dóbrcz, k. 423-430.

Wiadomość, że po śmierci poprzedniego proboszcza dóbrskiego i dziekana fordońskiego, Adama Chynczowskiego, jego następcą, z prezenty Jana Maurzyckiego, oficjała ze Świecia, z 17 XII 1778 r., został Antoni Domżański, który przejął inwentarz parafialny, tu wymieniony, k. 430-430v.

Wykaz tabelaryczny parafii Dóbrcz. Wsie parafialne: Dóbrcz, Trzeciwiec, Sienno, Trzebień, Kotomierz, Pyszczyn, Gądecz, Kusowo, Borówno, Zalesie. Wiernych ogółem było 346 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 285 osób. Innowiercy liczyli 136 osób. Żydów nie było, k. 431v-432.

Wykaz tabelaryczny mesznego w parafii Dóbrcz, k. 433v-434.

Dekret reformacyjny wystawiony we wsi Dóbrcz dnia 13 X 1781 r. przez Jana Stanisława Kostkę Maurzyckiego, wizytatora generalnego, k. 435-435v.

F o r d o n, k. 436.

Wizytacja odbyła się 25 X 1781 r. Kościół parafialny w mieście (oppidum) Fordonie, pw. św. Mikołaja. Nie ma wiadomości przez kogo został fundowany. Poprzednio kościół był w Wyszogrodzie, pw. św. Marii Magdaleny, na miejscu zwanym „pod szańcami”, położonym blisko rzeki Wisły, jak to wynikało ze starego, podczas wizytacji jeszcze istniejącego, dokumentu. Świątynia była murywana, konsekrowana przez bpa sufragana wrocławskiego, Franciszka Łackiego. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 437-437v.

Opis kościoła, jego wyposażenia ołtarzy i obrazów, k. 437v-438.

Relikwii, poza tymi w portatyloch i w krzyżu podręcznym, nie było. Odpust z racji bractwa św. Barbary i na święta św. Kazimierza, św. Jana Nepomucena, św. Wawrzyńca oraz w trzeci dzień Zesłania Ducha Świętego, nadane w 1763 r.; bractwa św. Anny i na drugi dzień świąt Bożego Narodzenia, Wielkanocy i Zasłania Ducha Świętego. Kaplica św. Anny przy kościele, prawdopodobnie razem z nim zbudowana, z uposażeniem lokowanym w 1660 r. na dobrach Jastrzębie. Był też zapis niejakiego Dorpowskiego z 1651 r., potem lokowany

na dobrach Wierzbiczany¹³⁴, dla mansonarzy, którzy mieli obowiązek śpiewania godzin kanonicznych. Bractwo św. Anny i św. Barbary. Ich kapelanem był wikariusz. Istniał też cech szewski. Osobnej kaplicy publicznej nie było. Kaplica prywatna we wsi Strzelce należącej do Andrzeja Moszczeńskiego, mająca indult zezwalający na sprawowanie tam mszy. Kapelanem był zakonnik karmelita z Bydgoszczy. Innowiercy posiadali jedynie szkołę, a na swoje nabożeństwa udawali się do Bydgoszczy. Własny cmentarz mieli we wsi Pełcz. Żydzi w Fordonie posiadali synagogę i cmentarz. Nie było szkoły parafialnej, ale prywatnie uczył organista, Marcin Głębojecki około 10 chłopców i dziewcząt, w przytułku. Przytułek jeden drewniany, fundowany przez Szymona Franciszka Minkiewicza, w którym mieszkało 4 podopiecznych, a w drugim uczył organista dzieci, ponieważ nowej szkoły jeszcze nie zbudowano, k. 438-439v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 439v-440v.

Proboszcz, Szymon Kiełczewski, prałat kustosz wrocławski¹³⁵, od 1775 r. Ponieważ inne zajęcia publiczne uniemożliwiały mu stałą rezydencję, utrzymywał na stałe przy swoim kościele zakonnika z klasztoru franciszkanów z Bydgoszczy, który sprawował nabożeństwa i prowadził duszpasterstwo. Miał też jeszcze inną parafię, a mianowicie Niegardów w diec. krakowskiej. Księgi parafialne prowadzono. Wikariuszem był Kazimierz Marquast. Innych kapłanów, ani zakonników nie było. Parafianie prowadzili życie wystarczająco dobre, k. 440v-441v.

Uposażenie parafii, k. 441v.

Na tej wiadomości zakończono właściwy protokół i zamknięto go pieczęcią, k. 441v.

Wykaz tabelaryczny parafii Fordon. Miejscowości parafialne: Miasto Fordon, Jaruzyn (Jaroszyn) z dwoma młynami i folwarczkienm, Strzelce, Sierneck, Łąk (Łęg) Fordoński, Wójtostwo, Jasieniec, Fordonek, Pałcz, Nicpoń, Mędznia (Miedzyń), Sasy. Wiernych ogółem było 618 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 515 osób. Akatolików było 543, Żydów zaś 500 osób, k. 442v-443.

Wykaz tabelaryczny mesznego w parafii Fordon, k. 444.

Wykaz gospodarzy z Jaroszyna odrabiających „zaciąg”, k. 445.

Odpis dokumentów dotyczących parafii w Fordonie, w tym przywilej króla Kazimierza z 1349 r. nadający wieś Jaroszyn i inne dobra, k. 445-447v.

Opis, w jęz. polskim, świątyni i jej wyposażenie, k. 448-450

Wykaz ról należących do szpitala w Fordonie, k. 451.

Odpowiedzi na 328 pytań dotyczących parafii Fordon, k. 452-456.

¹³⁴ Nie wiadomo, gdzie miejscowość ta była położona.

¹³⁵ Biogram tego prałata wrocławskiego zob. Ch o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 382, 384-388.

Dekret reformacyjny wystawiony w Fordonie 28 X 1781 r., podpisany przez wizytatora Maurzyckiego, k. 457-457v.

W u d z y n i W ł ó k i, k. 458.

[W u d z y n]

Wizytacja miała miejsce 13 X 17681 r. Kościół filialny we wsi Wudzyn, pw. św. Barbary, D. i M. Prawdopodobnie świątynia fundowana przez opatów z Koronowa, którzy też posiadali prawo patronatu. Znaki na ścianach wskazywały, że była konsekrowana, k. 459-459v.

Opis świątyni, jej wyposażenie, ołtarzy i obrazów, k. 459v-460,

Nie było osobnych relikwii, ani przywilejów odpustowych, nie było osobnych beneficjów, prebend i kaplic. Także innowiercy nie mieli swojej szkoły, ani kaplicy. Podobnie nie było osobnej szkoły parafialnej, tylko organista w swoim domu uczył dzieci. Nie było przytułku, k. 460-460v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 460v-461v.

Proboszcz, Mateusz Kulaszewicz, wicedziekan fordoński, od 1770 r. Rezydował na miejscu, ale podobno często wyjeżdżał, nie zostawiając zastępcy. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Nie było innych kapłanów, ani zakonników. Był organista, ale nie zanotowano jego nazwiska. Witrykusi: Jan Świetlik i Marcin Teplin. Parafianie sprawowali się wystarczająco poprawnie, k. 461v-462v

Uposażenie parafii i zabudowania parafialne, k. 462v-463.

Odpowiedzi na 328 pytań dotyczących parafii filialnej Wudzyn, k. 464-467v.

[W ł ó k i]¹³⁶

Wizytacja miała miejsce 15 X 1781 r. Kościół parafialny we wsi Włóki, drewniany, pw. św. Marii Magdaleny. Nie ma wiadomości, przez kogo fundowany, nie konsekrowany, a tylko poświęcony. Prawo patronatu należało do opata koronowskiego, k. 458-458v

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarzy i obrazów, k. 468v-469v.

Nie było osobnych relikwii, przywilejów odpustowych, osobnych beneficjów i prebend, bractwa czy kaplic. Innowiercy natomiast mieli własne szkoły i kaplicę. Nie było szkoły publicznej, ani parafialnej, a także przytułku, k. 469v-470.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 470-471.

Proboszcz, Mateusz Kulaszewicz, od 1770 r. Rezydował przy kościele filialnym w Wudzyńcu. Sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadzono. Witrykusi: Stanisław Sobolewski, sołtys i Maciej Cieszyński. Organista ten sam, co w kościele filialnym w Wudzyńcu. Innych kapłanów,

¹³⁶ Teraz kościół filialny w parafii Dóbrca.

ani zakonników nie było. Parafianie prowadzili się wystarczająco dobrze, k. 471-472v.

Uposażenie parafii, k. 472v-473.

Na tej wiadomości zamknięto protokół i opatrzone pieczęcią, k. 473.

Odpowiedzi na 328 pytań dotyczących parafii Włóki, k. 474-477v.

Dekret reformacyjny wystawiony w Wudzynie, dnia 18 X 1781 r., podpisany przez wizytatora Maurzyckiego, k. 474-478v.

Koronowo, k. 479.

Wizytacja miała miejsce 16 X 1781 r. Kościół w mieście (oppidum) Koronowo, pw. św. Andrzeja A., inkorporowany do klasztoru cystersów w Koronowie. Nie ma wiadomości kiedy i przez kogo świątynia była fundowana. Była tylko poświęcona. Prawo patronatu należało do opata z Koronowa, k. 480-480v.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarzy i obrazów, k. 480v-481.

Relikwie św. Urszuli i jej towarzyszek. Odpust ostatnio uzyskany na święto patrona św. Andrzeja, św. Wojciecha B. i M., święto Przemienienia Pańskiego. Osobnych prebend i beneficjów nie było. Był tylko kościół szpitalny, położony nad rzeką Brdą, pw. Świętego Ducha, ale w nim nie było żadnego duszpasterstwa i pozostawał pod zarządkiem opata. Nie było bractw. Istniały cechy krawców, szewców, garncarzy, stolarzy, ale te nie miały prawnej podstawy działalności, i tylko na zasadzie zwyczaju opiekowały się niektórymi ołtarzami. Osobnych kaplic nie było. Nie posiadali ich także innowiercy. Szkoły parafialnej nie było, ale uczył organista. Szpitala parafialnego nie było. Przy kościele Świętego Ducha był osobny przytułek, przez Odoną Arentz, zakonnika cysterskiego, oddany pod zarząd klasztoru, k. 481-482.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 482-485.

Wykaz tabelaryczny parafii Koronowo. Miejscowości parafialne: Miasto Koronowo i wsie: Nowydwór, Starydwór, opuszczone wsie Olszówka, Różanna, Wymysłowo, Skarbiewo, Wsisko i Stopka¹³⁷. Wiernych ogółem było 1215 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych osób 804. Akatolików było 74, zaś Żydów 5 osób, k. 483v-484.

Obowiązki proboszcza spełniał Niward Płaczkowski, zakonnik cysterski, rezydujący w niedaleko położonym klasztorze, sprawując nabożeństwa i duszpasterstwo. Księgi parafialne prowadzono. Organista Franciszek Więciorkowski i witykus Jerzy Gwarny. Na terenie parafii klasztor cysterski, który miał swoich wizytatorów. Na czele tego klasztoru stał Jan Antoni Łódzia Chrzęstkowski. Zakonnic nie było. Parafianie nie sprawiali kłopotów, k. 485-486.

¹³⁷ Nie wiadomo dlaczego do tych wiosek użyto określenie pustkowie, skoro po kilka osób tam zamieszkiwało, a niektóre z nich istnieją do dziś.

Uposażenie parafii, k. 486-4586v.

Na tej wiadomości zakończono protokół i zaopatrzone go pieczęcią, k. 486v. Odpowiedzi na 338 pytań dotyczących parafii Koronowo,¹³⁸ k. 487-491v.

Dekret reformacyjny wystawiony w Koronowie, dnia 19 X 1781 r., podpisany przez wizytatora, k. 492.

Byszewa, k. 493.

Wizytacja odbyła się 18 X 1781 r. Kościół we wsi (użyto określenia „praedium” majątek) Byszewa, pw. Świętej Trójcy, zaś patronem parafii była Matka Boża. Prawo patronatu należało do opata koronowskiego, bowiem parafia była inkorporowana do jego dóbr stołowych. Pierwsza świątynia była tu fundowana przez Mikołaja Zbrożek, skarbnika księcia kujawskiego Kazimierza i w 1253 r. przekazana w zarząd cystersom. Po jej spaleniu, odbudowana, jako murowana, przez proboszczów z zakonu cystersów, przy pomocy opatów [koronowskich]. Konsekwrowana przez bpa Jana Karola Czołchańskiego, sufragana lwowskiego, opata koronowskiego w 1663 r., k. 494-494v.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarzy i obrazów, k. 494v-495.

Relikwie św. Urszuli i jej towarzyszek, których dokument autentyczności jest przechowywany w Koronowie. Odpust z racji bractwa różańcowego, zaprowadzonego w 1612 r. Kapłanem bractwa był proboszcz parafii Byszewa. Kaplic, beneficjów osobnych i prebend nie było. Innowiercy nie posiadali swojej szkoły, a tylko w domach prywatnych zbierali się na modlitwę. Chowali swoich zmarłych w polu, od dawna na to przeznaczonym. Szkoły parafialnej nie było, ponieważ kościół parafialny położony był wśród lasów i bagien, ale w porze zimowej, staraniem proboszcza uczono dzieci. Przytulku nie było, k. 495v-496.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 496-497.

Proboszcz, Franciszek Mikołaj Listkiewicz, z zakonu cystersów, od 1758 r. Podczas usprawiedliwionej nieobecności proboszcza, ponieważ był jednocześnie przeorem [pewnie w Koronowie], w parafii zostawał inny, odpowiedni, zakonnik. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Zazwyczaj zastępował go Gotfryd Papczyński, z zakonu cysterskiego. Organista Michał Wojtawicz. Witrykusi: Tomasz Lemański, Kazimierz Płotka, Józef Radecki i Jan Malicki. Nie było innych kapłanów, zakonników, czy zakonnic. Parafianie nie sprawiali kłopotów, k. 497-498.

Uposażenie parafii i zabudowania parafialne, k. 498v-499.

Na tej wiadomości zakończono właściwy protokół i zamknięto go pieczęcią, k. 499.

Odpisy dokumentów dotyczących parafii oraz napisów na epitafiach, k. 500-503.

¹³⁸ Pytania w tym przypadku nie szły według kolejności. Jaki tego powód, nie wiadomo.

Wykaz tabelaryczny parafii Byszewa. Wsie parafialne: Byszewa folwark, Buszkowo, osada młyńska Duner, Gogolin, Gogolinek, Salno, Trzemiętowo, Trzemiętówko, Wierzchucin Szlachecki [może dzisiejszy Wierzchucinek], Wierzchno, Wrzesiny, czyli Stefanowo. Wiernych ogółem było 604 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 434 osoby. Akatolików było 161 osób, k. 504v-505.

Wykaz tabelaryczny mesznego parafii Byszewa, k. 506.

Odpowiedzi na 326 pytań dotyczących parafii Byszewa, z licznymi odpisami napisów na epitafiach i niektórych dokumentów, k. 507-521¹³⁹.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Byszewie dnia 22 X 1781 r., podpisany przez wizytatora, k. 522.

W t e l n o, k. 523.

Wizytacja odbyła się 20 X 1781 r. Kościół parafialny we wsi Wtelno, drewniany, pw. św. Michała Archanioła, fundowany przez opatów cysterskich z Koronowa, ale nie wiadomo którego roku¹⁴⁰. Był prawdopodobnie tylko poświęcony. Prawo patronatu należało do opata z Koronowa, k. 524-524v.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarzy i obrazów, k. 524v-525v.

Relikwie św. Apolonii, ale bez dokumentu autentyczności. Odpusty z racji bractw. Pierwsze bractwo Matki Bożej Dobrej Śmierci, drugie św. Michała Archanioła i trzecie św. Antoniego z Padwy. Kapelanem bractw był sam proboszcz. Kaplic katolickich nie było. Innowiercy, niezbyt liczni, nie posiadali własnego domu modlitwy. Chowali zmarłych na wyznaczonym miejscu cmentarza parafialnego. Szkoły publicznej, ani parafialnej nie było. Zimą uczył organista. Było polecenie, aby uczył cały rok, a rodziców zobowiązano do posyłania dzieci na naukę. Przytułku nie było, ale w domku, nazywanym szpitalem, mieszkały trzy wdowy żyjące z jałmużny, k. 525v-526.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 526v-527v.

Proboszcz, Edmund Majorowicz, zakonnik cysterski, od 1775 r. Rezydował w parafii. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Innych kapłanów, ani zakonników nie było. Obyczaje parafian były dobre, k. 527v-528v.

Uposażenie parafii i zabudowania parafialne, k. 528v-529.

Na tej wiadomości zakończono właściwy protokół i przyłożono pieczęć, k. 529.

Odpowiedzi na 328 pytań dotyczących parafii Wtelno, k. 530-540v.

¹³⁹ Na początku umieszczono informację, że odpowiedzi te są przygotowane dla ordynariusza miejscowego [bpa Józefa Ignacego Rybińskiego].

¹⁴⁰ W odpowiedziach na pytania podane przez bpa jest wiadomość, że świątynię wybudował Ignacy Samuel Gniński, opat koronowski w 1670 r. zob. k. 530.

Wykaz tabelaryczny parafii Wtelno. Wsie parafialne: Wtelno, Gościeradz, Trzyczyn, Janowo, Szczutrki. Wiernych ogółem było 575 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 522 osoby. Akatolików było 36, k. 541v-542.

Inwentarz kościoła we Wtelnie spisany 28 X 1781 r., zawierający także odpis dokumentu z 1749 r., a dotyczący zapisu na parafię oraz inwentarz gospodarski. Ponadto podano tytuły kilku ksiąg kaznodziejskich i teologicznych znajdujących się w parafii, k. 543-546v.

Wykaz tabelaryczny mesznego w parafii Wtelno, k. 547.

Dekret reformacyjny wystawiony we Wtelnie dnia 23 X 1781 r., podpisany przez wizytatora, k. 548.

Osielsko, k. 549

Wizytacja odbyła się 23 X 1781 r. Kościół we wsi Osielsk, pw. Narodzenia NMP, fundowany przez kapitułę katedralną we Włocławku, ale nie wiadomo kiedy, ponieważ dokument erekcyjny spłonął podczas pożaru domu parafialnego. Wiadomość o erekcji zawarta była w wizytacji z 1687 r.¹⁴¹ Prawo patronatu należało do kapituły włocławskiej, k. 550-550v.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarzy i obrazów, k. 550v-551.

Nie było relikwii. Odpusty, których dokument spłonął podczas pożaru w 1769 r., były nadane bractwu Przemienienia Pańskiego założonemu w 1750 r. Nie było osobnych kaplic, z wyjątkiem kościoła filialnego w dobrach Żołędowo. Innowiercy nie posiadali swojej szkoły i kaplic, a na swoje nabożeństwa udawali się do Bydgoszczy. Szkoły parafialnej nie było, jedynie uczył organista. Nie było przytulku, k. 551-551v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 552-552v.

Proboszcz, Wojciech Kulaszewicz od 1775 r. Był upomniany, aby w parafii rezydował, a gdy będzie chciał wyjechać, aby za wiedzą dziekana zostawił zastępcę. Sposób sprawowania nabożeństw i duszpasterstwa. Księgi parafialne prowadzono. Kapelanem w kościele filialnym był Jan Kapistran Bischoff, zakonnik franciszkanin. Witrykusami byli Szymon Bielański i Franciszek Czekaj, zaś organistą Józef Łuczkowski. Innych zakonników i zakonnice nie było, k. 553-554.

Uposażenie parafii, k. 554-554v.

Ta wiadomość zakończyła protokół, który opatrzone pieczęcią¹⁴², k. 554v.

¹⁴¹ Wizytacja ta nie zachowała się.

¹⁴² Na tym zakończył się opis parafii Osielsko. Zabrakło więc wykazu tabelarycznego i odpowiedzi na pytania dotyczące parafii.

**DAS VERZEICHNIS DER IM DIÖZESANARCHIV IN WŁOCŁAWEK (LESLAU) AUFBEWAHRTEN VISITATIONSBÜCHER DER DIÖZESE KUJAWIEN-POMMERN.
TEIL 2: VISITATIONEN IM 18. JAHRHUNDERT,
HEFT 3: DIE VISITATIONEN DER ZWEITEN HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS**

ZUSAMMENFASSUNG

Dies ist ein weiterer Teil des Repertoriums der Visitationsbücher der Diözese Kujawien-Pommern. In ihm werden acht Bücher beschrieben, die Protokolle von – auf Anordnung und nach den Anweisungen von Bischof Józef Ignacy Rybiński durchgeführten Visitationen aus den Jahren 1778-1781 enthalten:

1. ABPK Wiz. 36 – die 1778 vom ortsansässigen Dechanten Michał Majewski durchgeführte Visitation des Dekanats Służewo,
2. ABPK Wiz. 37 – die 1779 vom Leslauer Dechanten Maciej Nałęcz durchgeführte Visitation des Dekanats Bobrowniki,
3. ABPK Wiz. 38 – die 1779 wahrscheinlich von den Dechanten dieser Dekanate durchgeführte Visitation der Dekanate Brześć und Radziejów,
4. ABPK Wiz. 39 – die 1779 vom Leslauer Kanzler Jan Nepomucen Gliński durchgeführte Visitation des Dekanate Brześć und Radziejów,
5. ABPK Wiz. 40(88) – die 1779-1781 vom Leslauer Archidiakon Kazimierz Lipski durchgeführte Visitation des Dekanate Kowal und Izbica,
6. ABPK Wiz. 41(89) – die 1779 vom Pommerschen Archidiakon Bazyli Złocki durchgeführte Visitation des Dekanate Służewo und Nieszawa,
7. ABPK Wiz. 42(954) – die 1779 von Wojciech Leszczyc Skarszewski durchgeführte Visitation des Dekanats Wolbórz,
8. ABPK Wiz. 43(90) – die 1780 durchgeführte Visitation des Dekanats Świecie und Fordon.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich